

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ ระยะ ที่ 1

โครงการแนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและ
สถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบ้านโป่ง
อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

โดย นางสาวประยงค์ บุญไทย และคณะ

เดือนพฤศจิกายน 2551

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ ระยะ ที่ 1

โครงการแนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและ
สถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง
จังหวัดเชียงใหม่

คณะทำงาน

1.นางสาวประยงค์ บุญไทย	หัวหน้าโครงการฯ
2.นายอนุสรณ์ ไชยมงคล	นักวิจัยร่วม
3.นางสาวยุพิน คำชาย	นักวิจัยชุมชน
4.นายอินสม สิงห์คำ	นักวิจัยชุมชน
5.นายบุญสม แซ่จิ้น	นักวิจัยชุมชน
6.นายสมบูรณ์ แก้วมณีรัตน์	นักวิจัยชุมชน
7.นายดวง แก้วมณีรัตน์	นักวิจัยชุมชน
8.นายบุญมา ทองอยู่	นักวิจัยชุมชน
9.นายไชย วงศ์มหาวัน	นักวิจัยชุมชน
10.นายพล ไชคำ	นักวิจัยชุมชน
11.นายจำนงค์ สุขแก้ว	นักวิจัยชุมชน
12.นายพลแก้ว แก้วมาเวียง	นักวิจัยชุมชน
13.นายสมบัติ ขยัน	นักวิจัยชุมชน
14.นางสุพัตรา ไชยนันติ	นักวิจัยชุมชน
15.นายพงศ์ศักดิ์ อินคำ	นักวิจัยชุมชน
16.นายต้น ตูละภาพ	นักวิจัยชุมชน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บอกเล่าความในใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จาก ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้าร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการ แยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของ ข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของ ศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการ บอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมาย สำคัญ

รายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่เสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหาศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

คำนำ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มใจ เนื่องจากการท่องเที่ยวสามารถเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างรายได้เสริมหรืออาจจะเป็นรายได้หลักให้ชุมชนได้ในอนาคตพร้อมกับยกระดับของชาวบ้านอย่างแท้จริงและเป็นธรรมโดยการพัฒนากระบวนการจัดการของกลุ่มชุมชนแทนปัจเจกบุคคลที่สามารถรักษาวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดสืบสานกันมาอย่างยาวนานให้ยั่งยืนพร้อมไปกับการฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาความคิด ความรู้และความสามารถในการชุมชนได้แสดงศักยภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการเกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าประโยชน์และความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นที่เป็นแหล่งก่อเกิด ป่าต้นน้ำ น้ำตก ลำธารน้ำ พรรณไม้นานาชนิด พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน สัตว์เล็กสัตว์น้อยที่อาศัยอยู่ในป่า ตลอดจนนกหลากหลายสายพันธุ์ ที่เพิ่มสีสันให้ป่า รวมทั้ง วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เช่น ประเพณีปีไหมเมือง ประเพณีตานข้าวใหม่หลวงผิงไฟพระเจ้า เป็นต้น และยังสามารถสร้างความสัมพันธ์กับภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการส่งเสริม ฟื้นฟู อนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตภูมิปัญญาดั้งเดิมให้เป็นที่ยึดถืออย่างแพร่หลาย

การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นมิติใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางที่ต้องการแสวงหาความแตกต่างและค้นหาความจริงของชีวิตที่สามารถเรียนรู้ และเข้าใจวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นอย่างมีศิลปะและน่าสนใจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งมีระบบสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติผืนดินกลืนกับวิถีชีวิตชุมชนอยู่แล้ว ยิ่งมีความน่าสนใจที่เป็นเสน่ห์ ให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสัมผัสความจริงที่เรียนรู้ด้วยตนเองได้

ประยงค์ บุญไทย

บทคัดย่อ

โครงการ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.บ้านโป่ง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับบ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ 1 เวลา 8 เดือน (1 มีนาคม 2551 ถึง 30 ตุลาคม 2551) โดยทีมวิจัยชุมชนเป็นผู้ศึกษา หรือดำเนินการหลัก ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1.) เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับภายใต้สถานการณ์ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคน 2.) เพื่อศึกษาแนวทางการประสานความร่วมมือ ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3.) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ในระยะนี้ ได้ข้อสรุป ผลการวิจัยรวมทั้งข้อเสนอแนะ โดยมีการแบ่งขอบเขตเนื้อหาการทำงานได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. **ข้อมูลศักยภาพของชุมชน** ที่สามารถเป็นแนวทางพัฒนาแผนกิจกรรมโครงการวิจัยในระยะที่ 2 ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ สิ่งที่พบ คือ ชุมชนมีศักยภาพที่สามารถรองรับการท่องเที่ยว ได้อย่างดี โดยกายภาพ ชุมชนถูกล้อมรอบด้วยหุบเขาทั้งสองด้าน มีสายน้ำ ลำห้วย ไหลผ่านตลอด ทำให้พื้นที่มีความชุ่มชื้นตลอดปี เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้ง มีสถานประกอบการต่างๆ เช่น บ้านพักตากอากาศ รีสอร์ท โรงแรม เป็นต้น รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง พบพรรณไม้หลากหลายชนิด เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งพืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน มีน้ำตก 2 แห่ง คือ น้ำตกตาดครก น้ำตกศรีสังวาล มีแหล่งท่องเที่ยวบริเวณป่าต้นน้ำพบ“ตาน้ำ” ที่ห้วยน้ำนั้ก และยังมีจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของหมู่บ้านได้ทั้งหมดอยู่ด้วยกัน 2 จุด คือ จุดชมวิวดอยเลี่ยม 1 และ 2

2. **รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน** ที่เหมาะสม โดยแยกเป็น 2 ส่วนคือ แหล่งเรียนรู้อันหลากหลาย ที่ชุมชนยังคงสามารถรักษาขนบธรรมเนียม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งถ่ายทอดให้แก่เด็ก เยาวชน และคนอยากศึกษาต่อไป และการท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงามป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ พรรณไม้หลากหลายชนิด มีน้ำตก ป่าต้นน้ำ จุดชมวิว เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

ยังพบบทเรียนที่สำคัญคือ ชุมชน เรียนรู้รากเหง้าของตนเองว่าเป็นใคร มาจากไหน ชัดเจนมากขึ้น เป็นรูปธรรม เนื่องจากมีการสังเคราะห์ร่วมกัน รวมทั้งเรียนรู้หลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพในด้านการบริหารกลุ่มคน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญที่พบ คือ นักวิจัยขาดการบันทึก จัดเรียงข้อมูลยังไม่เป็นระเบียบ มีการมองการทำงานของทีมงานวิจัย เป็นพวก NGOs การเข้าถึงสถานประกอบการยังได้ข้อมูลน้อย ยังไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ข้อมูลบางอย่างยังไม่สามารถเก็บได้ เช่น ขาดการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว ทีมวิจัยท้องถิ่นเวลาการทำงานไม่ค่อยตรงกัน เพราะบางคนงานรับจ้างรายวัน

ข้อเสนอแนะ และแนวทางในระยะต่อไป

1. การกระจายข่าวสารการทำงาน และแนวคิดการทำงานวิจัย ทั้งคนในชุมชน ชุมชนข้างเคียง และหน่วยงานองค์กรต่างๆ
2. เจาะถึงเป็นบางประเด็น เนื่องจากบางเรื่องต้องรอตามฤดูกาล เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยว เป้าหมาย
3. คิดวิธีการทำงานกับร่วมกับสถานประกอบการ
4. เน้นการสื่อสารให้กับคนภายนอกให้รู้จัก การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น แผ่นพับ รูปกิจกรรม โปรแกรมการท่องเที่ยว
5. พัฒนาด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ในด้านเส้นทางเดินป่าให้ชัดเจน ภูมิทัศน์ โดยรอบน้ำตก จุดชมวิวดอยเสมี่ยม เพิ่มเติมป้ายบอกเส้นทางไปแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ชัดเจน ป้ายบอกชื่อต้นไม้ที่สำคัญ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน และจุดเสี่ยงที่อาจจะเกิดอันตรายกับนักท่องเที่ยว
6. พัฒนาบุคลากร ในด้านมัคคุเทศก์ การบริหารจัดการกลุ่ม การนำเสนอข้อมูล
7. ควรมีการทบทวนข้อมูลที่ได้ว่าข้อมูลประเภทไหนและข้อมูลอะไรที่จะมีประโยชน์ต่อชุมชน
8. ควรมีการหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานประกอบการต่างๆ ว่ามีการก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่เมื่อไหร่และรูปแบบการดำเนินงานของสถานประกอบการเป็นอย่างไรเพื่อให้ทราบถึงบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง
9. การใช้เครื่องมือแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานประกอบการควรมีการปรับคำถามให้เหมาะสม ชัดเจนว่าที่แท้จริงแล้วผู้วิจัยมีเป้าหมายอย่างไร และต้องการข้อมูลประเภทไหนบ้าง และการใช้เครื่องมือแบบสอบถามเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวควรมีการปรับคำถามให้เหมาะสมและเป็นข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้อย่างแท้จริง เช่น ที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมที่ต้องการทำ เป็นต้น และในการสัมภาษณ์ไม่ว่าจะเป็นคนในหมู่บ้าน สถานประกอบการ หรือนักท่องเที่ยว ควรมีการนำมาอ้างอิงด้วยว่าเป็นใคร สัมภาษณ์เมื่อไร

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยโครงการแนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและสถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ 1 (1 มีนาคม 2551 -31 ตุลาคม 2551) นี้ได้รับการสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.ภาค จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณผู้เฒ่า ผู้แก่ และผู้นำชุมชน บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งโป่ง หมู่ที่ 4 บ้านแม่ฮะ หมู่ที่ 5 บ้านใหม่สันชะยอม หมู่ที่ 10 และบ้านใหม่ห้วยลึก หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านโป่ง ที่ให้ข้อมูลชุมชนทำให้งานวิจัยสำเร็จไปได้ด้วยดี และที่ขาดมิได้ต้องขอขอบคุณนายอินสม สิงห์คำ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ที่ให้ความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อสถานที่จัดประชุมที่มิวิจัยทั้งที่บ้าน ที่ศาลาประชุมด้านสนามกีฬา และศาลาประชุมป๊อกบ้านดง

ที่สำคัญ ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานที่มิวิจัยชุมชนทุกคนที่ให้ความร่วมมือ เสียสละเวลา อดทน ในการทำงานร่วมกันอย่างตั้งอกตั้งใจถึงแม้ว่าในระยะเริ่มแรกจะงงๆ สับสนอยู่บ้างกับงานวิจัยเพราะไม่เคยมีประสบการณ์แต่ก็ผ่านไปด้วยดี และที่สำคัญต้องขอขอบคุณ พี่บุญสม แซ่จิ้น และนายสมบูรณ์ แก้วมณีรัตน์ ที่ช่วยประสานงานอำนวยความสะดวกในการจัดการประชุมทำให้งานราบรื่นไม่มีปัญหา และขอขอบคุณพี่น้องบ้านเก่าเตื่อทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการประชุม ให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะ ที่เกิดประโยชน์ต่องานวิจัย

ท้ายสุด ขอขอบคุณพี่เลี้ยงที่มิวิจัย สกว.ภาคทุกท่าน ที่ให้ข้อคิดเห็น ให้คำแนะนำ และร่วมจัดกระบวนการวิจัยในพื้นที่อย่างใกล้ชิดและเป็นกันเอง ทำให้งานมีประสิทธิภาพ และเกิดการสรุปบทเรียนการทำงานที่สามารถนำมาเป็นแนวทางวางแผนงานในระยะที่ 2 ของโครงการ ต้องขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง มา ณ โอกาสนี้

คณะวิจัย

หน้า

คำนำเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ข
บทคัดย่อ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมา	1
คำถามวิจัย	4
วัตถุประสงค์	5
บทที่ 2 ทบทวน	8
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	8
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย	31
ขอบเขตการศึกษาวิจัย	31
กิจกรรมที่ 1 สร้างความเข้าใจร่วมระหว่างทีมวิจัยชุมชน และพี่เลี้ยงทีมวิจัย	32
กิจกรรมที่ 2 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลเดิมของชุมชนที่มีอยู่	33
กิจกรรมที่ 3 สร้างความเข้าใจร่วมกันระดับชุมชนบ้านเก่าเตื่อ	36
กิจกรรมที่ 4 เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรม	37
กิจกรรมที่ 5 เก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยว	38
กิจกรรมที่ 6 เก็บข้อมูลวิถีชีวิต ภูมิปัญญา	39
กิจกรรมที่ 7 เก็บข้อมูลสถานประกอบการและนักท่องเที่ยว	40
กิจกรรมที่ 8 ประชุมทีมวิจัยชุมชน	40
กิจกรรมที่ 9 สรุปถอดบทเรียนทีมวิจัย ระยะแรก (มีนาคม 2551-กรกฎาคม 2551)	41
กิจกรรมที่ 10 ตรวจสอบประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อ	45
กิจกรรมที่ 11 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนทั้งหมด ระยะที่ 1 (มีนาคม 2551-กันยายน 2551)	45
กิจกรรมที่ 12 ศึกษาดูงาน	46
กิจกรรมที่ 13 คืนข้อมูลสู่ชุมชน	48
กิจกรรมที่ 14 ประชุมทีมวิจัยวางแผนงานโครงการวิจัยระยะที่ 2	49

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	50
4.1 ศักยภาพชุมชน	50
4.1.1 บริบทชุมชน	50
4.1.2 ประวัติบ้านเก่าเตื่อ	55
4.1.3 ประเพณีวัฒนธรรม	58
4.1.3.1 ประเพณีตานหลวงผิงไฟพระเจ้า และ ประเพณีตานข้าวใหม่	58
4.1.3.2 ประเพณีปีใหม่เมือง	58
4.1.3.3 ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าบ้าน	59
4.1.3.4 ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ	59
4.1.3.5 ประเพณีเข้าพรรษา	60
4.1.3.6 ประเพณีทำบุญสลากภัต หรือ “กินก๋วยสลาก”	61
4.1.3.7 ประเพณียี่เป็ง หรือลอยกระทง	62
4.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ	63
4.1.4.1 น้ำตกตาดครก	64
4.1.4.2 น้ำตกศรีสังวาลย์	68
4.1.4.3 จุดชมวิวดอยเลี่ยม	73
4.1.4.4 ห้วยน้ำนัก	75
4.1.5.5 นก	78
4.1.5 วิถีชีวิตและภูมิปัญญา	83
4.1.5.1 การทำสวนลิ้นจี่	83
4.1.5.2 การทำสวนชาโยเต้ หรือมะเขือเครือ	85
4.1.5.3 การปลูกข้าวไร่ หรือปลูกข้าวดอย	87
4.1.5.4 การปลูกข้าวนาดำ	90
4.1.5.5 การทำไพลตองตึง	92
4.1.5.6 การทำขนมปาด	94
4.1.5.7 การเก็บผึ้ง	95
4.1.5.8 การเก็บรด่วน หรือหนอนไม้ไผ่	98
4.1.5.9 การเก็บต่อ	99
4.1.5.10 องค์ความรู้ในด้านพืชสมุนไพร	102
4.2 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว	
4.2.1 สถานประกอบการและนักท่องเที่ยว	106
4.2.2 ศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว	107
4.2.3 ศักยภาพของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว	108

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2.4 แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	109
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	112
5.1 สรุปผลการวิจัย	112
5.2 บทเรียนของทีมวิจัย	112
5.3 ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการวิจัย	113
5.4 แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานที่ผ่านมา	113
5.5 ข้อเสนอแนะ และแนวทางการทำงานระยะที่ 2	114
5.6 แผนงานระยะที่ 2	115
 ภาคผนวก	
ภาคผนวกที่ 1 ประวัติทีมวิจัย	
ภาคผนวกที่ 2 ตารางแผนงานโครงการระยะที่ 1	
ภาคผนวกที่ 3 รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	
ภาคผนวกที่ 4 ชุดแบบสอบถามวิถีชีวิต	
ภาคผนวกที่ 5 ชุดแบบสอบถามเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว	
ภาคผนวกที่ 6 ภาพกิจกรรมสร้างความเข้าใจร่วมระหว่างนักวิจัย ทีมวิจัยชุมชน และพี่เลี้ยงทีมวิจัย	
ภาคผนวกที่ 7 ภาพกิจกรรมสรุปวิเคราะห์ข้อมูลเดิมของชุมชนที่มีอยู่	
ภาคผนวกที่ 8 ภาพกิจกรรมสร้างความเข้าใจร่วมกันระดับชุมชนบ้านเก่าเตื่อ	
ภาคผนวกที่ 9 ภาพกิจกรรมเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรม	
ภาคผนวกที่ 10 ภาพกิจกรรมเก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยว น้ำตกตาดครก	
ภาคผนวกที่ 11 ภาพกิจกรรมเก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยว น้ำตกศรีสังวาลย์	
ภาคผนวกที่ 12 ภาพกิจกรรมเก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยว จุดชมวิวดอยเลี่ยม	
ภาคผนวกที่ 13 ภาพกิจกรรมเก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยว ห้วยน้ำนัก	
ภาคผนวกที่ 14 ภาพกิจกรรมเก็บข้อมูลวิถีชีวิต ภูมิปัญญา	
ภาคผนวกที่ 15 ภาพกิจกรรมประชุมทีมวิจัยชุมชน	
ภาคผนวกที่ 16 ภาพกิจกรรมสรุปถอดบทเรียนทีมวิจัย ระยะแรก (มีนาคม 2551-กรกฎาคม 2551)	
ภาคผนวกที่ 17 ภาพกิจกรรมตรวจสอบประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อ	
ภาคผนวกที่ 18 ภาพกิจกรรมสรุปวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนทั้งหมด ระยะที่ 1	
ภาคผนวกที่ 19 ภาพกิจกรรมศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	
ภาคผนวกที่ 20 ภาพกิจกรรมคืนข้อมูลสู่ชุมชน	
ภาคผนวกที่ 21 ภาพกิจกรรมประชุมทีมวิจัยวางแผนงานโครงการวิจัยระยะที่ 2	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 เปรียบเทียบข้อมูลเดิมและเก็บเพิ่มเติมข้อมูลใหม่	32
ตารางที่ 3.2 แสดงกระบวนการถอดบทเรียนที่มิจัยระยะแรก เพื่อวางแผนงาน ในระยะต่อไป	41
ตารางที่ 3.3 แสดงสิ่งที่ทีมวิจัยได้เรียนรู้และสิ่งที่ต้องกลับไปทำต่อ	47
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรเพศชายและเพศหญิงและอายุ บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3	53
ตารางที่ 4.2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	54
ตารางที่ 4.3 แสดงชนิดของสัตว์ปีกและสัตว์น้ำที่อยู่ในป่า	78
ตารางที่ 4.4 แสดงชนิด ลักษณะเด่นและพฤติกรรมของนก	78
ตารางที่ 4.5 แสดงพรรณไม้ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้านที่พบในป่า	102
ตารางที่ 4.6 แสดงคุณสมบัติและสรรพคุณ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน	103
ตารางที่ 4.7 สถานประกอบการและนักท่องเที่ยว	106
ตารางที่ 5.1 แผนงานโครงการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.บ้านโป่ง ระยะ ที่ 2 (มกราคม 2552-ธันวาคม 2552)	116

สารบัญภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 4.1 แผนที่อำเภอหางดง	51
แผนภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนบ้านเก่าเตื่อ	52
แผนภาพที่ 4.3 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนเฉพาะบ้านเก่าเตื่อ	52
แผนภาพที่ 4.4 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนเฉพาะบ้านดง	53
แผนภาพที่ 4.5 ภาพแสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนตามลักษณะภูมิประเทศ	57
แผนภาพที่ 4.6 ภาพแสดงการตั้งรีสอร์ตตามลักษณะภูมิประเทศ	57
แผนภาพที่ 4.7 ภาพประเพณีดำหัวปีใหม่เมือง	59
แผนภาพที่ 4.8 ภาพผู้อาวุโสกำลังเตรียมทำพิธีเซ่นไหว้ผีขุนน้ำ	60
แผนภาพที่ 4.9 ภาพชาวบ้านทำบุญเข้าพรรษา	60
แผนภาพที่ 4.10 ภาพแสดงการห่อขนมเพื่อใช้ทำบุญเข้าพรรษา	61
แผนภาพที่ 4.11 ภาพชาวบ้านกำลังถวายเป็น “ก๋วยสลาก”	62
แผนภาพที่ 4.12 ภาพ ภาพชาวบ้านกำลังช่วยกันตกแต่งซุ้มประตูหน้าวัด	62
แผนภาพที่ 4.13 ภาพเด็กและเยาวชนและผู้ใหญ่ร่วมประเพณีลอยกระทง	63
แผนภาพที่ 4.14 แผนที่แสดงเส้นทางไปน้ำตกตาดครก	66
แผนภาพที่ 4.15 ภาพ “ปู่จ๋า” ที่ตกด้วยหมูสามชั้น	67
แผนภาพที่ 4.16 ภาพน้ำตกตาดครก	67
แผนภาพที่ 4.17 ภาพลำห้วยปางควาย	68
แผนภาพที่ 4.18 ภาพแผนที่แสดงเส้นทางไปน้ำตกศรีสังวาลย์	70
แผนภาพที่ 4.19 ภาพตะไคร่น้ำเกาะอยู่บนซากลำต้นไม้	71
แผนภาพที่ 4.20 ภาพน้ำตกศรีสังวาลย์ชั้นที่ 3	71
แผนภาพที่ 4.21 ภาพน้ำตกศรีสังวาลย์ชั้นที่ 1 และ 2	72
แผนภาพที่ 4.22 ภาพน้ำตกศรีสังวาลย์น้อย 1	72
แผนภาพที่ 4.23 ภาพวิมมองจากจุดชมวิวดอยเลี่ยม	73
แผนภาพที่ 4.24 แผนที่แสดงเส้นทางไปจุดชมวิวดอยเลี่ยม	74
แผนภาพที่ 4.25 ภาพบริเวณตาน้ำห้วยน้ำนัก (ลูกศรีขี้)	75
แผนภาพที่ 4.26 แผนที่เส้นทางไปห้วยน้ำนัก	76
แผนภาพที่ 4.27 ภาพ กอไม้เหี้ยะ	77
แผนภาพที่ 4.28 ภาพ หุ่นสมุนไพรหญ้าถอดปล้อง	77
แผนภาพที่ 4.29 ภาพผลลิ้นจี่	84
แผนภาพที่ 4.30 ภาพชาวสวนกำลังคัดแยกผลลิ้นจี่เพื่อส่งขาย	85
แผนภาพที่ 4.31 ภาพชาวสวนกำลังตัดยอดชาโยเต้	86
แผนภาพที่ 4.32 ภาพผลชาโยเต้	87
แผนภาพที่ 4.33 ภาพการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวผสมปุ๋ยเพื่อปลูกบนดอย	88

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
แผนภาพที่ 4.34 ภาพการหยอดเมล็ดข้าวลงในหลุม	89
แผนภาพที่ 4.35 ภาพการดูแลไร่ข้าวก่อนข้าวตั้งท้อง	89
แผนภาพที่ 4.36 ภาพชาวนากำลังถอนกล้าเพื่อนำไปดำหรือปลูกในแปลง	90
แผนภาพที่ 4.37 ภาพชาวนากำลังดำนาหรือปลูกข้าว	91
แผนภาพที่ 4.38 ภาพทุ่งนาที่ข้าวกำลังออกรวง	91
แผนภาพที่ 4.39 ภาพไพลตอตั้ง	93
แผนภาพที่ 4.40 ภาพใบตอตั้งที่เก็บมาจากป่า	93
แผนภาพที่ 4.41 ภาพลักษณะรังผึ้งแบบกลม	97
แผนภาพที่ 4.42 ภาพลักษณะรังผึ้งแบบวงรี	97
แผนภาพที่ 4.43 ภาพรถด่วนอยู่ในกระบอกไม้ไผ่	99
แผนภาพที่ 4.44 ภาพรังต่อและตัวต่อ	101
แผนภาพที่ 4.45 ภาพต้นสมุนไพรมะโหะโทณ	103
แผนภาพที่ 4.46 ภาพต้นสมุนไพรมะนิมฤๅษี (ค่างควาป่า)	104
แผนภาพที่ 4.47 ภาพกลุ่มเห็ดแดง	104
แผนภาพที่ 4.48 ภาพต้นขิงแมงดาและต้นผักกูด	105
แผนภาพที่ 4.49 ภาพต้นตะเคียนทอง	105
แผนภาพที่ 4.50 ภาพเอื้องผึ้งและเอื้องงาช้าง	106

บทที่ 1

บทนำ

ชื่อโครงการ : แนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและสถานประกอบการในการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ 1

ความเป็นมา

ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเล็กน้อยพื้นที่ส่วนใหญ่ลาดชันภูเขาสูง โดยมีลำน้ำแม่ตาช้างเป็นสายน้ำหลักเชื่อมต่อลำห้วยสาขาในพื้นที่ป่าต้นน้ำของตำบลบ้านโป่ง และลำห้วยสาขาของหมู่บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม และ บ้านม้งดอยปุย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง มีจำนวนประชากรรวม 4,059 คน กลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มีความหลากหลายคือ ชนเผ่าม้ง คนพื้นเมือง คนภายนอกที่เข้ามาทำธุรกิจรีสอร์ทและโรงแรมในพื้นที่ และคนภายนอกที่ซื้อบ้านจัดสรร หรือซื้อที่ดินปลูกบ้าน การประกอบอาชีพมีความหลากหลาย อาชีพหลักคือ ธุรกิจรีสอร์ทและโรงแรม บ้านจัดสรร แรงงานรับจ้างในรีสอร์ท แรงงานก่อสร้าง แรงงานรับจ้างทั่วไป อาชีพรองลงมาคือ เกษตรกรรมทำสวนทำไร่ และค้าขายเล็กน้อย อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 30 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 20-30 นาที เส้นทางสัญจรไปมาสะดวกเป็นถนนลาดยางเชื่อมต่อเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง คือ อำเภอสันป่าตอง อำเภอแมริ่ม และอำเภอสันกำแพง

ตำบลบ้านโป่งยังคงมีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งกำเนิดของขุนน้ำและลำห้วยหลายสายเชื่อมกันเป็นลุ่มน้ำแม่ตาช้าง และมีธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตกตาดครก น้ำตกศรีสวาลัย และถ้ำตักแตน เป็นต้น ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเอื้อต่อการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว ทำให้กลุ่มทุนให้ความสนใจ และเข้ามาประกอบธุรกิจรีสอร์ท โรงแรม และจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการ ดังนั้นรายได้ส่วนใหญ่จึงกระจุกตัวอยู่กับเจ้าของธุรกิจรีสอร์ทและโรงแรม

การเป็นพื้นที่ธุรกิจท่องเที่ยวจัดการโดยเอกชน ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม่ถูกบุกรุกทำลายขยายอย่างกว้างขวางโดยนายทุนและชุมชนเป็นจำนวนมาก พื้นที่ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์มากลดลงอย่างต่อเนื่องการใช้บริการท่องเที่ยวธรรมชาติทำให้สภาพแวดล้อมของป่าไม่เกิดความเสื่อมโทรม เกิดปัญหาขยะ และสิ่งแวดลอม ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว คนท้องถิ่นจึงได้รวมตัวกันขึ้นในนาม “กลุ่มรักบ้านเกิดเพื่อการพัฒนา”การดำเนินด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2544 จนถึงปัจจุบันมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนหลายหน่วยงาน อาทิเช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และ แผนงานสนับสนุนโครงการขนาดเล็กของชุมชนในการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วม (SGP-PTF) ทำให้องค์กรและแกนนำได้รับการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้น และเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในด้านการจัดการป่าไม้

จากเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของกลุ่ม พบว่าพื้นที่ที่ดำเนินกิจกรรมเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอยู่หลายแห่งแต่ชุมชนมิได้เข้าไปจัดการ แต่เป็นการจัดการโดยเอกชนที่ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรมและเสียหาย จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการจัดการของชุมชน ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถเป็นเกราะป้องกัน และเป็นเครื่องมือในการยับยั้งป้องกันการทำลายป่าไม้ที่ยั่งยืน จากสถานการณ์ปัญหาและสภาพพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ชุมชนจึงต้องการที่จะศึกษาหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน รวมไปถึงแนวทางการสร้าง การมีส่วนร่วมกับกลุ่มธุรกิจ สถานประกอบการ และกลุ่มคนที่มีความหลากหลายในพื้นที่ รวมถึงเป็นส่วน สร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนด้วย

ขอบเขตพื้นที่ตำบลบ้านโป่ง

ทิศเหนือ	จดเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย และบ้านผานกกก ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	จดเขตป่าสงวนแห่งชาติ-อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย
ทิศตะวันตก	จดเขตป่าสงวนแห่งชาติออบขาน และตำบลน้ำแพร่
ทิศใต้	จดตำบลหนองควาย

พื้นที่ศึกษาวิจัย

บ้านเก้าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

ขอบเขตพื้นที่บ้านเก้าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

ทิศเหนือ	จดเขตบ้านใหม่สันชะยอม หมู่ที่ 10 และบ้านแม่ฮะเหนือ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านโป่ง
ทิศตะวันออก	จดเขตอุทยานแห่งชาติ-อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย
ทิศตะวันตก	จดเขตบ้านน้ำซุ้มหมู่ที่ 8 และเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ท่าช้าง-แม่ขนิลในเขต อุทยานแห่งชาติออบขาน
ทิศใต้	จดเขตบ้านทุ่งโป่ง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านโป่ง

ลักษณะทางกายภาพพื้นที่

ที่อยู่อาศัย บ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่ลาดชันภูเขาสูง โดยตั้งอยู่ระหว่างสองฝั่งของสายน้ำแม่
ตาช้าง

พื้นที่การเกษตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันภูเขาสูงทำสวนลิ้นจี่เกือบทั้งหมดมีไม้ผลและ
พืชผักอื่นผสมอยู่บ้างจำนวนหนึ่ง เช่น ลำไย ส้ม กล้วยน้ำว้า กระหล่ำปลี ชาโยเต้ เป็นต้น

ประชากร มีจำนวนครัวเรือน 83 ครัวเรือน ประชากรรวม 276 คน (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน
ระดับหมู่บ้าน จปฐ.2 พ.ศ.2549 ตำบลบ้านโป่ง)

การประกอบอาชีพ อาชีพหลัก คือ รับจ้างในรีสอร์ทและโรงแรม และแรงงานทั่วไป อาชีพ
รอง คือ เกษตรกรรม และค้าขายเล็กน้อย

ทรัพยากรท่องเที่ยว

น้ำตก เป็นทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่หลายแห่งเช่น น้ำตกตาด้อย น้ำตกตาดครก น้ำตกศรีสังวาลย์ เป็นต้น มีลักษณะของน้ำตกที่ไม่สูงชันมากมีความสวยงาม เชื่อมต่อกันเป็นลำธารน้ำสลับกับโขดหินก้อนใหญ่เป็นระยะ รวมระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร สามารถเล่นน้ำได้อย่างปลอดภัย

จุดชมวิวดอยเลียม สามารถมองเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามของขุนเขาและป่าไม้ในพื้นที่ได้ชัดเจนและมองเห็นดอยสุเทพ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ บ้านม้งดอยปุย สวนสองแสน

ป่าต้นน้ำ เป็นป่าไม้ที่ยังคงมีความสมบูรณ์อยู่บางส่วน มีตาน้ำที่เป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยหลายสาย เช่น ห้วยหวาย ห้วยปางเจ้า ห้วยปรอด ห้วยบันหมอง เป็นต้น ที่เป็นลำห้วยสาขาของลำน้ำแม่ตาช้าง นอกจากเป็นแหล่งกำเนิดลำห้วยแล้วยังเป็นแหล่งกำเนิด พืช สมุนไพร หลากหลายชนิดอยู่ในป่า เช่น ส้ม เอื้องหมายนา กำลังไก่แจ้ ดอกดิน แสบันชั้น เป็นต้น พืชสมุนไพรดังกล่าวสามารถนำมาปรุงเป็นยาสมุนไพรพื้นบ้านใช้รักษาบรรเทาอาการเจ็บป่วยต่างๆ ได้ เช่น ปวดหัว ปวดท้อง ท้องเสีย ปวดหลังปวดเอว เป็นต้น

ป่าชุมชนบ้านเกาเดื่อ เป็นป่าไม้ที่มีแนวเขตเชื่อมต่อกับรีสอร์ท ที่ชุมชนสามารถจัดทำแนวเขตและจัดทำแผนที่ขอบเขตป่าที่ชัดเจน เป็นป่าชุมชนที่มีประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างชุมชนกับรีสอร์ทในด้านสิทธิชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้เป็นผู้ดูแลจัดการป่า โดยใช้ระยะเวลาในการต่อสู้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 - พ.ศ. 2549 รวม 13 ปี ชุมชนจึงได้สิทธิครอบครองดูแลจัดการป่าชุมชน และป่ากำลังฟื้นตัวความหลากหลายทางชีวภาพ ที่เป็นแหล่งอาหาร และยาสมุนไพรพื้นบ้าน กำลังจะกลับมา

วิถีชีวิต การทำสวนลั่นจี่ การปลูกข้าวไร่ การทำนาดำ ข้าวซ้อมมือ ดีผึ้ง

ภูมิปัญญาชาวบ้าน นวดแผนไทย ยาสมุนไพรพื้นบ้าน จักรสาน

สถานประกอบการในพื้นที่ เช่น สวนบัวรีสอร์ท บ้านกลางดอย กฤษดาบดอย เป็นต้น

สภาพปัญหาของพื้นที่

- 1.มีรีสอร์ทและโรงแรมมากในพื้นที่ แต่ชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
- 2.ชุมชนไม่มีระบบในการจัดการการท่องเที่ยว (ศูนย์ประสานงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์)
- 3.ชุมชนไม่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชัดเจนในการนำเสนอต่อสถานประกอบการ (รีสอร์ทและโรงแรม) และนักท่องเที่ยว
- 4.ไม่มีแนวทางการประสานงานกับสถานประกอบการในการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชัดเจน
- 5.มีการตัดไม้ทำลายป่าบุกรุกขยายพื้นที่ป่าอยู่เนืองๆ
- 6.ชุมชนที่เป็นแรงงานรับจ้างในสถานประกอบการไม่มีความมั่นคงในอาชีพและรายได้ (ไม่สามารถกำหนดวิถีชีวิตตนเองได้)
- 7.ชุมชนขาดทักษะในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชน

8.ชุมชนความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการองค์การด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ จึงไม่กล้าที่จะดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ให้เกิดขึ้นจริงได้

9.ชุมชนบางส่วนขาดความรู้และจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

10.หน่วยงานรัฐท้องถิ่นไม่สนับสนุนองค์การชุมชนและชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นอย่างจริงจัง รวมถึงการจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

11.แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ขาดการดูแลปกป้อง และฟื้นฟู ภัยแล้ง แหล่งสะสมขยะ เช่น ถูกลูกพลาสติก ขวดแก้ว เป็นต้น

เงื่อนไขที่เลือกศึกษา พื้นที่บ้านเก่าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

1.พื้นที่บ้านเก่าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในพื้นที่หลายแห่ง เช่น น้ำตกตาดครก น้ำตกอบแม่ปาน น้ำตกศรีสังวาลย์ ป่าชุมชน จุดชมวิวดอยเลี่ยม ป่าขุนน้ำ (ต้นน้ำ) วิถีชีวิตการทำสวนลิ้นจี่ ปลูกข้าวไร่ ทำนาดำ เป็นต้น

2. มีแนวเขตพื้นที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และมีเส้นทางที่เหมาะสมสำหรับการวางแผนการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะมีความหลากหลายของระบบนิเวศวิทยา ที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ป่าชุมชน น้ำตกธรรมชาติที่สามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของหมู่บ้านอื่นได้สะดวก

3. มีรีสอร์ท โรงแรม บ้านพักตากอากาศ และร้านอาหาร อยู่ในพื้นที่หลายแห่ง

4.มีความหลากหลายของกลุ่มคน คือ ชนเผ่าม้ง คนพื้นเมือง คนภายนอกที่เป็นเจ้าของธุรกิจ (สถานประกอบการ) และคนภายนอกที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่โดยการซื้อบ้านจัดสรร หรือ ซื้อที่ดินปลูกสร้างบ้าน

5. ชุมชนมีความเข้มแข็งเนื่องจากผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำในการอนุรักษ์ป่าไม้ และมีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ รวมถึงความพร้อมของแกนนำทางการและแกนนำธรรมชาติ ที่มีประสบการณ์ในด้านการจัดการป่าไม้ร่วมกับกลุ่มรักบ้านเกิดเพื่อการพัฒนา

คำถามวิจัย :

1. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมภายใต้สถานการณ์ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคน เป็นอย่างไร

2. แนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่น และสถานประกอบการ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชนเป็นอย่างไร

เป้าหมายโครงการ

ใช้กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างความตระหนักให้ชุมชนเกิดสำนึกร่วมกันรักษาป่า และมีเส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่ชัดเจนที่นำไปสู่การประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการ (รีสอร์ท โรงแรม) ได้อย่างเหมาะสมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และสามารถนำไปสู่การสร้างทางเลือกเพื่อความมั่นคงของครอบครัวได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม ภายใต้สถานการณ์ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคน
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
3. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

แผนงานและวิธีการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 (เตรียมความพร้อมในการเสนอโครงการ)

- 1) ประชุมระดมความคิดเห็น และแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และเป้าหมายในการจัดทำโครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ก่อนส่งโครงการฯ)
- 2) ประชุมแลกเปลี่ยนสถานการณ์ชุมชน และร่วมกันวางกรอบ แนวทาง และแผนงานในการจัดทำโครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ก่อนส่งโครงการฯ)
- 3) ลงพื้นที่ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกับนักวิชาการ (undp) เพื่อร่วมแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ที่เป็นแนวทางในจัดทำแผนงานโครงการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (ก่อนส่งโครงการฯ)
- 4) ประชุมทบทวน วัตถุประสงค์ กรอบ แนวทาง แผนงาน การจัดทำโครงการท่องเที่ยวฯ เพื่อสรุปและประเมินความต้องการของชุมชน และร่วมกันกำหนดแผนงานโครงการ (ก่อนส่งโครงการฯ)

ขั้นที่ 2 (เสนอโครงการและพัฒนาโครงการร่วมกับเจ้าหน้าที่ฯ)

- 1) ประชุม แลกเปลี่ยน สถานการณ์ของชุมชน เป้าหมาย วัตถุประสงค์ กรอบ และแนวทางการในการจัดทำโครงการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวฯ เพื่อปรับปรุงพัฒนาแนวทางการจัดทำโครงการฯ ให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ และให้มีความเข้าใจเป็นแนวทางเดียวกัน (ประชุม 3 ครั้ง)
- 2) ประชุมพัฒนาโครงการฯ ร่วมกับเจ้าหน้าที่ (สกว.ภาค) (ประชุม 3 ครั้ง) โดย พุดคุย แลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็น ทบทวน กรอบ แนวทาง และเป้าหมายการจัดทำโครงการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความชัดเจน และมีความเข้าใจเป็นแนวทางเดียวกัน และเจ้าหน้าที่ (สกว.ภาค) ให้คำแนะนำเพิ่มเติมในการพัฒนาจัดทำโครงการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และปัญหาของชุมชน และครั้งสุดท้าย อาจารย์ ดร.สินธุ์ สโรบล ให้คำแนะนำในกระบวนการทำวิจัยท้องถิ่น และกิจกรรมที่จะนำไปสู่การหาพันธมิตรและจุดเด่นของชุมชนเพื่อสามารถนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอนาคต
- 3) ประชุมร่วมทีมวิจัย ทบทวน ปรับปรุงพัฒนาแผนงาน และรายละเอียดในกิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ท่องเที่ยวในพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 (เมื่อได้รับอนุมัติโครงการ)

การดำเนินกิจกรรม (ระยะที่ 1 : 8 เดือน เริ่ม 1 มีนาคม 2551-31 ตุลาคม 2551)

1) ประชุมทีมวิจัย ทบทวนเป้าหมาย วัตถุประสงค์ โครงการวิจัยฯ และร่วมแลกเปลี่ยนสถานการณ์ชุมชน เพื่อประเมินสถานการณ์ในการกำหนดวันปฏิบัติงานตามแผนงานโครงการวิจัยฯ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน ณ ขณะนั้น และแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานของคณะวิจัยให้เป็นไปตามความถนัดของบุคคล รวมถึงทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินโครงการวิจัยฯ และติดตามความคืบหน้าของกระบวนการวิจัยทุกเดือน (เดือนที่ 1-7)

2) ประชุมใหญ่ระดับหมู่บ้านชี้แจงทำความเข้าใจ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกระบวนการดำเนินโครงการวิจัยฯ และรับฟัง ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ต่อการดำเนินโครงการฯ และรับสมัครสมาชิกร่วมเป็นคณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อร่วมดำเนินกิจกรรมโครงการต่อไป

3) ประชุมวิเคราะห์ข้อมูลเดิมที่มีอยู่ในประเด็นต่างๆ เช่น เส้นทางเดินป่าและแหล่งท่องเที่ยว/การจัดการทรัพยากร /ภูมิปัญญา /ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร /วิถีคนกับป่าไม้ /พืชสมุนไพร/ต้นไม้ เป็นต้น ที่สามารถนำข้อมูลที่ได้รับรวบรวม สรุป วิเคราะห์ ที่สามารถเป็นฐานข้อมูลชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาเพิ่มเติม ข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไป และที่ไม่ชัดเจน ให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4) เก็บข้อมูลเพิ่มเติม คือ ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณี/วัฒนธรรม เส้นทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว ต้นไม้ พืช สมุนไพร โดยการ

- สัมภาษณ์ผู้เฒ่า ผู้แก่ พระสงฆ์ ครู สถานประกอบการ ในพื้นที่
- สืบค้นข้อมูลจากเอกสาร
- กลุ่มย่อยผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่

5) สำรวจเส้นทางธรรมชาติเพิ่มเติมให้ชัดเจนมากขึ้นและหมายเหตุจุดที่สำคัญ หรือจุดที่น่าสนใจในการท่องเที่ยว โดยสำรวจเพิ่มเติม 4 เส้นทาง คือ

- เส้นทางสะแกเคื่อ ไปบ้านม้ง หมู่ที่ 8 บ้านน้ำซุ้ม จุดชมวิวน้ำตกส้านป่าตอง ไร่ผักกาดขาว และกะหล่ำปลี โครงการหลวงทุ่งเริง
- เส้นทางสะแกเคื่อ เส้นทางตกตาดครก ไปน้ำตกออบแม่ปาน ไปปางควาย ไปสบแม่สาไทร (เขตติดต่อบ้านม้งดอยปูย ต.สุเทพ อ.เมือง)
- เส้นทางสะแกเคื่อ -น้ำตกศรีสังวาลย์ -ผาก่องผากอง(เขตติดต่อ ต.โป่งแยง อ.แม่ริม)
- เส้นทางสะแกเคื่อ -ผานกกก (เขตติดต่อบ้านผานกกก ต.โป่งแยง อ.แม่ริม)

6) วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่มีในแต่ละประเด็นวิเคราะห์ร่วมกัน ถึงความเป็นไปได้ ศักยภาพข้อจำกัด และสรุปข้อมูลแต่ละประเด็นทั้งหมดที่วิเคราะห์แล้ว

7) ศึกษาดูงานชุมชนท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีประสบการณ์ด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยว

8) ประชุมตรวจสอบและเติมข้อมูลร่วมกัน

9) สรุปบทเรียนและประเมินผล ทีมวิจัยและโครงการฯ โดย แลกเปลี่ยน ประสพการณ์ ความรู้ บทเรียน ข้อดี ข้อด้อย การทำงานระยะ 8 เดือน ที่สามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานโครงการระยะต่อไป และประเมิน

10) จัดทำรายงานผลการวิจัยระยะที่ 1 และแผนงานในระยะต่อไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ (8 เดือน)

1. ทีมวิจัยและชุมชนเข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกระบวนการดำเนินงานวิจัย
2. ได้สมาชิกเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ได้ข้อมูลชุมชน และข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม เส้นทางเดินป่า แหล่งท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากร ภูมิปัญญา
4. ได้ข้อมูลจากการสำรวจเส้นทางธรรมชาติ 4 เส้นทาง
5. ทีมวิจัยได้เรียนรู้บทเรียนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากชุมชนที่ประสบความสำเร็จ
6. ได้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม และแนวทางในการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่จะนำไปทดลองปฏิบัติการในระยะต่อไป

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 ระยะเวลา 8 เดือน (1 มีนาคม 2551- 31 ตุลาคม 2551) มุ่งเน้นไปที่ การศึกษาศักยภาพของชุมชน การสร้างความเข้าใจกับชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของชุมชนที่เป็นแนวทาง ในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในระยะที่ 2 โดยนำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เชิงนิเวศเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยดังนี้

2.1.แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการศึกษาของอูตร วงศ์ทับทิม (2546) ในการท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์ “โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สำนักงานภาค) พบว่านโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาลตลอดช่วงที่ผ่านมา มุ่งเน้นการดึงดูดนักท่องเที่ยว ต่างชาติให้เข้ามามากที่สุด และอยู่นานที่สุด เพื่อนำเงินตราเข้าประเทศให้มากที่สุด แนวคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญ คือการเสื่อมสภาพของธรรมชาติ รวมถึงความเสื่อมทางวัฒนธรรมด้วย อันเนื่องมาจากการขาดการจัดการที่จะสามารถทำให้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืน จากกรณีดังกล่าวจึงมีการเสนอแนวคิด “การจัดการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม” โดยมีหลักการและแนวคิด โดยสรุปดังนี้

2.1.2 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – based tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยให้มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในด้านการจัดการ เริ่มตั้งแต่การคิดวางแผน การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ การประเมินผลโครงการและการรับผลประโยชน์ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรับรองของธรรมชาติเป็นสำคัญ

1.การเตรียมความพร้อมชุมชน ชาวบ้านควรมีการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อดี ข้อเสียและผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ปัญหาาร่วมกัน และช่วยกันค้นหาแนวทางป้องกันตั้งแต่ต้น ทั้งนี้เพื่อปรับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสม

2.การท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบบูรณาการ หมายถึง การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน โดยการประสานประโยชน์ของการพัฒนาด้านต่างๆ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมเข้าด้วยกัน กล่าวคือ การกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ในด้านเศรษฐกิจนั้นมุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว อย่างทั่วถึงและทัดเทียมกัน ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นควรส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.กระบวนการมีส่วนร่วม คือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการจัดการ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยฐานทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้ควรมีการร่วมมือกันในชุมชนเพื่อออกกฎระเบียบร่วมกันและสามารถนำมาปฏิบัติได้จริงเพื่อให้การท่องเที่ยวนี้เป็นมรดกของคนรุ่นต่อไป

4. การพัฒนาศักยภาพบุคลากร เพื่อพัฒนาชาวบ้านให้มีความรู้ความเข้าใจ ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ ดุลยภาพของระบบนิเวศ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาของท้องถิ่น นอกจากนี้ อาจมีการเพิ่มทักษะด้านภาษาต่างประเทศ เพิ่มเติม เพื่อให้สามารถสื่อสารกับชาวต่างชาติได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

5.การสร้างเครือข่ายเรียนรู้ระหว่างชุมชน เพื่อให้การเกิดการถ่ายทอดโอนความรู้ของคนในชุมชนจากแต่ละหมู่บ้าน เนื่องจากในแต่ละชุมชนนั้นมีจุดเด่น จุดด้อยที่แตกต่างกัน ดังนั้น การเรียนรู้ร่วมกัน จึงจะสามารถทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2.แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาชนบทและการอนุรักษ์ฟื้นฟู ธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน

โดยนัยยะนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และยังเป็นความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมไปพร้อมกัน ในสภาวะที่ชุมชนชนบทมากมายหลายแห่งทั่วประเทศกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤตในด้านของความยากจนและปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของคำตอบในการแก้ปัญหาอันพึงได้รับการส่งเสริมสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืนยังเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการนำเอารายได้จากการท่องเที่ยวมาใช้ในโครงการพัฒนาชุมชนด้วยตัวเองในรูปแบบต่างๆ ทั้งในด้านของการสร้างกองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงานในการประดิษฐ์หัตถกรรมพื้นบ้าน และการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านของการจัดการทรัพยากรพันธุกรรม การอนุรักษ์และพัฒนาสายพันธุ์พืชพื้นบ้านและการเชื่อมต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นต้น

ภายใต้กรอบความคิดดังกล่าวข้างต้นเราจึงอาจนิยามความหมายของ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ว่าเป็นการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชนและหรือ ในระดับเครือข่ายภายในนิเวศชุดหนึ่งเพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการจัดการและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแวดล้อมสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนและความสมดุลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นสำคัญ

2.2.1แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษา ของ ยศ สันตสมบัติและคณะผู้วิจัย (2547) “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร” พบว่า ปัญหาของการท่องเที่ยวในรอบทศวรรษที่ผ่านมาเกิดจาก การที่นโยบายและแผนการท่องเที่ยวถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐ และตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ เช่น กลุ่มธุรกิจโรงแรม กลุ่มธุรกิจนำเที่ยว ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติ

และระดับท้องถิ่นเพียงฝ่ายเดียว ทำให้ผลประโยชน์หรือรายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวตกอยู่ในมือของบริษัทข้ามชาติหรือธุรกิจขนาดใหญ่ โดยมีการกระจายผลประโยชน์ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยวอย่างมาก นอกจากนี้การกระจายผลประโยชน์ ในชุมชนเองก็ยังเป็นไปแบบกระจุกตัวอีกด้วย เช่น มีแต่ผู้นำชุมชนเท่านั้นที่พอจะแจกจ่ายผลประโยชน์ จากบริษัทนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ได้ ในขณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นกลับได้รับค่าตอบแทนเฉลี่ยเพียงคนละ 20-30 บาทต่อวันเท่านั้น ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความบาดหมางและความขัดแย้งและส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การนับถือผู้อาวุโสและระบบเครือญาติเริ่มคลอนแคลน อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเสื่อมถอยของระบบความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

การเข้ามาของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากยังได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตเกี่ยวกับเงินตราและการบริโภค ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการหารายได้ของชาวบ้านในหลายๆพื้นที่ เช่น การปล่อยให้เด็ก ๆ กลายมาเป็นขอทานเพื่อขอเศษสตางค์และขนมจากนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้ศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนคุณค่าลงไป นโยบายของรัฐที่ชักนำให้กลุ่มต่างชาติพันธุ์บนที่สูงหันมาให้ความสำคัญกับการปลูกพืชพาณิชย์ในระบบเกษตรแผนใหม่แทนระบบการผลิตแบบเดิม ยังส่งผลให้เกิดปัญหาการกูดินยืมสินการสูญเสียที่ดินทำกิน และความจำเป็นในการใช้เงินสดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ เป็นแรงผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นละทิ้งวิถีการผลิตเดิม และหันมายึดอาชีพรับจ้างและให้บริการ นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นการเปลี่ยนแปลงในวิถีการหารายได้ทำให้เกิดความไม่สมดุลในระบบการจัดการแรงงานทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนส่งผลให้ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานถูกแทนที่ด้วยการว่าจ้าง และระบบความสัมพันธ์เชิงพันธะสัญญาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การแพร่ระบาดของลัทธิบริโภคนิยมยังส่งผลให้สำนึกของความเป็นชุมชนถูกแทนที่ด้วยการลอกเลียนวิถีชีวิต การแต่งกายและการบริโภคตามอย่างนักท่องเที่ยวและสังคมภายนอก ส่งผลให้ชุมชนพึ่งพาตัวเองไม่ได้อีกต่อไป ในหลายๆ พื้นที่ การเข้ามาของทัวร์ปายังเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้เกิดการแพร่ระบาดของปัญหายาเสพติดและปัญหาโสเภณีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ความพยายามในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในทุกรูปแบบ ยังทำให้การท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่ากลายมาเป็นการจางจืดต่อวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่น เช่น การที่นักท่องเที่ยวไม่ให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์และจารีตประเพณีของชุมชนท้องถิ่น เช่น การล่วงเกินห่อผี การแต่งกายในลักษณะที่มเหมาะสม การมีพฤติกรรมทางเพศที่ผิดกาลเทศะ รวมไปถึงจนถึงการที่บริษัทนำเที่ยวขอให้ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมหรือการละเล่นบางอย่างให้นักท่องเที่ยวชม ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้นถูกบิดเบือนหรือสูญเสียคุณค่าและความหมายดั้งเดิมลงไป

ความนิยมในการท่องเที่ยวแบบทัวร์ปายังส่งผลกระทบอย่างสำคัญต่อธรรมชาติแวดล้อม เช่น การตัดไม้เป็นฟืนเพื่อบริการนักท่องเที่ยว การตัดไม้ไผ่เพื่อต่อแพในการล่องน้ำ การทำลายป่าไม้ อันเนื่องมาจากการเลี้ยงช้าง การเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอยและปัญหาการบุกรุกเบิกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น

สืบเนื่องจากปัญหาต่างๆ ที่ได้กล่าวมานั้น หลายต่อหลายฝ่ายจึงพยายามคิดหาทางออกของปัญหา โดยมีหลักการใหญ่ๆ คือ การให้ชุมชนเข้ามาเป็นแกนหลักของการจัดการการท่องเที่ยวแทน

หน่วยงานรัฐ หรือตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ และเพื่อให้แนวคิดนี้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลที่ดี จึงมีการเสนอให้มีการมองเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นองค์รวมและเป็นพลวัต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้เป็นจำนวนมาก โดยในที่นี้จะทำการสรุปโดยเน้นถึงด้านผลของการดำเนินการของแต่ละชุมชน ว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละพื้นที่นั้น ได้ผลมากน้อยเพียงใด มีอุปสรรค หรือผลกระทบอย่างไรบ้าง

บุสดี อาคมานนท์ มอนซอน และคณะ (2535) ได้วิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น” ได้สรุปให้เห็นว่าขณะที่การท่องเที่ยวเดินป่าในภาคเหนือตอนบนกำลังขยายตัวได้ส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเช่น ป่าไม้ และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเขาแต่ละชนเผ่าด้วยกันก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ผู้คนในท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาข้อบกพร่อง คณะผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าภาครัฐบาลควรมีนโยบายและมาตรการการส่งเสริมการท่องเที่ยวเดินป่าเป็นนโยบายระดับชาติที่ชัดเจน เป็นแนวปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน มีกฎหมายควบคุมเพื่อมิให้เกิดผลกระทบในทางลบ สำหรับภาคเอกชนก็ควรให้ความร่วมมือและคำนึงถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติและวัฒนธรรมดั้งเดิมอันเป็นจุดขายที่สำคัญ ถ้าทุกฝ่ายร่วมมือกันอย่างดีแล้วการท่องเที่ยวแบบเดินป่า จะพัฒนาอย่างมั่นคงยั่งยืน

พิเชษ พิมลศรี, พ.ต.ท. (2536) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่า : ศึกษาเฉพาะกรณีของอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เส้นทางในการศึกษามีทั้งหมด 6 เส้นทางประกอบด้วยเส้นทางเดินเท้าประมาณวันละ 5-8 กิโลเมตร ระยะเวลาเดินเท้าตั้งแต่วันละ 2 – 4 ชั่วโมง นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมในการนั่งช้าง และล่องแพ แหล่งท่องเที่ยวส่วนมากเป็นประเภทธรรมชาติ เช่นป่าไม้ สัตว์ป่าประเภทนก และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม ได้แก่ ชาวเขา การท่องเที่ยวแบบเดินป่า นอกจากได้สัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรมแล้วยังเป็นการท่องเที่ยวแบบผจญภัย แต่มีอันตรายน้อย เส้นทางส่วนมากอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์โดยยึดบริเวณใกล้เคียงกับแม่น้ำแม่แจ่ม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมท่องเที่ยวแบบล่องแพ

ปัจจัยและแรงจูงใจที่เป็นตัวกำหนดการตัดสินใจท่องเที่ยว เดินป่า ได้แก่ ต้องการเห็นสิ่งแปลกใหม่และท้าทายความสามารถ ได้ชื่นชมธรรมชาติและวัฒนธรรมของชาวเขา ประสบการณ์เดิมที่เคยประทับใจการท่องเที่ยวเดินป่ามาก่อน

การท่องเที่ยวแบบเดินป่า มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นอย่างมากในด้านเศรษฐกิจประชาชนอาจมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่มากนัก แต่เกิดนิสัยเห็นแก่เงินหรือให้ความสำคัญกับเรื่องเงินมากยิ่งขึ้น ในด้านวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกาย อาหาร การใช้ภาษาถิ่นและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแต่ยังเปลี่ยนแปลงไม่เด่นชัดมากนัก ดังนั้นถ้ามีการวางแผนท่องเที่ยวแบบเดินป่าก็จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนลดน้อยลง

ไพลินพันธุ์ สร้อยจารุณต์(2538) ทำการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แนวนุรักษ์โดยใช้คู่มือแนะนำเชิงระบบนิเวศโดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาประโยชน์ของคู่มือซึ่งนักศึกษาชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ได้รับจากการนำไปใช้เป็นคู่มือในการท่องเที่ยวและพักผ่อนในอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความตระหนักและความรับผิดชอบของนักท่องเที่ยวซึ่งนักศึกษาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

การวิจัยนี้เป็นกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยทำการศึกษากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติของนักศึกษาฯ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วย นักศึกษากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มทดลอง ซึ่งได้แก่นักศึกษาที่ศึกษาคู่มือแนะนำเชิงระบบนิเวศขณะเดินทางท่องเที่ยวและกลุ่มควบคุม ซึ่งได้แก่นักศึกษาที่ท่องเที่ยวโดยมิได้ใช้คู่มือดังกล่าว

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบทดสอบความรู้ก่อนและหลังการใช้คู่มือแนะนำเชิงระบบนิเวศของกลุ่มตัวอย่าง และแบบสอบถาม ตลอดจนการบันทึกการสังเกตพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างขณะท่องเที่ยวและพักผ่อนอยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูล จากการตอบแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่างพบว่า หลังจากที่ใช้เอกสารฯ แล้วนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มทดลองมีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในบริเวณอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์เพิ่มขึ้นและรู้วิธีการท่องเที่ยวที่จะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมได้แตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01 ส่วนผลของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามและการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มพบว่าตลอดระยะเวลาของการท่องเที่ยวและพักผ่อนที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์นั้น นักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มทดลองรู้วิธีประพฤติปฏิบัติไปในทางที่แสดงถึงการเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมโดยไม่มีพฤติกรรมในการทำลายสิ่งแวดล้อมมากกว่ากลุ่มควบคุม

ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ (2539) ได้ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในมณฑลยูนนาน : ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในนครคุนหมิง เมืองยูนนาน และเมืองหลูซี ผลการศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะการท่องเที่ยวในเชิงปริมาณต้องการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะต้องการรายได้จากการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำอูลู ประตุมังกร ได้ดัดแปลงธรรมชาติมากเกินไป แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและสวยงามเพียงอย่างเดียว แต่ขาดความซาบซึ้งและเกิดการเรียนรู้ในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชนชาติในยูนนาน ทั้งหมด 26 ชาติ เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาแต่ได้นำวัฒนธรรมปรับปรุงให้เป็นธุรกิจมากเกินไป จึงทำให้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวลดน้อยลง ในเรื่องของที่ระลึกมีสินค้าปลอมปนและราคาแพงไม่ได้มาตรฐาน

การท่องเที่ยวในมณฑลยูนนาน มีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งคือการอนุรักษ์ แต่วิถีการปฏิบัติทำให้วัตถุประสงค์เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการแก้ไขในเรื่องการบริการที่ดี ความซื่อสัตย์ต่อลูกค้าและสิ่งสำคัญ

ที่สุดต้องยึดหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการพัฒนา แบบยั่งยืน และผลประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2540) ได้ศึกษาเรื่องการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า โดยการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านควบคู่กับการอนุรักษ์ป่าในระบบปัจจุบัน นอกจากนี้ต้องการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องระบบนิเวศป่าในด้านความเชื่อ พิธีกรรม และการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันกับป่า ผลการศึกษาพบว่าระบบนิเวศป่าของชาวบ้าน ประกอบด้วย สิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ แร่ธาตุ ฯลฯ สิ่งมีชีวิต ได้แก่ พืช สัตว์ มนุษย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผี สาบ เทวดา ชาวบ้านใช้ระบบการผลิตและการดำรงชีวิตแบบพึ่งพา โดยยึดหลักการอนุรักษ์ การพึ่งพาอาศัย การเคารพ การนับถือ ความกลัวและการสำนึกบุญคุณ ระบบนิเวศป่าในการผลิตเพื่อยังชีพ จึงดำรงอยู่ได้แต่เริ่มมีการสูญสลายเมื่อมีการพัฒนาพื้นฐานปัจจัยการผลิตและระบบการผลิตเพื่อขยายเข้าสู่หมู่บ้านภาคเหนือ เมื่อประมาณ 4 ทศวรรษที่ล่วงมาแล้ว ในท่ามกลางการขยายตัวของความเจริญในรูปแบบใหม่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ยังคงรักษาระบบนิเวศป่าได้ โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน

กระเหรี่ยงเป็นชนเผ่าที่อนุรักษ์ระบบนิเวศป่า โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมากกว่าเผ่าอื่นๆ และบริเวณใดที่มีกระเหรี่ยงอยู่อาศัยป่าค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า ได้แก่ การนับถือผี การผูกสายสะดือทารกไว้ที่ต้นไม้ใหญ่ ระบบเหมืองฝาย การประปาภูเขา การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การปลูกป่า การทำไร่หมุนเวียน และการสร้างแนวกันไฟ ในปัจจุบัน พิธีกรรมดังกล่าวได้ขยายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนและสื่อมวลชน

จากความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวแล้ว ในปัจจุบันพบว่าพื้นที่ป่าในภาคเหนือตอนบนในจังหวัดที่มีกระเหรี่ยงและลัวะอยู่มาก มีพื้นที่ป่ามากที่สุดในประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลตั้งแต่ พ.ศ.2504 – 2536

อนุชา เล็กสกุลดิลก (2540) ได้เสนองานวิจัยเชิงนโยบายต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เรื่อง “การดำเนินงานเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ” ในรายงานดังกล่าว ได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน 4 ประการ คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ องค์ประกอบด้านองค์กร และองค์ประกอบด้านการจัดการ นอกจากนี้ได้เสนอแผนงานจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 27 แผนงาน ซึ่งประกอบด้วย แผนงานด้านการจัดการพื้นที่ การให้การศึกษา การสร้างเครือข่าย และการตลาด ฯลฯ

แผนงานดังกล่าวถึงแม้เป็นทางเลือกใหม่แต่ก็นำในด้านเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ ในรายการวิจัยได้แสดงไว้เด่นชัดว่า อาจจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะ การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass tourism) ได้ถ้ามีการจัดการที่ดี นอกจากนี้ยังมีแผนงานที่ 3 เรื่อง จัดทำเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว กำหนดให้จัดพื้นที่ท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตัวอย่างดังกล่าวแล้วน่าจะเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ยศ สันตสมบัติและคณะผู้วิจัย (2547) “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ:ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากร ได้ทำการวิจัย บริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยคัดเลือกพื้นที่การวิจัย ไว้ 7 แห่งและได้สรุป ภาพรวมของแต่ละแห่งไว้ดังนี้

1) บ้านแม่ออ (รักไทย) หมู่ 6 ต.หมอกจำแป่ อําเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวจีนยูนนาน (จีนฮ่อ) โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวโดยแบ่งตามลักษณะของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน ได้ 3 รูปแบบ คือ

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาภายใต้การรณรงค์ และประชาสัมพันธ์โดยทางหน่วยงานของทางราชการ เช่น สำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด และหน่วยงานทหารที่ดูแลรับผิดชอบด้านความมั่นคงในพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะมีลักษณะจัดเป็นเทศกาลประจำปี เช่น เทศกาล ชิมชาจัดช่วงหลังวันตรุษจีน เทศกาลอาหารยูนนาน ช่วงวันเฉลิมพระชนมพรรษา โดยอาศัยกลุ่มองค์กรสตรีในหมู่บ้านเป็นองค์กรที่รองรับในการจัดการแต่ละครั้ง

รูปแบบของการท่องเที่ยวที่เข้ามาในลักษณะนี้มีลักษณะเด่นคือหมู่บ้านแม่ออ ได้รับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายโดยหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมของความเป็นชาวจีนยูนนาน (จีนฮ่อ) เป็นจุดขาย อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ยังคงมีข้อจำกัดในแง่ที่ว่า การประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมงานเป็นลักษณะการขายบัตรทำให้เน้นเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เป็นคนในท้องถิ่นแม่ฮ่องสอนเท่านั้น และเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านก็จะเข้ามาชิมชา ชื้อชา หรือซื้อผ้าเต็ดยอตา หรือได้เข้ามารับประทานอาหารยูนนาน เสร็จแล้วจึงเดินทางกลับ

ปัจจุบันหมู่บ้านแม่ออ ยังคงมีการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้อยู่โดยมีการจัดงานที่จะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านประมาณปีละ 2-3 ครั้ง และมีผู้ที่ให้ความสนใจมาร่วมงานแต่ละครั้งประมาณ 300-500 คน และผลกำไรที่ได้จากการจัดงานแต่ละครั้งจะเข้าเป็นกองทุนของหมู่บ้าน

2. นักท่องเที่ยวอิสระที่เดินทางโดยการเช่ารถขับเข้ามาเอง หรือนั่งรถเช่าเข้ามาในหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างประเทศที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและสืบถามข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด จากบริษัทรถเช่าหรือบริษัททัวร์ต่าง ๆ แล้วขับรถแวะชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ไปเรื่อย ๆ จุดที่น่าสนใจของบ้านแม่ออ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เดินทางมาในหมู่บ้านคือ เป็นหมู่บ้านชาวจีนฮ่อที่อยู่ติดกับชายแดนไทย-พม่า และมีระยะทางที่ไม่ไกลมากนัก การคมนาคมสะดวกและผ่านหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ หลายหมู่บ้าน

3. กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ซื้อโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปจากบริษัททัวร์ ที่มีเครือข่ายติดต่อกันตั้งแต่ระดับจังหวัด ไปจนถึงระดับประเทศและระดับโลก ดังนั้น รายการการท่องเที่ยวต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีการกำหนดไว้เรียบร้อยแล้วในช่วงเวลาที่อยู่ในประเทศไทยจะไปจังหวัดใดบ้าง ชมสถานที่ท่องเที่ยวอะไรบ้าง และสำหรับจังหวัดแม่ฮ่องสอน จุดขายสำคัญของจังหวัดที่บริษัททัวร์ต่าง ๆ นิยมที่จะพานักท่องเที่ยวไป

เยี่ยมชมก็คือหมู่บ้านกะเหรี่ยงคอยาวที่บ้านในสอย ตำบลปางหมู ซึ่งมีเส้นทางหลักที่เป็นเส้นทางเดียวกับหมู่บ้านแม่ออ หลังจากนั้นจะพานักท่องเที่ยวไปอาบน้ำแร่ที่ภูโคน้ำพุร้อน ที่ตำบลหมอกจำแป่ และจะเลยต่อไปดูหมู่บ้านจีนฮ่อที่แม่ออ

เมื่อนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เข้ามาถึงหมู่บ้านแม่ออ ไกด์จะพาเดินดูรอบ ๆ หมู่บ้านนักท่องเที่ยวบางคนอาจซื้อของเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ใบชา เสร็จแล้วก็จะเดินทางออกจากหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านประมาณ 1-2 ชั่วโมงเท่านั้น และมีจุดแวะรับประทานอาหาร หรือจุดแวะซื้อของที่เป็นร้านประจำที่มีลูกค้าจะได้รับผลประโยชน์จากทางร้าน

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านก่อนเริ่มโครงการวิจัย

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านแม่ออตั้งแต่ช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและชาวบ้านในหลาย ๆ ประการ ดังนี้

1. ชาวบ้านไม่มีอำนาจในการตัดสินใจควบคุม วางแผน และจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ในเขตการควบคุมของกองกำลังทหารที่อ้างสาเหตุความมั่นคง และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเนื่องจากอยู่ติดเขตชายแดนพม่า และเคยมีประวัติศาสตร์การสู้รบที่ดุเดือดกับกองกำลังขุนส่าในขณะที่ผู้ควบคุมการท่องเที่ยวกลับเป็นไกด์ที่มาจากภายนอกที่สามารถเลือกนำเสนอสิ่งต่าง ๆ ในหมู่บ้านให้กับนักท่องเที่ยว โดยที่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว

2. ชาวบ้านที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยว กระจุกตัวอยู่กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพียงไม่กี่หลังคาเรือนเท่านั้น เช่น ร้านค้า ร้านอาหารที่มีเพียง 3-4 ร้าน หรือเจ้าของม้าที่บริการให้นักท่องเที่ยวขี่ชมรอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นต้น ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวจึงเป็นการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน เพราะไม่รู้สึกว่าตนเองจะได้รับผลประโยชน์อะไรจากการท่องเที่ยว

3. ทางจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้จัดตรนรงค์ “เทศกาลชิมชา” และ “เทศกาลอาหารจีนยูนนานมาอย่างต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายแต่การรวมตัวขององค์กรในชุมชนยังคงเป็นไปในลักษณะเพื่อการจัดการเฉพาะกิจ ในช่วงที่มีเทศกาลประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว นั้น ยังขาดการรวมตัวกันอย่างจริงจังเพื่อคิดหาแนวทางร่วมกันในการจัดการการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน

4. การท่องเที่ยวที่ผ่านมาเป็นไปในลักษณะเดียวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยทั่ว ๆ ไปที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาชมและลิ้มรสสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในหมู่บ้านแต่เพียงรูปแบบเท่านั้น แต่ยังขาดตัวเนื้อหาและองค์ความรู้ต่าง ๆ อันเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แท้จริงของชาวบ้านที่จะสื่อสารให้แก่ นักท่องเที่ยวได้รับรู้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์จีนฮ่อ ในฐานะอดีตทหารจีนคณะชาติ (กองพล 93) ความรู้เกี่ยวกับชาซึ่งเป็นรายได้หลักของหมู่บ้านแม่ออ และเป็นวิถีชีวิตของชาวจีน ภูมิปัญญาเรื่องอาหารและการแปรรูป หรือแม้แต่เรื่องคาราวานม้า – พ้อ เป็นต้น

จุดแข็งของชุมชน

1. เป็นพื้นที่ที่อยู่ในแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนทำให้ได้รับการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุก ๆ ปี จึงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เช่น เทศกาลการชิมชา เทศกาลอาหารจีนยูนนาน เป็นต้น
2. เส้นทางคมนาคมจากตัวจังหวัดมายังหมู่บ้านเป็นระยะทาง 45 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่ไม่ไกลไป เดินทางสะดวกและในระหว่างการเดินทางมีป่าและธรรมชาติที่สวยงามผ่านหลายหมู่บ้านหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น คนไต-บ้านหมอกจำแป่ , ห้วยขานชาวกะเหรี่ยงแดง - บ้านห้วยโป่งอ่อน , ชาวม้ง - บ้านนาป่าแปก เป็นต้น
3. สถานที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในภูมิประเทศที่สวยงาม และมีทัศนียภาพที่งดงามรายล้อมด้วยเทือกเขาตามแนวชายแดนไทย-พม่า และมีอ่างน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่กลางหมู่บ้าน มีเส้นทางท่องเที่ยวรอบ ๆ หมู่บ้านที่มีธรรมชาติ น้ำตกและทิวเขาที่สวยงาม ซึ่งสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวของชุมชนกับกองกำลังต่างชาติ เช่น สนามเพลาะ , ลูกใต้ดิน เป็นต้น
4. ต้นทุนการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น คือ เป็นชาวจีนยูนนาน (จีนฮ่อ) มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่มีความสำคัญ สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการเมืองของประเทศจีน คือ ปฏิวัติประเทศจีนสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. 1949 และการเกิดขึ้นของประเทศใต้หวัน ประเด็นดังกล่าวยังคงเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองระหว่างประเทศที่ประชาคมโลกกำลังให้ความสนใจในปัจจุบัน นอกจากนี้หมู่บ้านแม่ออ ยังเคยมีประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวอย่างดุเดือดเพื่อผลักดันกองกำลังขุนส่าที่บุกรุกเข้ามาในเขตแนวชายแดนไทย
5. หมู่บ้านมีภูมิประเทศตั้งอยู่บนที่สูงทำให้มีอากาศที่เย็นสบายตลอดทั้งปี เหมาะกับการปลูกพืชเมืองหนาว ได้แก่ ท้อ สาลี่ บัวย เป็นต้น และเป็นแหล่งปลูกชาพันธุ์ดีที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐบาลประเทศใต้หวัน ซึ่งผลผลิตชา นอกจากจะเป็นพืชที่สร้างรายได้หลักให้กับชาวบ้านแม่ออ คือทำรายได้ปีหนึ่ง ๆ หลายแสนบาท วัฒนธรรมชายังเป็นวัฒนธรรมสำคัญที่คู่กับชาวจีนมาหลายพันปี ส่วนผลผลิตอื่น ๆ อาจเป็นรายได้เสริมของชาวบ้านที่ได้รับจากการท่องเที่ยว
6. หมู่บ้านมีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งในการดำเนินงานของชุมชน ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชนซึ่งมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นในการทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน
7. ชาวบ้านมีความรู้ และภูมิปัญญาในการแปรรูปผลผลิตอาหาร และผลไม้

จุดอ่อนของชุมชน

1. หมู่บ้านตั้งอยู่ในพื้นที่ควบคุมของทหารเนื่องจากอยู่ติดเขตชายแดนไทย-พม่า ทำให้ชาวบ้านไม่มีอิสระเท่าที่ควรในการที่จะริเริ่มดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมของหมู่บ้าน ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะเป็นเพียงผู้อพยพและยังไม่ได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองไทย ดังนั้น กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านที่ผ่านมาจึงเป็นฝ่ายที่ต้องรอรับคำสั่งจากทางราชการอยู่เสมอ ชาวบ้านไม่มีโอกาสที่จะเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์และขาดความมั่นใจที่จะรวมกลุ่มเพื่อจัดการการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน

2. การรวมกลุ่มของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเป็นไปในลักษณะเฉพาะกิจเป็นครั้งคราวตามที่ได้รับคำร้องขอจากส่วนราชการที่เข้ามาสนับสนุนยังขาดการรวมตัวกันอย่างจริงจังในการจัดการการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวถูกกำหนด รวมทั้งนำเสนอโดยบุคคลหรือบริษัททัวร์จากภายนอก เช่น จากเมืองแม่ฮ่องสอนหรือจากจังหวัดเชียงใหม่ โดยที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนใด ๆ จากการเข้ามาของนักท่องเที่ยว

3. ชุมชนมีต้นทุนทางการท่องเที่ยวมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่เนื้อหาทางวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของชาวจีนยูนนาน แต่ยังไม่ได้รับการสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เพื่อที่จะสื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นชาติพันธุ์หรือ วัฒนธรรมของชาวจีน เป็นต้น

4. มีผลผลิตหลายอย่างที่มีศักยภาพในการแปรรูปเป็นอาหารและสินค้าทางวัฒนธรรม แต่ยังขาดการปรับปรุงคุณภาพ การพัฒนาด้านการบรรจุผลิตภัณฑ์เพื่อให้เป็นที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว

หลังจากที่ชาวบ้านได้ร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและพยายามแสวงหารูปแบบและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

- จัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน แบ่งฝ่ายการทำงานและเลือกตั้งกรรมการด้านต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อรองรับการทำงาน
- จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยว

2.) บ้านห้วยโป่งอ่อน หมู่ 7 ต.หอกจำแป่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

จากสถานการณ์ท่องเที่ยวที่ผ่านมาในหมู่บ้านห้วยโป่งอ่อน อาจแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ 3 กลุ่ม ดังนี้ คือ

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวอิสระ เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มแรกที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน คือเข้ามาในปี พ.ศ. 2528 เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวอิสระชาวตะวันตกที่ชื่นชอบการผจญภัยการเดินทาง โดยไม่มีไกด์นำเที่ยว นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะเดินทางท่องเที่ยวไปตามแผนที่ผ่านหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยใช้เส้นทางท่องเที่ยว เส้นทางที่สอง และเข้ามาพักค้างคืนในหมู่บ้าน โดยจะพักตามบ้านของผู้นำชาวบ้าน ส่วนของค่าตอบแทนขึ้นกับนักท่องเที่ยวที่พอใจจะให้ชาวบ้านที่ไม่ได้เรียกร้องอะไรและเดินดูสภาพหมู่บ้านและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2. นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีไกด์นำเที่ยว เป็นกลุ่มท่องเที่ยวอิสระกลุ่มละ 4-5 คนที่มาเป็นกลุ่มครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน เดินทางมาเที่ยวในจังหวัดและติดต่อหาไกด์นำเที่ยวจากบริษัททัวร์ในเชียงใหม่หรือแม่ฮ่องสอน นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีทั้งกลุ่มที่เข้ามาพักในหมู่บ้านและกลุ่มที่ไม่พัก

กลุ่มที่ไม่ได้นอนพักค้างคืนจะเป็นนักท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางท่องเที่ยวสายแรก ส่วนมากจะเดินผ่านแควซมหมู่บ้านเท่านั้น และถ้าเป็นกลุ่มที่จะเดินทางต่อไปยังบ้านในซอย จะไปพักค้างคืนที่หมู่บ้านลีซอหรือบางกลุ่มที่เดินขึ้นไปยังหมู่บ้านห้วยโป่งอ่อนเสร็จแล้วก็เดินกลับทางเดิม

ส่วนกลุ่มที่พักค้างคืนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะใช้เส้นทางเส้นที่สอง โดยที่ไกด์ จะแจ้งให้หมู่บ้านทราบก่อนว่าจะเข้ามาพักเมื่อไร เพื่อให้ชาวบ้านจะได้จัดเตรียมที่นอนและอาหารมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ที่ผ่านมานักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมานอนพักค้างคืนที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีลูกสาวเปิดร้านขายของอยู่แล้ว และจะมีการจัดเตรียมซื้ออาหารไว้จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะทำอาหารกินกันเอง ในส่วนของค่าที่พักไกด์จะจ่ายให้หัวละ 20 บาทต่อคนต่อคืน หรือหากกรณีมีนักท่องเที่ยวบางคนที่น่าสนใจอาจจะให้พิเศษอีกเป็นบางครั้งเท่านั้น

3. นักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มใหญ่ (กลุ่มกรุ๊ปทัวร์) เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ซื้อโปรแกรมทัวร์ตั้งแต่ต่างประเทศหรือจากกรุงเทพฯ จากบริษัททัวร์ที่มีเครือข่ายโยงใยกับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหลายอย่าง เช่น โรงแรม สถานที่ท่องเที่ยวตามจังหวัดต่าง ๆ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีขนาดใหญ่ประมาณกลุ่มละ 30-50 คน โดยเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านห้วยโป่งอ่อนเมื่อปี พ.ศ.2540 ลักษณะของโปรแกรมของกลุ่มนี้ที่เกี่ยวกับหมู่บ้านคือ จะขี่ม้าจากภูโคลนน้ำพุร้อน (ตั้งอยู่ปากทางเข้าหมู่บ้าน) เดินทางเข้าไปเที่ยวชมธรรมชาติจนถึงหมู่บ้านห้วยโป่งอ่อน จะแวะชมหมู่บ้าน โรงเรียน จากนั้นไกด์จะนำรถขึ้นไปรับกลับมาทางเดิม

ปัญหาและผลกระทบจากการท่องเที่ยวก่อนเริ่มโครงการวิจัย

เวทีการท่องเที่ยวที่ถูกแสดงในชุมชนบ้านห้วยโป่งอ่อนหากมองจากมุมมองของผู้ถูกท่องเที่ยวไม่ว่าเวทีนี้จะเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ความชอบหรือไม่ชอบของชาวบ้านที่มีเกียรติ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เท้าเทียมกับแขกผู้มาเยือน รวมถึงองค์กรธุรกิจที่แสวงหาผลประโยชน์อันมหาศาลจากการท่องเที่ยว เราคงไม่อาจที่จะปฏิเสธได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้สร้างปัญหาและผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ในหลาย ๆ แง่มุมดังนี้

1. ปัญหาชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบจากบริษัทธุรกิจการท่องเที่ยว โดยให้คำตอบแทนแก่ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างไม่เป็นธรรม การมองภาพชาวบ้านเป็นเพียงแหล่งแสวงหาผลประโยชน์อันมหาศาล

2. คนในชุมชนขาดความรู้สึก และตระหนักในศักยภาพของตนเอง ที่จะมีความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านได้อย่างแท้จริง ดังนั้น แม้ว่า เวทีการท่องเที่ยวแห่งนี้จะแสดงอยู่ในชุมชนท้องถิ่น แต่ผู้จัดจากและกำกับการแสดงทั้งหมดจึงล้วนเป็นคนจากภายนอกทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานจากองค์กรภาครัฐ ธุรกิจเอกชน ไกด์ หรือนักท่องเที่ยวอิสระ ซึ่งเลือกที่จะเสพหรือไม่เสพอะไรในชุมชนได้ตามอำเภอใจของตนเอง โดยมีชาวบ้านเป็นเพียงผู้รองรับและตอบสนองคำสั่งการ

3. ความไม่เท่าเทียมในการกระจายผลประโยชน์ คือ ในสถานการณ์ที่ชาวบ้านขาดองค์กรที่มีความเข้มแข็งในการจัดการการท่องเที่ยวทำให้บุคคลภายนอกสามารถเลือกที่จะหยิบยื่นเศษของผลประโยชน์ที่หลงเหลือจากการฉกฉวยจากนักท่องเที่ยวให้กับบุคคลชั้นนำที่มีเพียงไม่กี่คนในหมู่บ้าน ในขณะที่ชาวบ้านส่วนที่เหลือที่เป็นคนส่วนใหญ่ของชุมชนต่างมีความรู้สึกอยู่ในใจว่า “นักท่องเที่ยวจะมาหรือไม่มา ฉันก็ไม่เห็นจะได้อะไร”

4. การจัดฉากการแสดงโดยธุรกิจการท่องเที่ยว โดยนำเอา “วัฒนธรรมมาเป็นสินค้า (COM modification of culture) ดังเช่น กรณีการจ้างวันเวลาล่วงหน้าให้แก่ชาวบ้านที่จะต้องแต่งตัวชุดกะเหรี่ยงแดงเพื่อแสดงให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้ามาชมในหมู่บ้านนั้น ยังคงเป็นที่ถกเถียงได้ว่าจริง ๆ แล้วนักท่องเที่ยวขึ้นชมกับการจัดฉากนี้จริงหรือ หรือว่าพวกเขาอยากจะมาเห็นและชื่นชม

วัฒนธรรมอันเป็นส่วนที่เป็นวิถีชีวิตจริงในชีวิตประจำวันของชาวบ้านมากกว่า จากงานวิจัยทางด้านการท่องเที่ยวพบว่านักท่องเที่ยวไม่น้อยที่รู้สึกคับข้องใจเป็นอย่างมากกับคำว่า “ของจริง” จากกิจกรรมที่ถูกจัดฉากและยึดเยียดให้ต้องชม

5. ผลกระทบอื่น ๆ โดยทั่วไปได้แก่การทิ้งเศษขยะเรี่ยราดในหมู่บ้าน ที่เป็นกระป๋องใส่เครื่องดื่มอาหาร หรือถุงพลาสติก กล่องขนมต่าง ๆ ที่ซื้อมาจากภายนอกหรือผูกขาดโดยพวกไกด์หรือธุรกิจทัวร์ เป็นต้น ในขณะที่ชาวบ้านยังขาดองค์กรและกฎระเบียบที่จะคอยควบคุมดูแล

จุดแข็งของชุมชน

1. บ้านห้วยโป่งอ่อนตั้งอยู่กลางหุบเขา รายล้อมด้วยป่าที่มีสภาพธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์ และมีระยะทางที่ไม่ไกลจากตัวเมือง

2. ต้นทุนการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น ป่าสมุนไพร ป่าพิธีกรรม น้ำตก ชมทิวทัศน์บนยอดดอย การตีเหล็ก ตีดาบ จักสาร ฯลฯ

3. หมู่บ้านอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวที่สามารถเชื่อมต่อกับหลายหมู่บ้านหลายชาติพันธุ์

4. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน มีความพร้อมในการรวมกลุ่มค่อนข้างสูง มีผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำทางพิธีกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

5. ทรัพยากรบุคคลในหมู่บ้านมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ กลุ่มเยาวชนคนหนุ่มสาวที่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมต้น-ปลาย และมีครูประจำโรงเรียนที่มีประสบการณ์การพัฒนา

6. หมู่บ้านอยู่ในพื้นที่เป้าหมายของศูนย์ศิลปาชีพเพื่อส่งเสริมด้านการพัฒนาอาชีพหัตถกรรมและงานฝีมือพื้นบ้าน

จุดอ่อนของชุมชน

1. ชาวบ้านยังขาดความมั่นใจในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการการท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ผ่านมายังถูกควบคุมจากนักธุรกิจจากภายนอกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ถูกควบคุมโดยบริษัทจากภายนอกมายาวนาน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้สึกไม่สนใจกับการท่องเที่ยว

2. ชาวบ้านยังขาดทักษะในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในหมู่บ้านโดยเฉพาะทักษะด้านการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว การจัดการกลุ่มและการทำบัญชี เป็นต้น

3. มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นงานฝีมือที่หลากหลาย และมีศักยภาพที่จะพัฒนาเพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว แต่ยังขาดด้านการพัฒนาคุณภาพและทักษะ

4. เส้นทางเข้าหมู่บ้านก่อนช้างลำบากในฤดูฝน

3.) บ้านเมืองแพม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

บ้านเมืองแพมเริ่มมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาในหมู่บ้านเป็นครั้งแรก ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาจากการชักนำของไกด์ นักท่องเที่ยวรุ่นแรก ๆ เข้ามาในหมู่บ้านด้วยการเดินเท้า และพักค้างแรมที่บ้านนายกะเดอ วงศ์กะเหรี่ยง ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้นและมีบ้านหลังใหญ่พอที่จะรับนักท่องเที่ยวมาพักค้างแรมได้ ในขณะนั้นจะมีไกด์ที่พานักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นประจำอยู่ 4-5 ราย และมักพักค้างคืนในหมู่บ้าน 1 คืน

ต่อมาเมื่อมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นจึงได้ขยายให้นักท่องเที่ยวมาพักค้างแรมที่บ้านนายพะเจพอ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนอีกคนหนึ่ง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวมีทั้งไกด์นำเข้ามาเที่ยวและมาเอง มีทั้งค้างคืนในหมู่บ้าน และไม่ค้างคืน ถ้าไม่ค้างคืนในหมู่บ้านส่วนมากจะเดินทางเข้ามาโดยรถยนต์ หรือมอเตอร์ไซด์ เผลยแล้วจะมีนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 50 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 ได้มีการพัฒนารูปแบบทัวร์ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น คือ มีการเดินทัวร์ป่า มีบริการขี่ช้าง ล่องแพ แทนที่จะมาดูวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างเดียว ในชุมชนมีผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอยู่ 7 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มทัวร์ช้าง จะมีช้างบริการนักท่องเที่ยวอยู่ 5-7 เชือก ในกลุ่มจะมีสมาชิกอยู่ 10 คน โดยนักท่องเที่ยวทัวร์ช้างจะมาจาก 2 กลุ่มคือ กลุ่มทัวร์ที่เดินมาจากบ้านผามอน จนมาถึงป่าชุมชนบ้านเมืองแพม ก็จะนั่งช้างชมป่าเข้าหมู่บ้าน และกลุ่มทัวร์ที่เดินทางมากับรถยนต์ ซึ่งจะนั่งชมหมู่บ้าน

2. กลุ่มทำทัวร์ล่องแพ จะมีแพที่ให้บริการนักท่องเที่ยวอยู่ 16 แพ มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ 32 คน โดยล่องแพจากบริเวณใกล้หมู่บ้านไปจนถึงหมู่บ้านถ้ำลอด

3. กลุ่มลูกหาบที่จะรับจ้างแบกของนำทางให้กับนักท่องเที่ยวมีอยู่ 8 คน

4. ไกด์ท้องถิ่น สามารถพูดภาษาอังกฤษได้จำนวน 2 คน

5. กลุ่มเจ้าของบ้านที่ได้ประโยชน์จากการที่นักท่องเที่ยวมาพักที่บ้านมีจำนวน 5 หลังคา

6. กลุ่มทอดผ้าชายให้กับนักท่องเที่ยว จะมีรายได้จากการทำงานหัตถกรรมเกือบทุกหลังคา

ตั้งแต่กลุ่มที่ 1-3 ส่วนมากจะเป็นคนกลุ่มเดียวกันที่ได้รับผลประโยชน์เป็นกอบเป็นกำจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยว

ข้อดีของการท่องเที่ยว คือ

1. ชาวบ้านมีรายได้จากนักท่องเที่ยว
2. ชุมชนได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยว
3. สร้างงานให้กับชุมชน เช่นงานหัตถกรรม
4. มีการพัฒนารูปแบบของการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น
5. นักท่องเที่ยวได้รู้จักหมู่บ้านเมืองแพมมากยิ่งขึ้น

ข้อเสียของการท่องเที่ยว คือ

1. ผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวมักจะกระจุกอยู่กับคนกลุ่มเดียวเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นงานหัตถกรรม
2. เด็กและเยาวชน ได้รับวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมกับชุมชนมาใช้ เช่น ความฟุ้งเฟ้อจากสิ่งต่างๆ ที่ทำให้ใช้เงินสิ้นเปลือง
3. ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย จากการที่นำช้างมาบริการนักท่องเที่ยว
4. พืชไร่ ไร่ ปลูก ถูกช้างเหยียบย่ำ ทำให้ได้รับความเสียหายเกิดความขัดแย้งในชุมชนขึ้น
5. มีการนำยาเสพติดเข้ามาเสพในกลุ่มคนทำทัวร์ช้าง

การจัดการของชาวบ้าน การท่องเที่ยวในหมู่บ้านยังไม่มีองค์กรใด ๆ ในหมู่บ้านเข้ามาบริหารจัดการรูปแบบของการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่พัก การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การกระจายรายได้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า ซึ่งยังไม่มีแบบแผนที่เป็นรูปธรรมในการจัดการการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน

ปัญหา/ความต้องการ

1. ไม่มีคนในกลุ่มพูดภาษาอังกฤษได้ จึงอยากให้ทางโครงการจัดอบรมการเป็นไกด์ท้องถิ่น
2. ชุมชนเองไม่มีความมั่นใจในความต่อเนื่องของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชนทำให้เสียเวลาในการเตรียมการ
3. ไม่มีความมั่นใจในการทำอาหารต้อนรับนักท่องเที่ยว จึงอยากให้มีการอบรมการทำอาหาร
4. อยากให้โครงการจัดทัศนศึกษาดูงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านที่ดำเนินการประสบผลสำเร็จมาแล้ว

4.) บ้านผามอน อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

บ้านผามอนมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านเป็นเวลาประมาณ 17-18 ปีมาแล้ว ในอดีตก่อนที่หมู่บ้านผามอนจะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านทางการ ชาวมูเซอร์แดงก็อยู่กระจัดกระจายอยู่บริเวณนี้ ได้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอยู่แล้ว ในสมัยนั้นนักท่องเที่ยวจะต้องเดินเท้าอย่างเดียว เนื่องจากยังไม่มีถนนเข้าถึงหมู่บ้าน แต่โชคดีที่บ้านผามอนตั้งอยู่ไม่ไกลจากถนนสาย 1095 เชียงใหม่ – แม่ฮ่องสอน และอยู่ใกล้กับหมู่บ้านอื่นซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวอยู่แล้ว

เส้นทางแรก นักท่องเที่ยวจะลงรถโดยสาร หรือรถเหมาลำ ที่บริเวณปากทางป่าไม้แดงริมถนน 1095 จะเดินทางลัดเลาะตามป่าไม้บ้านผามอน ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 2 ชั่วโมง พักค้างคืนที่บ้านผามอน รุ่งเช้าจะเดินทางลัดเลาะตามป่าลุ่มน้ำห้วยโป่ง ไปบ้านกะเหรี่ยงบ้านเมืองแพม-บ้านถ้ำลอด-บ้านวนาหลวง-บ้านบ่อไคร้-ค้างคืนที่บ้านบ่อไคร้ ซึ่งแต่ละกรุ๊ปทัวร์มีประมาณ 10-15 คน

เส้นทางที่สอง นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาด้วยรถยนต์ จะแวะเที่ยวหมู่บ้านลีซอ บ้านน้ำริน ผ่านบ้านนาหลวงเดินทางขึ้นบ้านผามอน ค้างคืนที่บ้านผามอน รุ่งเช้าเดินทางด้วยเท้าลัดเลาะตามป่าลุ่มน้ำห้วยโป่ง ไปบ้านกะเหรี่ยง ค้างคืนที่บ้านกะเหรี่ยง บ้านเมืองแพม ออกจากบ้านเมืองแพมโดยรถยนต์ขึ้นไปไร่ แวะเที่ยวถ้ำน้ำลอด บ้านนาหลวงด้วยเท้าลัดเลาะไปตามป่า ไปบ้านมูเซอร์ดำ บ้านบ่อไคร้พักค้างคืนที่บ้านบ่อไคร้ รุ่งเช้าเดินทางกลับด้วยรถยนต์ ไปแม่ฮ่องสอนหรือเชียงใหม่

นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังบ้านผามอนส่วนใหญ่จะมากับบริษัททัวร์จากจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีไกด์เป็นผู้นำเที่ยว มีเพียงส่วนน้อยที่มาด้วยตนเอง โดยการขี่มอเตอร์ไซด์ขึ้นมาเที่ยว มาเดินดูบริเวณบ้าน 1 วัน แล้วก็เดินทางกลับไปเที่ยวต่อที่บ้านถ้ำลอด และจะพักค้างคืนอยู่ที่นั่น ประมาณ 2-5 คืน

ค่าใช้จ่าย ในการพักค้างคืนของกรุ๊ปทัวร์ จะเสียค่าที่พักให้ชาวบ้านคือ 10-30 บาท ค่าอาหาร 10-20 บาท และค่าน้ำชาทะเล 10 บาท เฉลี่ยแล้วชาวบ้านจะได้รายได้จากนักท่องเที่ยวที่มาพักในหมู่บ้านเฉลี่ยแล้วคนละ 50 บาท

ปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยว

1. ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของชาวบ้านผามอนถูกมองเป็นกลุ่มชนล้าหลังยากจน การเหยียดผลประโยชน์จากบริษัททัวร์เป็นไปในลักษณะแบ่งส่วนบุญการท่องเที่ยวจึงมิใช่การกระจายผลประโยชน์แต่กลับเป็นปัจจัยตอกย้ำความแตกต่างและทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเขาเองไม่ได้รับค่าตอบแทนอย่างยุติธรรม

2. หมู่บ้านผามอนถูกจัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวจุดหนึ่งที่ถูกกำหนดจากบริษัททัวร์ว่าจะต้องมียาเสพติดมาเป็นจุดบริการให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านผามอน ทำให้ชาวบ้านหลายคนโดยเฉพาะคนที่เป็นลูกหาบติดยาเสพติดไปด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด จึงไม่ค่อยได้ผลมากนัก

3. จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านในปริมาณที่ค่อนข้างมากทำให้หลายคนครอบครัวยังมีน้ำอุปโภคบริโภคไม่พอใช้โดยเฉพาะในฤดูแล้งแต่ผลประโยชน์กลับตกอยู่กับคนไม่กี่ครอบครัว เวลาประปาภูเขาได้รับความเสียหายทุกครอบครัว ต้องร่วมกันรับผิดชอบ

จุดแข็งของชุมชน

1. มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์ สามารถจัดกิจกรรมในการเดินป่า ดูน้ำตก เที่ยวถ้ำที่ยังบริสุทธิ์

2. มีวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ยังเข้มแข็งอยู่ สามารถศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชุมชนได้มีความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว และแขกผู้มาเยือน

จุดอ่อนของชุมชน

1. เส้นทางท่องเที่ยวอยู่ห่างจากหมู่บ้านทำให้ต้องใช้เวลา และเหน็ดเหนื่อยในการท่องเที่ยว

2.ในช่วงของฤดูทำไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปค้างคืนที่ไร่ ในหมู่บ้าน จึงมีคนชรา กับเด็กเป็นส่วนใหญ่ จะทำให้การท่องเที่ยวขาดความต่อเนื่อง และขาดคนรับผิดชอบ

3.ชาวบ้านยังขาดความมั่นใจในการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการการท่องเที่ยว

4.ยังขาดการประชาสัมพันธ์คอยแต่รอรับผลประโยชน์จากกรุ๊ปทัวร์ไกด์นำเที่ยว

5.การได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวตกอยู่กับคนไม่กี่ครอบครัว

5.) บ้านปางหมู อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

การเป็นหมู่บ้านไต และมีวัฒนธรรมแบบไทยใหญ่และเป็นหมู่บ้านแห่งแรกของเมืองแม่ฮ่องสอนที่เปิดตัวในเรื่องการท่องเที่ยว เนื่องจากมีระยะทางไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักเพียงแค่ 6 กิโลเมตรเท่านั้น ซึ่งใช้เวลาเดินทาง ด้วยรถยนต์ประมาณ 10-15 นาที ประกอบกับการพัฒนาเส้นทางที่สะดวกสบายไม่ลำบาก และหมู่บ้านตั้งอยู่บนเส้นทางผ่านจากตัวเมืองไปสู่อำเภอปาย และจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ ในหมู่บ้านมีที่พักแรมถึง 2 แห่ง คือ สักสวีสอร์ท และโรงแรมโกลเด้นท์ปายรีสอร์ท ประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้านที่รู้จักกันดี คือ ปอยส่างลอง นอกจากนี้ยังมีสินค้าที่ขึ้นชื่อของหมู่บ้านและกลายเป็น ของที่ระลึกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ ถั่วแปหล่อ และถั่วแปจ่อ รวมทั้งถั่วเน่าแค็บ เครื่องปรุงและเป็นอาหารวิตามินชั้นดีของท้องถิ่น

ปัจจุบันบ้านปางหมูเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวแยกเป็นแหล่งธรรมชาติ คือ สวนสัตว์เปิดห้วยฝายค่อ เป็นสถานที่สวยงามได้เขื่อนักกาน้ำมีการจัดตกแต่งพื้นที่จัดสวน ปลูกต้นไม้และตั้งเป็นสวนสัตว์เปิด บางครั้งก็เปิดให้มีการตกปลาในอ่างด้วยอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ อยู่ใกล้กับสวนสัตว์เปิดห้วยฝายค่อ และอยู่ริมน้ำปาย เป็นสถานที่สวยงามมีที่พักรับรองหลายหลังการเดินทางสะดวกง่ายระยะทางไม่ไกล ช่วงเทศกาลมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวเป็นจำนวนมาก แม่น้ำปายก็เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่น่าสนใจน้ำปายเป็นแม่น้ำที่มีขนาดกว้างพอควรมีน้ำตลอดทั้งปี ฤดูฝนมีน้ำไหลหลาก มีเกาะแก่ง บางแห่งลึกมาก มีต้นกำเนิดมาจากอำเภอปายไหลผ่านภูเขา คดเคี้ยวเข้ามาสู่หมู่บ้านปางหมู ขนานไปกับหมู่บ้าน ชาวบ้านใช้แหล่งน้ำนี้เพาะปลูกข้าว พืชผักถั่วเหลือง กระเทียม และเป็นที่ท่องเที่ยวโดยล่องแพตามลำน้ำปายชมทิวทัศน์สองฝั่งลำน้ำ

ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากหมู่บ้านปางหมูเป็นชาวชนไตดั้งเดิมดังนั้นสภาพของหมู่บ้านรูปทรงอาคารบ้านตึแบบดั้งเดิม กล่าวคือ บ้านไตถิ่นสูงมีชานตัวบ้านมีทั้งเรือนเดี่ยวและเรือนแฝด หลังคายอดแหลม มุงหลังคาด้วยใบตองตึง วิธีการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหารการกิน ภาษาพูด การประกอบอาชีพ สินค้าที่ผลิตจากหมู่บ้าน เช่น แปหล่อ แปจ่อ ถั่วลิสง ถั่วเน่าแค็บ ตลอดจนประเพณีที่สำคัญคือ ปอยส่างลอง การละเล่นในเทศกาลออกพรรษา ล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ในอดีตมีการจัดการให้มีบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเกี่ยวเนื่องซึ่งเป็นพาหนะใช้บรรทุกสิ่งของ ผลผลิตการเกษตร และใช้ในการเดินทาง เกวียนถูกดัดแปลงให้มีที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อขึ้นชมในหมู่บ้าน และใช้เดินทางไปจุดเริ่มต้นล่องแพบริเวณห้วยฝายค่อ

สภาพการท่องเที่ยวของหมู่บ้านปางหมู นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวตลอดทั้งปี และช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุด คือ เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาว อากาศเย็นสบาย นักท่องเที่ยวมีทุกชาติเดินทางเข้ามาโดยการนำของบริษัทการท่องเที่ยวเข้ามาพักที่รีสอร์ทในหมู่บ้าน คือ สักสวายรีสอร์ท และที่ริมปายรีสอร์ท นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อเข้ามาพักแล้ว จะเช่าจักรยานขี่ชมทัศนียภาพเดินเที่ยว ขี่เกวียน ชมสภาพหมู่บ้านและวิถีชีวิต จากนั้นจะนั่งเกวียนจากที่พักไปยังห้วยฝายค่อ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นล่องแพ ล่องแพตามน้ำปายผ่านหมู่บ้านไปขึ้นที่ท่าน้ำท้ายหมู่บ้านและเดินหรือขึ้นรถกลับที่พัก โดยมีัคคุเทศก์ที่มากับคณะนักท่องเที่ยวเป็นผู้นำตลอด บางครั้งมีนักท่องเที่ยวเดินเที่ยวในหมู่บ้านและซื้อสินค้าจำพวก “กูป” คล้ายอบเป็นเครื่องจักรสาน สานด้วยดอก ปรุปร่างกลมยอดแหลม เพื่อเป็นที่ระลึกแต่ซื้อน้อยมาก สินค้าไม่ค่อยมีการซื้อขายกัน นอกจากดูชม หรือถ่ายภาพ เท่านั้น นักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยจะมีเฉพาะในเทศกาลปอยส่างลอง หรือในช่วงสงกรานต์ ส่วนมากเข้ามาในหมู่บ้านเดินเที่ยวและซื้อสินค้าจำพวกถั่วแปหล่อ แปจ่อ ถั่วลิสง และถั่วเน่าแคบ และอาจเลยไปเที่ยวสวนสัตว์ เขื่อน ห้วยฝายค่อ และอาบนํ้าปายที่อุทยานน้ำตกแม่สุรินทร์

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่หมู่บ้านปางหมูก่อให้เกิดผลดี คือ ชาวบ้านมีรายได้จากการเป็นคนงานในรีสอร์ททั้งสองแห่ง ทำให้มีรายได้ประจำ และรายได้เสริมจากการให้บริการล่องแพในลำน้ำปาย ให้บริการนั่งเกวียนเที่ยวในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าเสื้อใต้ กูปใต้ อาหารการกิน ถั่วแปหล่อ แปจ่อ ถั่วลิสง ถั่วเน่า การให้บริการนวดแบบพื้นบ้าน และบริการรถรับจ้าง ส่วนอื่นที่เป็นผลดีต่อหมู่บ้านปางหมูคือ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้านได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ นำสิ่งที่พบเห็นไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวอีกทั้งได้มีสื่อมวลชนในรูปแบบของสารคดีทางโทรทัศน์ สื่อทางหนังสือพิมพ์ได้เข้ามาทำสารคดีเผยแพร่ จึงทำให้หมู่บ้านปางหมูเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกันกับสิ่งที่ได้รับผลดี ผลเสียด้านต่าง ๆ ก็ตามมาด้วยอย่างช้า ๆ สภาพหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปรูปแบบอาคารสิ่งปลูกสร้างแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นไม่มีเหลืออยู่เกิดรูปแบบอาคารตะวันตกทันสมัยเข้ามาแทนที่ การแต่งกายแบบพื้นบ้านหายไป มีการเลียนแบบการแต่งกายแบบ

ที่พัก	จำนวนหลัง	จำนวนห้องพัก
โกล์เด็นปายรีสอร์ท	11	33
สักสวายกลางดอย	3	20
เทอร์มาเซีย	10	30
รวม	24	83
รวมที่พัก 950/ห้อง : เตียงคู้, แอร์, เครื่องทำน้ำอุ่น, ทีวี, ตู้เย็น		
รวมที่พัก 1,250/ห้อง: เตียงคู้, แอร์, เครื่องทำน้ำอุ่น, ทีวี, ตู้เย็น, อ่างอาบนํ้า		

ใหม่จากนักท่องเที่ยว วิธีการดำเนินชีวิตแบบที่เคยเปลี่ยนไปเป็นแบบสมัยใหม่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีได้รับความนิยมน้อยลง หมู่บ้านที่เคยอยู่อย่างสงบเริ่มได้รับผลกระทบจากมลภาวะเสียง น้ำเสีย และอากาศเป็นพิษผลกระทบดังกล่าวชาวบ้านปางหมูยังไม่ตระหนักถึง เนื่องจากเป็นไปอย่างช้า ๆ ค่อย เป็นค่อยไป

ความคาดหวัง การศึกษาพบว่าชาวบ้านปางหมู อยากให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน ประจำปีนักท่องเที่ยวจะได้ชมวัฒนธรรม ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตตลอดทั้งปี มีศูนย์วัฒนธรรม พื้นบ้านรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมหมู่บ้าน มี ศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง จำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ที่ผลิตในหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวมาซื้อ รวมทั้งมีการ แสดงนาฏศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านให้นักท่องเที่ยวชม มีผู้มาใช้บริการขี่เกวียน ล่องแพ และต้องการจะ เรียนรู้ภาษาเพื่อนใช้สื่อสารภาษากับนักท่องเที่ยว

6.)บ้านบ่อไคร้ หมู่ 11 อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

รูปแบบการท่องเที่ยวบ้านบ่อไคร้เท่าที่ผ่านมามีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. การท่องเที่ยวแบบเดินป่า หรือทัวร์ป่า นักท่องเที่ยวกลุ่มทัวร์ป่าจะเข้ามาพักแรมในหมู่บ้านเป็นประจำ โดยมีมัคคุเทศก์นำทางของบริษัทนำเที่ยวทั้งจากจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน กลุ่มนักท่องเที่ยวเดินป่านี้นี้มีประมาณ 4-5 กลุ่ม หมุนเวียนกันมา บางกลุ่มเริ่มต้นเดินจากปางไม้แดง ซึ่งอยู่ริมถนนหลวงสายปายแม่ฮ่องสอน ไปยังบ้านผามอน ซึ่งเป็นบ้านมูเซอร์แดง จากนั้นเดินต่อไปยังบ้านเมืองแพม ซึ่งเป็นบ้านกะเหรี่ยง หลังจากพักแรมที่บ้านเมืองแพมหนึ่งคืนแล้ว จะเดินต่อมาพักค้างคืนที่บ้านบ่อไคร้ เช้าวันรุ่งขึ้นจะเดินต่อไปยังบ้านแม่ละนา ซึ่งเป็นบ้านไทใหญ่ ในการเดินป่านี้นี้ กลุ่มทัวร์ป่ามีการว่าจ้างชาวบ้านเป็นลูกหาบคนละ 1,500 บาท ต่อเที่ยว หากใช้เวลาน้อยกว่านี้จะได้ประมาณ 700-800 บาทต่อเที่ยว ซึ่งนับว่าเป็นรายได้ที่ดีพอสมควร แต่มีชาวบ้านเพียงไม่กี่รายเท่านั้น ที่จะได้รับผลประโยชน์จากการเป็นลูกหาบ เนื่องจากการตัดสินใจว่าจ้างใคร ขึ้นอยู่กับมัคคุเทศก์นำทาง ซึ่งจะว่าจ้างลูกหาบขาประจำเพียงไม่กี่คน

2. การท่องเที่ยวแบบ Sightseeing หลังจากมีกลุ่มทัวร์เข้ามาไม่นาน ได้มีคณะนักท่องเที่ยวแบบไม่พักแรมมาแวะชมอยู่ไม่นานก็จะกลับออกไปเที่ยวต่อที่อื่น ๆ นักท่องเที่ยวประเภทนี้ส่วนใหญ่มากับรถตู้ โดยมีมัคคุเทศก์นำทาง และนักท่องเที่ยวประเภทนี้อีกบางส่วนที่ได้ขับขีรถจักรยานยนต์เข้ามาเที่ยวกันเอง ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้จะใช้เวลาเดินรอบหมู่บ้านไม่นานก็กลับออกไป

ปัญหาและผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิต ในระยะแรกที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาค้างแรมในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านยังไม่มีขายของที่ระลึก เสื้อผ้า และเครื่องดื่ม แก่ นักท่องเที่ยว ชาวบ้านบางส่วนมีรายได้เล็กน้อย ๆ จากการแสดงเต้นจะคี่และร้องเพลงพื้นบ้านรอบกองไฟบริเวณลานบ้านให้นักท่องเที่ยวได้รับฟังและรับชมในตอนกลางคืนชาวบ้านจะร้องและเต้นอยู่ประมาณ 2-3 ชั่วโมง โดยจะได้ค่าตอบแทนครั้งละ 300 บาท ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีอาชีพทำไร่และเลี้ยงสัตว์

ต่อมา ได้เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการตั้งกฎกติกาสำหรับการบริการแก่นักท่องเที่ยวขึ้น ได้แก่ ได้มีหมู่ที่ชาวบ้านเลี้ยงเอาไว้ 5 ตัว หนึ่งเข้าไปอยู่ในป่าและไม่ยอมกลับมาอีก ชาวบ้านให้เหตุผลว่าสาเหตุที่หมู่บ้านหนึ่งเข้าไปอยู่ในป่าและไม่ยอมกลับมานั้น แสดงว่า ได้เกิดการกระทำผิดจารีตประเพณีอย่างร้ายแรงในหมู่บ้าน (หรือที่เรียกในภาษาเมืองว่า “ซิด”) ซึ่งก็คือ การเดินจะคิรอบกองไฟโดยที่ไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาของพิธีกรรมตามประเพณีใด ๆ นั่นเอง

หลังจากเกิดเหตุการณ์นั้นไม่นาน ได้มีการประชุมชาวบ้าน ผู้นำทางความเชื่อหรือปู่จารย์ในหมู่บ้านได้ ให้ตั้งกฎเกณฑ์หรือข้อห้ามว่าต่อไปนี้ไม่ให้ชาวบ้านก่อกองไฟ และเดินจะคิในบริเวณลานหน้าบ้าน เพื่อให้นักท่องเที่ยวชมดูเท่านั้นอีก แต่ไม่ได้ห้ามปรามอย่างเด็ดขาด อนุญาตให้หมอแคนและชาวบ้านเดินจะคิได้เฉพาะบนบ้านที่มีนักท่องเที่ยวพักแรมอยู่เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ทำให้ในระยะต่อมามีชาวบ้านเข้าร่วมการเดินจะคิได้เพียงคราวละ 4-5 คนเท่านั้น เพราะบนบ้านคับแคบ ส่วนค่าตอบแทนจะคิดเป็นรายหัวคนละ 40-50 บาท

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ชาวบ้านบ่อไคร้มีความเห็นว่าการท่องเที่ยวไม่ได้สร้างปัญหาแก่ชาวบ้านมากนัก ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านมองว่าการมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านกลับทำให้ชาวบ้านมีหนทางมีรายได้มากกว่าเดิม รายได้เหล่านี้มาจากค่าที่พักการขายเสื้อผ้า ค่าร้องเพลง ค่าเป่าแคน ค่าเดินจะคิ และค่าเป็นลูกหาบ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าเป็นรายได้เสริมสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง ทนแทนการสูญเสียรายได้จากผลผลิตฝิ่น ดังนั้น ในส่วนของชาวบ้านแล้วเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นเรื่องดี และได้พยายามปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี จึงยังไม่มีปัญหาการลักขโมยหรือคดโกงและเอาเปรียบนักท่องเที่ยวเกิดขึ้น

ผลดีอีกประการหนึ่งของการท่องเที่ยวก็คือ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนมีรายได้จากการหาของป่ามาวางขาย และการขยายผลผลิตจากการทำไร่ จากการที่บ่อไคร้ตั้งอยู่ไม่ห่างจากถนนหลวงสายอำเภอปาย-จังหวัดแม่ฮ่องสอนมากนัก (ประมาณ 500 เมตร) ทำให้ชาวบ้านมีช่องทางหารายได้จากการขายของป่าและผลผลิตการเกษตร โดยไปสร้างเพิงวางขายของที่ริมถนนปากทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งมีนักท่องเที่ยวผ่านทางจำนวนมากในแต่ละวัน ปากทางบ้านบ่อไคร้ นับว่าเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวแวะพักและซื้อของเป็นแห่งแรกในบริเวณนี้ ซึ่งในปัจจุบันได้มีจุดขายของเช่นเดียวกันนี้เพิ่มอีกหลายชุด เช่น ปากทางเข้าบ้านจะโป๊ะ และจุดชมวิวย่อยใกล้กับทางเข้าบ้านลูกข้าวหลาม

7. บ้านน้ำริน อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

ที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวบ้านน้ำรินหลายรูปแบบ ได้แก่

1. นักท่องเที่ยวที่ผ่านทางมาแวะชมแบบ Sightseeing นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีทั้งที่มาบริษัทนำเที่ยว โดยมากับรถตู้มีมัคคุเทศก์นำทาง และผ่านมาแล้วแวะเข้ามาเอง ซึ่งมีทั้งมาขับรถยนต์ส่วนตัวและรถจักรยานยนต์ โดยไม่มีมัคคุเทศก์นำทางวัตถุประสงค์หลักของนักท่องเที่ยวประเภทนี้ มาชมสภาพหมู่บ้านและความเป็นอยู่ของชาวเขาตามปกตินักท่องเที่ยวประเภทนี้จะใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านเพียงสั้น ๆ ประมาณ 15 นาที แต่ไม่เกิน 2 ชั่วโมงก็จะกลับออกไปชาวบ้านจะนำของออกมาเดินเร่ขายให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวประเภทนี้แวะมาเที่ยวชมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็น

ประจำทุกวัน

2. นักท่องเที่ยวมาพักเกสท์เฮาส์ในหมู่บ้าน มีชื่อว่า “Lisu Lodge” นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้นอกจากจะเดินเที่ยวในหมู่บ้านแล้ว มักจะเดินป่าและไปดูน้ำตกด้วย ดังนั้นนอกจากชาวบ้านจะมีรายได้จากการขายของแล้ว บางคนยังได้ค่าจ้างเป็นค่านำทางไปเที่ยวป่าและน้ำตกอีกด้วย ซึ่งจะได้เที่ยวละประมาณ 150 บาทต่อคน

3. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเองส่วนใหญ่จะเช่ารถจักรยานยนต์หรือมาที่รถโดยสาร นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมาเดินเที่ยวชมหมู่บ้าน ไม่นานนักก็จะไปที่อื่นต่อไป

4. นักท่องเที่ยวแบบเดินป่า นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมากับค่านำทางจากบริษัทนำเที่ยว ทัวร์ป่าจะมาพักค้างคืนในหมู่บ้านประมาณเดือนละ 2-3 ครั้ง โดยจะมาเป็นกลุ่ม ๆ ละ 10-20 คน และมักจะไปพักค้างคืนที่บ้านของนายเลาหลู่ เลาลี ซึ่งจะได้ค่าเช่าที่พักรายละ 30 บาทต่อคืน โดยเจ้าของบ้านต้องหุงข้าวให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวและค่านำทางด้วยส่วนกับข้าวจะเป็นหน้าที่ของค่านำทางเป็นคนจัดการให้กับลูกทัวร์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนเอง

ปัญหาและผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวที่บ้านน้ำรินเป็นประจำนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าผลดีมากกว่าผลเสีย เพราะทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการขายผลิตภัณฑ์ เป็นลูกหาบค่านำทาง นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวบางส่วนได้เอาสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ มาแจกจ่ายให้กับเด็ก ๆ ในหมู่บ้านด้วย เป็นต้นว่า ปากกา ดินสอ สมุด ขนม เป็นต้น สำหรับผลกระทบ มีดังนี้

1. ผลกระทบทางสังคม เนื่องจากเท่าที่ผ่านมา ชุมชนยังไม่มีการวางกฎเกณฑ์ใด ๆ เกี่ยวกับการต้อนรับและขายของให้กับนักท่องเที่ยว ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำก็คือ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชาวบ้านจะเข้าไปห้อมล้อมนักท่องเที่ยว เพื่อแย่งกันเสนอขายสินค้าของตนเอง จนเกิดการทะเลาะกันอยู่เนือง ๆ เพราะมีการตัดราคากันเพื่อให้ขายของได้จนในระยะต่อมาได้เริ่มมีความเคลือบไหวเพื่อจัดระเบียบหรือกำหนดแบบแผนบางอย่างร่วมกันขึ้นมาให้เห็นบ้างแล้วกล่าวคือ มีชาวบ้านบางกลุ่มอยากจะให้มีการจัดที่วางขายของอย่างเป็นที่เป็นทาง ไม่อยากให้ชาวบ้านเดินเร่ขายติดตามนักท่องเที่ยวไปทั่วหมู่บ้านอย่างที่เป็นอย่างนี้เพราะเห็นว่าเป็นการสร้างควมร่ำคาญแก่นักท่องเที่ยวและทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อหมู่บ้าน

2. ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม การที่มีนักท่องเที่ยวแวะเวียนกันเข้ามาในหมู่บ้านทุกวัน ทำให้เกิดปัญหาขยะในชุมชน โดยเฉพาะตามถนนในหมู่บ้านและในลำห้วย มีเศษขยะถูกทิ้งอยู่เป็นจำนวนมาก ต่างกับชุมชนลือชอโดยทั่วไปที่มักจะมีการรักษาความสะอาดทั้งในบ้านและบริเวณหมู่บ้านเป็นอย่างดี

จากการทบทวนวรรณกรรม เรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ได้มีการนำ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาชนบทและการอนุรักษ์ฟื้นฟู ธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหลากหลายพื้นที่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับงานวิจัยในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ สังคม วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนได้มีการนำหลักการมาปรับรวมเข้ากับบริบทของชุมชน ที่สร้างแนวทาง รวมถึงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับพื้นที่ ชุมชนได้มีการสรุปร่วมกันได้ประเด็นดังต่อไปนี้

1. ชุมชนมีความพยายามที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยให้มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในด้านการจัดการ เริ่มตั้งแต่การคิดวางแผนด้วยตัวของชุมชนเองโดยเริ่มจากประมุขระดมความคิดเห็น และแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และเป้าหมายในการจัดทำโครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แล้วจากนั้นประชุมแลกเปลี่ยนสถานการณ์ชุมชน และร่วมกันวางกรอบ แนวทาง และแผนงานในการจัดทำโครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

2. การเตรียมความพร้อมชุมชน ชาวบ้านได้มีการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อดี ข้อเสียและผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ปัญหาร่วมกัน และช่วยกันค้นหาแนวทางป้องกันตั้งแต่ต้น ทั้งนี้เพื่อปรับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนโดยร่วมกันสรุปวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนในหลายด้านเช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการจัดการ ด้านวิถีชีวิตชุมชน ด้านความขัดแย้งในชุมชน ด้านปัญหาการจัดการขยะในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3. กระบวนการมีส่วนร่วม คือการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการจัดการ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยฐานทรัพยากรที่มีอยู่ ได้มีการทำกิจกรรมที่เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมโดยการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน มีการรวบรวมข้อมูลเดิมที่มีอยู่ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน ระบบเครือญาติ การใช้ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน สถานประกอบการต่างๆในพื้นที่ การเข้ามานักท่องเที่ยว ภูมิปัญญา และประเพณี/วัฒนธรรมของชุมชน นำมาสังเคราะห์ และเพิ่มเติมข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ให้ครบถ้วนนำมาจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการทำงานวิจัย

4. การพัฒนาศักยภาพบุคลากร เพื่อพัฒนาชาวบ้านให้มีความรู้ความเข้าใจ ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ ดุลยภาพของระบบนิเวศ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาของท้องถิ่น แต่ในระบายนี้อย่างขาดการเพิ่มทักษะด้านภาษาต่างประเทศ เพิ่มเติม เพื่อให้สามารถสื่อสารกับชาวต่างชาติได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

5. การสร้างเครือข่ายเรียนรู้ระหว่างชุมชน เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดโอนความรู้ของคนในชุมชนจากแต่ละหมู่บ้าน เนื่องจากในแต่ละชุมชนนั้นมีจุดเด่น จุดด้อยที่แตกต่างกัน ดังนั้น การเรียนรู้ร่วมกัน จึงจะสามารถทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมีการไปดูงานที่บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ได้ข้อสรุปดังนี้

สิ่งที่บ้านเก้าเตื่อเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับบ้านแม่กำปอง

- 1.บ้านเก้าเตื่อมีทรัพยากรธรรมชาติท่องเที่ยว ป่าไม้ น้ำตก พืช ผักสมุนไพรพื้นบ้าน เส้นทางเดินป่า
- 2.บ้านเก้าเตื่อมีประเพณีวัฒนธรรมปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน เช่น ประเพณีปีใหม่เมือง ประเพณีลอยกระทง
- 3.บ้านเก้าเตื่อยังคงมีวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น การทำไหลตองตึง การหารถด่วน การหนดแผนโบราณ เป็นต้น
- 4.บ้านเก้าเตื่อมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วหลายสาย
- 5.บ้านเก้าเตื่อมีผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ในด้านต่างๆ เช่น ยาสมุนไพร ไม้ชนิดต่างๆและการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

สิ่งที่บ้านเก้าเตื่อไม่มี

- 1.บ้านแม่กำปองมีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีความตั้งใจแน่วแน่ในการทำงานเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความสุข มีรายได้เพียงพอเลี้ยงตนเองและครอบครัวอยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ
- 2.บ้านแม่กำปองเป็นชุมชนที่มีลักษณะทางกายภาพโอบล้อมด้วยภูเขาที่เป็นป่าไม้ที่สมบูรณ์มีสภาพแวดล้อมที่สวยงามสภาพอากาศค่อนข้างเย็นเป็นธรรมชาติมาก ไม่มีอาคารสิ่งปลูกสร้างหลากหลายรูปแบบแทรกอยู่ในป่า
- 3.บ้านแม่กำปองมีลักษณะชุมชนเป็นชุมชนเดี่ยวไม่ใช่ชุมชนที่เป็นทางผ่านติดต่อกันหลายชุมชน การประสานงานสร้างความสามัคคีสร้างความเข้าใจจึงทำได้ค่อนข้างง่าย
- 4.บ้านแม่กำปองมีกฎ กติกาควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ที่เข้มแข็ง เช่น มีการห้ามขยายพื้นที่ทำกิน ห้ามล่าสัตว์ ห้ามทำลายพืชสมุนไพรที่สำคัญ ห้ามนำไม้ที่สำคัญออกจากป่า เป็นต้น
- 5.บ้านแม่กำปองมีการจัดการขยะในชุมชนอย่างเรียบร้อยสะอาดตาโดยมีเตาเผาขยะขนาดเล็กตั้งไว้ตามจุดต่างๆ ในชุมชน ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อด้านมลภาวะให้กับชุมชน
- 6.บ้านแม่กำปองมีลักษณะบ้านเรือนยังเป็นบ้านไม้สมัยก่อน
- 7.บ้านแม่กำปองมีสวนเมี่ยงอยู่ในป่า

ทางด้านการศึกษางาน ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละแห่ง ชุมชนได้ทำการสรุปโดยเน้นถึงด้านผลของการดำเนินการของแต่ละชุมชน ว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแต่ละพื้นที่นั้น ได้ผลมากน้อยเพียงใด มีอุปสรรค หรือผลกระทบอย่างไรบ้าง ซึ่งได้พบประเด็น ที่น่าสนใจสามารถนำมาปรับเข้ากับชุมชนได้ดังนี้

- 1.ไม่ควรดัดแปลงธรรมชาติมากเกินไป โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและสวยงามเพียงอย่างเดียว แต่ขาดการเรียนรู้ในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวัฒนธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนทำให้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวแล้วลดน้อยลง

2.ท่ามกลางการขยายตัวของความเจริญในรูปแบบต่างๆ ควรให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศ โดยยึดหลักการอนุรักษ์ การพึ่งพาอาศัย ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

3.ชาวบ้านควรมีอำนาจในการตัดสินใจควบคุม วางแผน และจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม พบว่าแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง ชาวบ้านที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยว กระจุกตัวอยู่กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพียงไม่กี่หลังคาเรือนเท่านั้น เช่น ร้านค้า ร้านอาหารที่มีเพียง 3-4 ร้าน หรือหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาดูแลจัดการ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าตนเองจะไม่ได้ได้รับผลประโยชน์อะไรจากการท่องเที่ยว

4.ทำให้เห็นถึงภาพรวมของนักท่องเที่ยวที่สามารถสรุปลักษณะของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน ได้ 3 รูปแบบ คือ

หนึ่ง กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาภายใต้การรณรงค์ และประชาสัมพันธ์โดยทางหน่วยงานของทางราชการ เช่น อบต. สำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด และหน่วยงานทหารที่ดูแลรับผิดชอบด้านความมั่นคงในพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะมีลักษณะจัดเป็นเทศกาลประจำปี

สอง นักท่องเที่ยวอิสระที่เดินทางโดยการเช่ารถขับเข้ามาเอง หรือนั่งรถเช่าเข้ามาในหมู่บ้านนักท่องเที่ยวก่อนหน้านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างประเทศที่เข้ามาท่องเที่ยว สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด จากบริษัทรถเช่าหรือบริษัททัวร์ต่าง ๆ แล้วขับรถแวะชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ไปเรื่อย ๆ

สาม กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ซื้อโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปจากบริษัททัวร์ที่มีเครือข่ายติดต่อกันตั้งแต่ระดับจังหวัด ไปจนถึงระดับประเทศและระดับโลก ดังนั้น รายการการท่องเที่ยวต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยวก่อนหน้านี้จะมีการกำหนดไว้เรียบร้อยแล้วในช่วงเวลาที่อยู่ในประเทศไทยจะไปจังหวัดใดบ้าง ชมสถานที่ท่องเที่ยวอะไรบ้าง

5. ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม การที่มีนักท่องเที่ยวแวะเวียนกันเข้ามาในหมู่บ้านทุกวัน สิ่งทีหลีกเลี่ยงไม่ได้คือปัญหาขยะในชุมชน โดยเฉพาะตามถนนในหมู่บ้านและในลำห้วย มีเศษขยะถูกทิ้งอยู่เป็นจำนวนมาก ชุมชนควรมีการเตรียมการป้องกันไว้แต่เนิ่นๆ เพื่อรองรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

ในบทนี้นำเสนอวิธีดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัยชุมชนและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ้านปง เพื่อให้เห็นกระบวนการมีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยนทางความคิด โดยผ่านกระบวนการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวบ้านเก่าเตื่อ ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้แผนงานโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.บ้านปง ระยะ 8 เดือน (ระยะที่ 1 : 1 มีนาคม 2551-31 ตุลาคม 2551) มีรายละเอียดดังนี้

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 มีขอบเขตเนื้อหาด้านการศึกษาศักยภาพของชุมชนโดยชุมชน และศึกษาด้านรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาแผนงานโครงการระยะที่ 2

1.ขอบเขตด้านเนื้อหาการศึกษาศักยภาพของชุมชน แบ่งประเด็นที่จะทำการศึกษาไว้ดังนี้

- 1.1 บริบทชุมชน
- 1.2 ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน
- 1.3 ศึกษาประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น
- 1.4 ศึกษาวิถีชีวิต และภูมิปัญญา
- 1.5 ศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.6 ศึกษาสถานประกอบการและนักท่องเที่ยว

2.ขอบเขตด้านเนื้อหาการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สถานที่ดำเนินงานวิจัย

บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นศึกษาศักยภาพของพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงบนความหลากหลายของกลุ่มคน สามารถแบ่งข้อมูลได้ 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ โดยวิธีเก็บรวบรวมดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ

การเก็บข้อมูลปฐมภูมิเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ข้อมูลกับนักวิจัยชุมชน โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1.การสัมภาษณ์ ใช้ 2 วิธี คือ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ โดยการจัดบันทึก บันทึกเสียง บันทึกภาพ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชน

2.การสำรวจ โดยการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มี รวมทั้งข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้วิธีสำรวจภาคสนาม บันทึกภาพ บันทึกเสียง จัดบันทึก แผนที่หมู่บ้าน แผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยว

3.การสังเกต ใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน วิถีชีวิต และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

4.การสนทนากลุ่ม Focus group Discussions ใช้ในการเก็บรวบรวมของกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยรวบรวมข้อมูลทั้งในด้านแนวคิดและด้านรายละเอียดข้อมูลหลัก ต่างๆ ที่ต้องการศึกษาและเพื่อตรวจสอบข้อมูล

5.การจัดเวทีชาวบ้าน ทั้งเวทีใหญ่ระดับหมู่บ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นต่างๆ ของชุมชน และเวทีเล็กสำหรับแลกเปลี่ยนข้อมูลของทีมวิจัย เพื่อการติดตามความก้าวหน้าของงาน เตรียมความพร้อม การวางแผน การสรุปวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลและปฏิบัติงาน

ข้อมูลทุติยภูมิ

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ โดยรวบรวมทั้งจาก เอกสารวิชาการ ตำรา รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ บทความ วรรณกรรม หนังสือพิมพ์ ข้อมูลการท่องเที่ยวของหน่วยงานราชการ และกลุ่มบุคคล เพื่อนำเนื้อหาประกอบในการวิเคราะห์และตีความร่วมกับข้อมูลที่ได้จากแหล่งปฐมภูมิ

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมที่ 1 สร้างความเข้าใจร่วมระหว่างนักวิจัย ทีมวิจัยชุมชน และพี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์

1.1.1 เพื่อให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจตรงกันในเป้าหมาย กระบวนการวิจัยและระบบบริหารจัดการโครงการวิจัย

1.1.2 เพื่อแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นต่อแผนงานโครงการ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวบ้านเก่าเคื่อ

1.2 วิธีการ/กระบวนการ

1.2.1 จัดประชุมทีมวิจัยชุมชนร่วมกับพี่เลี้ยงทีมวิจัย (สกว.ภาค)

1.2.2 พี่เลี้ยงทีมวิจัย (สกว.ภาค) ชี้แจงกระบวนการวิจัยและการบริหารจัดการโครงการ

1.2.3 แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการวิจัยและการบริหารจัดการโครงการวิจัย

1.2.4 วางแผนเริ่มกำหนดวันจัดกระบวนการวิจัยตามแผนงานโครงการ

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน

1.3.2 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่และวันจัดกิจกรรม

ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

วันที่ 24 มีนาคม 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

1. ทีมวิจัยชุมชนมีความรู้ในกรอบการใช้เงิน และเอกสารประกอบการใช้จ่ายเงินในการดำเนินกิจกรรมภายใต้แผนงานโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระยะ 8 เดือน (1 มีนาคม 2551-31 ตุลาคม 2551) ที่เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) ที่สามารถนำไปสู่ความเข้าใจในด้านการบริหารจัดการโครงการที่จะทำให้ทีมวิจัยชุมชนทุกคนมีความเข้าใจตรงกันที่จะไม่ทำให้เกิดปัญหาในด้านการบริหารจัดการโครงการในอนาคต

2. ทีมวิจัยชุมชนมีความเข้าใจในระดับหนึ่งต่อกระบวนการจัดกิจกรรมภายใต้แผนงานโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถกำหนดวัน เวลา สถานที่จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน

กิจกรรมที่ 2 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลเดิมของชุมชนที่มีอยู่

1.1 วัตถุประสงค์

1.1.1 เพื่อสรุปรวบรวมข้อมูลเดิมที่มีอยู่ และเพิ่มเติมข้อมูลใหม่ที่ขาด

1.1.2 เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

1.1.3 เพื่อให้เกิดการจัดหมวดหมู่ข้อมูล และประเด็นการเก็บข้อมูลตามความถนัดของ
ทีมวิจัยแต่ละคน

1.1.4 เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกำหนดกรอบ ขอบเขต ระยะเวลา การศึกษาข้อมูลโดย
ทีมวิจัยชุมชน

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

1.2.1 ทีมวิจัยแลกเปลี่ยน ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และ
แสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชน

1.2.2 กิจกรรมความรู้แทรก “การมองเห็นของสิ่งเดียวกันแต่คิดแตกต่างกัน”

1.2.3 สรุป ประมวล วิเคราะห์ข้อมูลเดิมที่มีอยู่และเพิ่มเติมข้อมูลใหม่

1.2.4 แบ่งความรับผิดชอบการเก็บข้อมูลในแต่ละประเด็นตามความถนัดของทีมวิจัย

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน

1.3.2 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่ และวันที่จัดกิจกรรม

อาคารประชุมด้านสนามกีฬา บ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

วันที่ 30 มีนาคม 2551

ตารางที่ 3.1 เปรียบเทียบข้อมูลเดิมและเก็บเพิ่มเติมข้อมูลใหม่

ประเด็น	ทุนเดิม	เพิ่มเติมข้อมูลใหม่	ผู้รับผิดชอบ
1.ทรัพยากรธรรมชาติ	1.ลักษณะของป่าไม้ ป่าต้นน้ำ ลำห้วย การใช้ประโยชน์ 2.การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 3.ไม้ยืนต้น คุณประโยชน์ สรรพคุณ 4.พืชสมุนไพรคุณประโยชน์ สรรพคุณ 5.ผักพื้นบ้าน คุณประโยชน์ สรรพคุณ 6.อาหารในป่า เห็ด หน่อไม้ รดต่วน 7.เส้นทางเดินป่า	1.สำรวจเพิ่มเติมอาหารในป่า เห็ด หน่อไม้ รดต่วน ต่อ ผึ้ง ประโยชน์ สรรพคุณ ภูมิปัญญา ในการจัดการเก็บ 2.ระยะทางเส้นทางเดินป่าไป น้ำตกตาดครก และน้ำตกศรี สังวาลย์ 2.1 ระดับชั้นของน้ำตกทั้ง 2 มีกี่	นายไชย และ นายพล
	8.น้ำตกตาดครก และน้ำตกศรีสังวาลย์	ชั้น มีความสูง ความลึก ความ กว้างเท่าใด 2.2 ลักษณะแวดล้อมและภูมิ ทัศน์ความน่าสนใจตลอด เส้นทางเดิน 3.กล้วยไม้ป่ามีกี่ชนิด ออกฤดู ไหนบ้าง 4.นกในป่าและสัตว์เล็กสัตว์น้อย อื่นๆ ที่มีความน่าสนใจและสร้าง สีสันให้ป่า	
2.วิถีชีวิตชุมชน	1.การทำสวนลั่นजी 2.การทำสวนชาโยเต้ 3.การปลูกข้าวไร่ 4.การปลูกข้าวนาดำ (ไม่มีรายละเอียด)	1.รายละเอียดขั้นตอนการทำ สวนลั่นजी สวนชาโยเต้ ข้าวไร่ ข้าวนาดำเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการ เตรียมพื้นที่ปลูกถึงการเก็บ ผลผลิตขาย	นายอินสม นายพงศ์ศักดิ์ นายสมบูรณ์ นายบุญสม
3.ภูมิปัญญา	1. ไพลตองตึง 2.การตีผึ้ง 3. การเก็บต่อ 4. การเก็บรดต่วน	1.รายละเอียดขั้นตอนการทำ ไพลตองตึงทั้งกระบวนการจน เป็นไพลมุงหลังคา 2.รายละเอียดขั้นตอนการทำ รัง	นายอินสม นายสมบูรณ์ นายบุญสม นายไชย

ประเด็น	ทุนเดิม	เพิ่มเติมข้อมูลใหม่	ผู้รับผิดชอบ
	5. ขนมปาด (ไม่มีรายละเอียด)	ฝั่ง ต่อและรถด่วน ทั้งกระบวน การที่ได้ รังต่อ รังฝั่ง น้ำฝั่ง ตัว รถด่วน 3.รายละเอียดขั้นตอนการทำ ขนมปาด	นายพลแก้ว
4.ประวัติชุมชน	ไม่มีรายละเอียด	1 การย้ายมาตั้งถิ่นฐานใน ระยะแรก มาจากที่ไหน มา เมื่อใด เป็นใคร ก็ครอบครัว 2 การขยายครัวเรือน การจัดตั้ง หมู่บ้าน 3 การทำมาหากินในระยะแรก และการเปลี่ยนแปลง 4 สภาพป่าไม้จากอดีตถึง ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลง 5 ลำห้วยต้นน้ำ มีการจัดการใช้ น้ำอย่างไร และ การ เปลี่ยนแปลง 6 การใช้ประโยชน์ที่ดิน ของ ชุมชน และคนภายนอก	นายอินสม นายบุญสม นางสุพัตรา นายดวง นายต้น นายบุญมา
5.ประเพณี/วัฒนธรรม 12 เดือนของชุมชน	1.เลี้ยงผีขุนน้ำ 2.เลี้ยงผีเจ้าบ้าน 3.ปีใหม่เมืองแห่ไม้ค้ำ 4.เข้ากรรม ดานข้าวใหม่ 5.ยี่เป็ง (ปฏิบัติกิจกรรมประจำปี แต่ไม่มี รายละเอียดบันทึกไว้)	1.ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญที่ ทำประจำทุกปีมีประเพณี อะไรบ้าง 2.รายละเอียดของแต่ละประเพณี และความสำคัญ	นายบุญสม นางสุพัตรา นายดวง นายต้น นายพล นายจำนงค์
6.สถานประกอบการ และนักท่องเที่ยว	สวนบัวรีสอร์ท บ้านกลางดอยรีสอร์ท เป็นต้น แต่ไม่ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับ นักท่องเที่ยวที่มาพัก หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่มีในสถานประกอบการ และบางแห่ง ได้ปิดกิจการลงไปในช่วงปี 2549-2551	2 จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ และคนไทย ระยะ 12 เดือน 3.ฤดูกาลที่มีนักท่องเที่ยวมาก- น้อย ลักษณะการมาพัก ประชุม/ พักผ่อน 4 ความต้องการท่องเที่ยว เพิ่มเติม	นายพงศ์ศักดิ์

สรุปผลที่เกิดขึ้น

1. เกิดกลุ่มประเด็นการเก็บข้อมูล 6 ข้อ คือ
 - 1.1. ทรัพยากรธรรมชาติ
 - 1.2. วิถีชีวิตชุมชน
 - 1.3. ภูมิปัญญา
 - 1.4. ประวัติศาสตร์ชุมชน
 - 1.5. ประเพณีวัฒนธรรม
 - 1.6. สถานประกอบการและนักท่องเที่ยว
2. ทีมวิจัยชุมชนแต่ละคนเก็บข้อมูลในประเด็นที่ตนเองมีความถนัด เช่น นายอินสม สิงห์คำ เก็บข้อมูลการทำสวนลิ้นจี่ (เป็นเจ้าของสวนฯ) นางสุพัตรา ไชยนันติ เก็บข้อมูลสถานประกอบการและนักท่องเที่ยว (เคยเป็นผู้จัดการบ้านยอดดอยรีสอร์ท) เป็นต้น
3. เกิดรอบการเก็บข้อมูล ที่ทีมวิจัยชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และรวมถึงระยะเวลาในการเก็บข้อมูล
4. ทีมวิจัยชุมชนมีความรู้และความเข้าใจตรงกันในกระบวนการวิจัยในระดับหนึ่ง ที่สามารถเสนอความคิดเห็นต่อกระบวนการเก็บข้อมูลในชุมชน

ข้อสังเกต

1. ทีมวิจัยชุมชนเป็นผู้มีภูมิความรู้และประสบการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นในระดับที่ดีมาก คือ สามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดประสบการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อมของตำบลบ้านโป่งให้เด็กและเยาวชนได้มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองเพิ่มขึ้น
2. ภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่มีในดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไม่ได้มีการบันทึกไว้ และไม่ได้ถ่ายทอดและสืบทอดต่อคนรุ่นใหม่
3. ประวัติของชุมชนไม่มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ไม่มีการบันทึกข้อมูลทำให้ไม่ทราบรากเหง้าของตนเองเป็นใคร มาจากไหน การตั้งถิ่นฐานเป็นอย่างไร
4. ทีมวิจัยชุมชนไม่ทราบว่าสถานประกอบการมีกิจกรรมอะไรบ้างที่ให้บริการนักท่องเที่ยว และในปีหนึ่งๆ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่มากน้อยเท่าใด เป็นใคร มาจากไหน

กิจกรรมที่ 3 สร้างความเข้าใจร่วมกันระดับชุมชนบ้านแก้าเดื่อ

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจร่วมกันในเป้าหมายและกระบวนการวิจัยโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่บ้านแก้าเดื่อ

- 1.1.2 เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดกิจกรรมโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 ทีมวิจัยชุมชนนำเสนอเป้าหมาย แผนกิจกรรม และกระบวนการวิจัยโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 1.2.2 ชาวบ้านร่วมแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ ต่อกระบวนการวิจัย

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน
- 1.3.2 ผู้นำชุมชน
- 1.3.3 ผู้อาวุโส
- 1.3.4 ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโป่ง

1.4 สถานที่และวันที่จัดกิจกรรม

อาคารประชุมด้านสนามกีฬา บ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง
วันที่ 4 เมษายน 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

- 1.ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับเป้าหมายและกระบวนการวิจัยโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่บ้านแก้าเดื่อ และยอมรับทีมวิจัยชุมชนที่จะลงปฏิบัติการเก็บข้อมูลในชุมชน
- 2.ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนกับทีมวิจัยชุมชนในการแลกเปลี่ยนข้อมูลชุมชนร่วมกัน
- 3.กระบวนการวิจัยโครงการจัดการท่องเที่ยวฯ เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านแก้าเดื่อ

กิจกรรมที่ 4 เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรม

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์หมู่บ้าน และประเพณีวัฒนธรรม
- 1.1.2 เพื่อให้ทีมวิจัยและผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชน ได้แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 กลุ่มย่อยทีมวิจัยร่วมกับผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชน
- 1.2.2 ร่วมแลกเปลี่ยน พูดคุย ในประเด็นการเก็บข้อมูลชุมชน
- 1.2.3 เก็บข้อมูลโดยลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ แก่นนำในชุมชน ด้วยการบันทึกเสียงจดบันทึก และพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน
- 1.3.2 ผู้นำชุมชน

1.3.3 ผู้เฒ่า ผู้แก่ และผู้รู้ในชุมชน

1.4 สถานที่และวันที่จัดกิจกรรม

อาคารประชุมด้านสนามกีฬา บ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

วันที่ 22 พฤษภาคม 2551 และวันที่ 5 มิถุนายน 2551 และ

ในพื้นที่บ้านแก้าเดื่อหมู่ที่ 3 บ้านทุ่งโป่ง หมู่ที่ 4 บ้านแม่ฮะหมู่ที่ 5 บ้านใหม่สันชะยอมหมู่ที่ 10 และบ้านใหม่ห้วยลึก หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านโป่ง (เมษายน – สิงหาคม 2551)

สรุปผลที่เกิดขึ้น

1. ทีมวิจัยชุมชน ผู้เฒ่า ผู้แก่ และ ผู้นำชุมชน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเรียนรู้ร่วมกันในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน และประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่ปฏิบัติสืบกันมา
2. ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์บ้านแก้าเดื่อ และประเพณีวัฒนธรรมชุมชน
3. ชุมชนบ้านแก้าเดื่อเกิดการตื่นตัวที่จะเรียนรู้และสืบค้นข้อมูลรากเหง้าของตนเอง รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมที่จัดสืบทอดกันประจำทุกปี

กิจกรรมที่ 5 เก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยว

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ
- 1.1.2 เพื่อให้ทีมวิจัยชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ในด้านทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติ

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 ทีมวิจัยชุมชนแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการเก็บข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติ และเตรียมวัสดุ/อุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการสำรวจ เช่น สายวัดระยะทาง เชือกฟางใช้วัดความลึก สูง ของน้ำตก สมุดบันทึก เป็นต้น
- 1.2.2 ปฏิบัติการเดินสำรวจพื้นที่น้ำตกตาตกรก น้ำตกศรีสังวาลย์ จุดชมวิวดอยเลี่ยม และห้วยน้ำนัก
- 1.2.3 สังเกต บันทึกรายละเอียดสภาพแวดล้อมระหว่างทางเดิน และวัดความสูง ความลึก ความกว้างของน้ำตก และระยะทางที่ไปน้ำตกแต่ละแห่ง
- 1.2.4 สรุปข้อมูลเส้นทางเดินป่า 4 เส้นทาง และเขียนแผนที่เส้นทางเดินป่า
- 1.2.5 ทีมวิจัยชุมชนร่วมกันกำหนดวัน เวลา สถานที่ ดำเนินกิจกรรมในช่วงต่อไป

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน

1.3.2 ผู้นำชุมชน

1.3.3 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่และวันที่ดำเนินการ

น้ำตกตาดครก : วันที่ 18 พฤษภาคม 2551

น้ำตกศรีสังวาลย์ : วันที่ 15 มิถุนายน 2551

ดอยเลี่ยม : วันที่ 5 กรกฎาคม 2551

ห้วยน้ำนก : วันที่ 20 กรกฎาคม 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

- 1.สามารถรวบรวมข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถนำเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของบ้านแก้อะได้ต่อไป
- 2.ทีมวิจัยชุมชนเกิดการเรียนรู้เส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างทางเดินป่า และสามารถเขียนแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติได้ชัดเจน

ข้อสังเกต

- 1.ทีมวิจัยชุมชนไม่ค่อยตื่นตัวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร เนื่องจากมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ

กิจกรรมที่ 6 เก็บข้อมูลวิถีชีวิต ภูมิปัญญา

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของชุมชน
- 1.1.2 เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 ทีมวิจัยชุมชนลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามประเด็นที่ตนเองรับผิดชอบ
- 1.2.2 ทีมวิจัยชุมชนเขียนข้อมูลประสบการณ์ตนเองด้านวิถีชีวิตและภูมิปัญญา
- 1.2.3 ทีมวิจัยชุมชนเติมข้อมูลด้านวิถีชีวิตและภูมิปัญญาในแบบสอบถาม
- 1.2.4 สรุปข้อมูลชุมชนที่ทีมวิจัยชุมชนลงพื้นที่เก็บเป็นระยะในการประชุมทีมวิจัย และเวทีสรุปวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน
- 1.3.2 ผู้นำชุมชน
- 1.3.3 ผู้เฒ่า ผู้แก่ และผู้รู้ในชุมชน

1.4 สถานที่และระยะเวลาดำเนินการ

บ้านแก้งเดื่อหมู่ที่ 3 บ้านแม่ฮะหมู่ที่ 5 บ้านใหม่สันชะยอม หมู่ที่ 10 บ้านใหม่ห้วยลึก หมู่ที่ 11 และสถานประกอบการในตำบลบ้านโป่ง

ระยะเวลา พฤษภาคม 2551-สิงหาคม 2551 (4 เดือน)

สรุปผลที่เกิดขึ้น

- 1.สามารถรวบรวมข้อมูลวิถีชีวิต และภูมิปัญญาชุมชน
- 2.ทีมวิจัยชุมชนมีประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนจากกระบวนการเก็บข้อมูลชุมชน

กิจกรรมที่ 7 สถานประกอบการและนักท่องเที่ยว

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อรวบรวมข้อมูล สถานประกอบการและนักท่องเที่ยว
- 1.1.2 เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานประกอบการในด้านการจัดการท่องเที่ยว

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 ทีมวิจัยชุมชนลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามประเด็นที่ตนเองรับผิดชอบ
- 1.2.2 สรุปข้อมูลเป็นระยะในการประชุมทีมวิจัย และเวทีสรุปวิเคราะห์ข้อมูล

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 ทีมวิจัยชุมชน
- 1.3.2 ผู้แทนสถานประกอบการในตำบลบ้านโป่ง

1.4 สถานที่และระยะเวลาดำเนินการ

สถานประกอบการในตำบลบ้านโป่ง

ระยะเวลา พฤษภาคม 2551-กันยายน 2551 (5 เดือน)

สรุปผลที่เกิดขึ้น

- 1.สามารถรวบรวมข้อมูลสถานประกอบการและนักท่องเที่ยวในตำบลบ้านโป่ง
- 2.ทีมวิจัยชุมชนมีประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนจากกระบวนการเก็บข้อมูล

กิจกรรมที่ 8 ประชุมทีมวิจัยชุมชน

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อติดตามความก้าวหน้าในแต่ละกิจกรรม
- 1.1.2 เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ข้อมูลชุมชน สถานการณ์ชุมชน และกระบวนการวิจัย และร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะที่เหมาะสม

1.1.3 เพื่อเตรียมความพร้อมทีมวิจัยในการจัดกิจกรรมระยะต่อไป

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

1.2.1 สรุปข้อมูลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง

1.2.2 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ แสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงการจัดกระบวนการกิจกรรมในครั้งต่อไปให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมชุมชนและวิถีทีมวิจัย

1.2.3 ทีมวิจัยร่วมกันกำหนดวันจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน

1.3.2 ผู้นำชุมชน

1.3.2 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่และวันที่จัดกิจกรรม

ที่ทำการบ้านผู้ใหญ่บ้าน บ้านแก้งเดื่อหมูที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

วันที่ 17 พฤษภาคม 2551

วันที่ 23 มิถุนายน 2551

วันที่ 10 กรกฎาคม 2551

วันที่ 18 กรกฎาคม 2551

อาคารประชุมด้านสนามกีฬา บ้านแก้งเดื่อหมูที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

วันที่ 24 สิงหาคม 2551

วันที่ 16 กันยายน 2551

กิจกรรมที่ 9 สรุปถอดบทเรียนทีมวิจัย ระยะแรก (มีนาคม 2551-กรกฎาคม 2551)

1.1 วัตถุประสงค์

1.1.1 เพื่อสรุปและวิเคราะห์กระบวนการทำงานวิจัยระยะแรก

1.1.2 เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการกระบวนการวิจัยในระยะต่อไป

1.1.3 เพื่อปรับปรุงกระบวนการเก็บข้อมูลชุมชนให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชุมชน

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

1.2.1 ทีมวิจัยนำเสนอกระบวนการทำงานวิจัย

1.2.2 แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ แสดงความคิดเห็นกระบวนการเก็บข้อมูลที่ต้องปรับปรุง และเพิ่มเติมในระยะต่อไปให้สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีทีมวิจัย

1.2.3 สรุปและวางแนวทางแผนงานการทำงานระยะต่อไป

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน

1.3.2 พี่เลี้ยงทีมวิจัย (สกว.ภาค)

1.4 สถานที่ดำเนินการ

ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหางดง

วันที่ 12 กรกฎาคม 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

1. ทีมวิจัยชุมชนได้ประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนจากกระบวนการวิจัย
2. สรุปข้อมูลแต่ละประเด็นที่รวบรวมได้ในระดับหนึ่ง
3. ทีมวิจัยชุมชนสามารถปรับปรุงแนวทางในการเก็บข้อมูลให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในช่วงต่อไป

ตารางที่ 3.2 แสดงกระบวนการถอดบทเรียนที่มีวิสัยระยะแรก เพื่อวางแผนงานในระยะต่อไป

กิจกรรม	กระบวนการ	ใครทำ	ปัญหา อุปสรรค	ทำอะไรต่อ / กิจกรรมยังคงค้าง
1. เก็บข้อมูลประวัติชุมชน และตำนาน	<ul style="list-style-type: none"> - สัมภาษณ์คนแก่ จำนวน 9 คน ได้แก่ อัยยีนัน อัยยวง 1 อัยยวง 2 อัยยสม ลุงต้น แม่เอร ลุงบุญมา กำนันเฉลิม พ่อหลวงนวล โดยถามรายคน อัดเทป จดบันทึก - ทำตารางการรอบคำถาม ชวนคุยเรื่องอื่นๆด้วย - ใช้แผนที่และ time Line ประกอบ - เอกสารที่วัดประชาเกษม - หนังสือทางดง 100 ปี - หนังสือของของอาคาร อบต.บ้านปาง(ก้านเงิน) - หนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติศาสตร์ล้านนา หนังสือประวัติเจ้าดารารัศมี งานวิจัยบ้านแม่สาใหม่ งานวิจัยลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ฮีตคนเมือง ฯลฯ เป็นต้น - ค้นจาก Web site หลายเว็บไซต์ เช่น www.yupparat.ac.th/webpage/computer/student/topic9/idx10.html www.geocities.com/samoeng2003/history.html 	<p>สมบูรณ์ บุญสม บุญมา อัยยวง ลุงต้น จ้างค์ พี่ศรี พี่หล้า (ถ้าเป็นไปได้นักวิจัยทุกคนควรช่วยกันเก็บข้อมูล และส่วนหนึ่งมีประสบการณ์อยู่กับตัวเอง)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - คนให้ข้อมูลจำข้อมูลไม่ได้ - ข้อมูลไม่ครบ - ข้อมูลไม่ตรงกัน - นักวิจัยชุมชนยังมีการบันทึกข้อมูลน้อย 	<ul style="list-style-type: none"> - กลับไปเก็บเพิ่มที่ยังไม่ครบ โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านใกล้เคียงด้วย เช่น อัยยเอ้ย อัยยเมอ อัยยจู้ อัยยวงจันทร์ อัยยเอเชียว อัยยตา (พ่อตาอิน สม) เป็นต้น และคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน รวมถึงนักวิจัยทุกคนที่อายุ 35 ขึ้นไป - จัดเวทีตรวจสอบข้อมูลและค้นหาข้อมูลชุมชน - เก็บเพิ่มเติมเรื่องตำนานหมู่บ้าน (สมบูรณ์)
2. เก็บข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> - ดูจากข้อมูลเดิมที่เคยทำกับ UNDP - แดกการรอบคำถามเพื่อเก็บข้อมูลร่วม - เดินสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว 3 เส้นทาง 4 ครั้ง - กำหนดจุดสำคัญ วาดแผนที่ เก็บรายละเอียดพันธุ์พืช แหล่งท่องเที่ยว เช่นน้ำตก ถ้ำ และถ้ำรูป 	<p>ไปเดินพร้อมกันทั้งทีม และแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำงาน คนจด คนจับพิกัด ถ่ายรูป คนนำทาง คนให้ข้อมูล ทัศนคติ ความรู้ สูง กว้าง ของน้ำตก มีแกนนำ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เส้นทางยังลำบาก ต้องพัฒนาอีก - ไม่รู้ข้อมูลสมุนไพรบางชนิด - ไม่รู้ชื่อต้นไม้เป็นภาษาสากล (รู้แต่ภาษาเมือง) 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับทบทวนข้อมูลจากที่ - เคยทำงานกับ UNDP - ทำแผนที่และกำหนดจุด พิกัด เพิ่มเติม - ดำเนินสำรวจเส้นทาง 1 เส้น แม่น้ำไพร - ดำเนินเก็บข้อมูลเรื่องนก และกล้วยไม้ - รายละเอียดระหว่างเส้นทางเดินป่าเพิ่มเติม

กิจกรรม	กระบวนการ	ใครทำ	ปัญหา อุปสรรค	ทำอะไรต่อ / กิจกรรมยังคงค้าง
		หลักคือ จำนวน 10 ราย พล บุญสม สมบูรณ์		เช่นสมณไพร ต้นไม้ใหญ่เขียนชื่อลงไปด้วย หรือบริเวณจุดพัก จุดที่สำคัญๆ ที่เป็นตำนาน
3. เก็บข้อมูลนักท่องเที่ยว	- ใช้กรอบคำถามที่ทำในตารางไปสัมภาษณ์ผู้จัดการ / คนทำงานรีสอร์ทจำนวน 10 แห่ง เกี่ยวกับข้อมูลนักท่องเที่ยว	พี่หล้าไชย	- รีสอร์ทไม่ค่อยให้ข้อมูล - นักวิจัยไม่ค่อยมีเวลา	- เก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวเพิ่มเติม - เอาข้อมูลจากรีสอร์ทและข้อมูลจากนักท่องเที่ยวมาวิเคราะห์ร่วมกัน
4. เก็บข้อมูลวิถีชีวิตภูมิปัญญา	- สัมภาษณ์ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้รู้ในหมู่บ้าน - ถอดจากประสบการณ์ตัวเองของทีมนักวิจัย (นั่นนี่ๆ และเขียน) เรื่องที่เก็บแล้ว - การทำเพลงตอตึง - การปลูกข้าวไร่ - เรื่องที่ยังไม่เก็บ - การทำสวนลิ้นจี่ - การทำนาหลุม / การปลูกชาโยเต้ - การหาผึ้ง ตอ รอด่วน	บุญสม สมบูรณ์ สมบัติ พ่อหลวงอินสม ผลแก้ว ไชย	- คนให้ข้อมูลไม่ค่อยมีเวลา ไม่ถนัดบันทึก ไม่ถนัดเขียน	- เก็บข้อมูลเพิ่มเติมที่ยังไม่สมบูรณ์ - ค้างเก็บข้อมูลเรื่องอาหารและขนมพื้นบ้าน - ออกแบบการเก็บข้อมูล เป็นเดิมคำในช่องว่าง แก้ปัญหา นั้่นนี่ๆ เขียนไม่ออก - เก็บข้อมูลการจัดสถานที่เพิ่มเติม (อยู่ตรง)
5. เก็บข้อมูลประเพณี วัฒนธรรม	- สัมภาษณ์ บันทึกภาพ บันทึกเสียง บันทึกข้อมูลเก็บข้อมูล - แห่ไม้ค้ำ + รตน้ำดำหัวผู้ใหญ่ - ยี่เป็ง - เข้าพรรษา - เข้ากรรม - เสี่ยงผิงน้ำ - เสี่ยงผิงบ้าน	บุญสม สมบูรณ์ พีศรี เป็นแกนหลัก หาทีมมาช่วย	คนให้ข้อมูลไม่ค่อยมีเวลา ไม่ถนัดบันทึก	- ยังเก็บไม่ครบ ต้องเก็บเพิ่ม

กิจกรรมที่ 10 ตรวจสอบประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อ

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ กับชุมชนในด้านประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อ
- 1.1.2 เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อ

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 ทีมวิจัยนำเสนอข้อสรุปประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อ
- 1.2.2 ชุมชนร่วมแลกเปลี่ยน ประสพการณ์ เพิ่มเติมข้อมูล ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อ
- 1.2.3 สรุปข้อมูลประวัติศาสตร์บ้านเก่าเตื่อที่แก้ไขและเพิ่มเติมโดยชุมชน

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน
- 1.3.2 ผู้นำชาวบ้าน
- 1.3.3 ชาวบ้าน
- 1.3.4 ผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโป่ง

1.4 สถานที่ดำเนินการ

ศาลาประชุมปึกบ้านดง บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง
วันที่ 6 สิงหาคม 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

- 1.ชุมชนยอมรับข้อมูลประวัติศาสตร์หมู่บ้าน และร่วมแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น เพิ่มเติมแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้อง
- 2.ชุมชนตื่นตัวมีความต้องการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รากเหง้าของตนเอง
- 3.ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างทีมวิจัยและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

กิจกรรมที่ 11 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนทั้งหมด ระยะที่ 1 (มีนาคม 2551-กันยายน 2551)

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อสรุปและวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยว
- 1.1.2 เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสพการณ์ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อข้อมูล และกระบวนการวิจัย
- 1.1.3 เพื่อนำข้อสรุปจากการวิเคราะห์ และบทเรียนที่ได้รับ เขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ระยะที่ 1 และวางแผนงานวิจัยในระยะที่ 2

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 ทีมวิจัยนำเสนอข้อมูลชุมชนทั้งหมด
- 1.2.2 ร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ต่อแนวทางกระบวนการวิจัยในระยะที่ 2
- 1.2.3 สรุปข้อมูล และบทเรียนของทีมวิจัยที่ได้รับจากกระบวนการวิจัย

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน
- 1.3.2 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่ดำเนินการ

อาคารประชุมด้านสนามกีฬา บ้านเก้าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง
วันที่ 5 กันยายน 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

1. ทีมวิจัยชุมชนเกิดประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนจากกระบวนการวิจัย
2. เกิดชุดข้อมูลศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยว
3. ทีมวิจัยชุมชนสามารถนำข้อมูลศักยภาพของชุมชนเป็นแนวทางในการวางแผนงานระยะที่ 2 ให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวที่สามารถนำไปสู่การตอบโจทย์คำถามวิจัยได้

กิจกรรมที่ 12 ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 1.1.2 เพื่อกระตุ้นทีมวิจัยชุมชนให้เกิดความต้องการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตนเอง
- 1.1.3 เพื่อนำประสบการณ์ และบทเรียนที่ได้รับเป็นแนวทางในการวางแผนงานระยะที่ 2 และเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ระยะที่ 1

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบทีมวิจัยแต่ละคนในประเด็นที่ต้องการศึกษาเรียนรู้
- 1.2.2 ทีมวิจัยลงพื้นที่ศึกษา เรียนรู้ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
- 1.2.3 ทีมวิจัยร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ ร่วมกับชุมชนบ้านแม่กำปอง

1.2.4 สรุปการเรียนรู้และบทเรียนที่ได้รับ

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน

1.3.2 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่และวันที่จัดกิจกรรม

บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 19-20 กันยายน 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาข้อมูลโดยแลกเปลี่ยนกับแกนนำและพ่อหลวงพรหมมินทร์ และเดินป่าศึกษาเรียนรู้เส้นทางเดินป่า ต้นไม้ พืชสมุนไพรในป่า สภาพป่าไม้ และเดินชมชนสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน ทำให้ได้เรียนรู้ข้อมูลในด้านต่างๆ ของบ้านแม่กำปอง และสิ่งที่จะนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมระยะต่อไปของโครงการคือ

ตาราง 3.3 แสดงสิ่งที่ทีมวิจัยได้เรียนรู้ และสิ่งที่ต้องกลับไปทำต่อ

สิ่งที่ได้เรียนรู้	จะกลับไปทำอะไรต่อบ้าน
1.ได้เรียนรู้ระบบบริหารจัดการในชุมชน 2.ได้เรียนรู้เรื่องการจัดการตลาด 3.ได้เรียนรู้การจัดการป่าไม้และการอนุรักษ์ 4.ได้เรียนรู้การต้อนรับของเจ้าของบ้านที่เป็นกันเอง 5.การจัดการบ้านพักโฮมสเตย์ 6.อาหารท้องถิ่น : เอกลักษณ์ชุมชน 7.อัยยาศรัยไมตรีที่ดีของคนในชุมชนยิ้มแย้มแจ่มใส 8.ผู้นำเข้มแข็ง,การพัฒนาศักยภาพของกรรมการ 9.มีการประชุมประชาคมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน 10.วิธีใช้ไม้กฤษณาอย่างยั่งยืน 11.วิธีการจัดเก็บขยะ	1.กระตุ้นคนในชุมชน /เล่าความรู้ต่างๆ ให้ฟัง 2.กลับไปคุยกับกลุ่ม/ทำบัญชีประชาสัมพันธ์ในงานต่างๆ ของชุมชน 3.วางแผนกำหนดเส้นทางเดินป่าให้ชัดเจน 4.พัฒนาปรับปรุงเส้นทาง ให้ปลอดภัย เดินได้จริง และเป็นแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศป่าได้จริง 5.กลับไปทำความสะอาดบ้านตนเอง 6.กลับไปทำยาใบเมี่ยง/แกงหน่อ 7.สร้างความเข้าใจกับผู้นำชุมชน 8.แกนนำพัฒนาตนเองในด้านการเรียนรู้ชื่อของต้นไม้และพันธุ์ไม้ และการเป็นไกด์นำเที่ยว 9.กลับไปจัดการเรื่องขยะในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว 10.สร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน ด้วยวิธีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และในที่ประชุมประจำเดือนหมู่บ้าน

1. ทีมวิจัยชุมชนเกิดประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนในด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. ทีมวิจัยชุมชนเกิดความต้องการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตนเองให้เป็นจริงโดยนำตัวอย่างการบริหารจัดการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยว
3. ทีมวิจัยชุมชนสามารถนำบทเรียนที่ได้รับเป็นแนวทางในการวางแผนงานระยะที่ 2 และเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ระยะที่ 1

กิจกรรมที่ 13 ค้นข้อมูลสู่ชุมชน

1.1 วัตถุประสงค์

- 1.1.1 เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเรียนรู้ในกระบวนการวิจัยโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 1.1.2 เพื่อให้ชุมชนร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ต่อข้อมูลศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวบ้านเก่าเตื่อ

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1.2.1 ทีมวิจัยนำเสนอข้อสรุปข้อมูลชุมชน 5 ประเด็น
- 1.2.2 ทีมวิจัยร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสพการณ์ กับชุมชน

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน
- 1.3.2 ผู้นำชุมชน
- 1.3.3 ผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโป่ง
- 1.3.4 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่และวันที่จัดกิจกรรม

ศาลาประชุมป๊อกบ้านดง บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง
วันที่ 7 ตุลาคม 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

1. ชุมชนยอมรับและเห็นด้วยกับข้อมูลศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยว
2. ชุมชนมีความเข้าใจในกระบวนการวิจัยจัดการท่องเที่ยวในระดับที่น่าพอใจที่ชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่องานวิจัย
3. เกิดความร่วมมือระหว่างทีมวิจัยชุมชนและชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในระยะต่อไป

กิจกรรมที่ 14 ประชุมทีมวิจัยวางแผนงานโครงการวิจัยระยะที่ 2

1.1 วัตถุประสงค์

1.1.1 เพื่อวางแผนงานโครงการวิจัยระยะ ที่ 2

1.2 วิธีการดำเนินกิจกรรม

1.2.1 ทีมวิจัยร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ กับ พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.2.2 ทีมวิจัยนำเสนอกิจกรรม ระยะเวลา ผู้รับผิดชอบงาน ในแผนงานระยะที่ 2

1.2.3. สรุปแผนงานระยะที่ 2

1.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

1.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัยชุมชน

1.3.4 พี่เลี้ยงทีมวิจัย

1.4 สถานที่และวันที่ดำเนินการ

อาคารประชุมด้านสนามกีฬา บ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

วันที่ 15 ตุลาคม 2551

สรุปผลที่เกิดขึ้น

1.เกิดแผนงานโครงการวิจัยระยะที่ 2 (ระยะเวลา 12 เดือน มกราคม 2552-ธันวาคม 2552) และผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม

2.ทีมวิจัยมีแนวทางในการทำงานในระยะที่ 2 ที่ชัดเจน ที่สามารถตอบโจทย์คำถามวิจัย คือ 1. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมภายใต้สถานการณ์ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนเป็นอย่างไร 2. แนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่น และสถานประกอบการ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชนเป็นอย่างไร และสามารถตอบวัตถุประสงค์โครงการวิจัยได้ทั้ง 3 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่เหมาะสม ภายใต้สถานการณ์ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคน 2. เพื่อศึกษาแนวทางในการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชน 3.เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ 1 เวลา 8 เดือน (1 มีนาคม 2551 ถึง 30 ตุลาคม 2551) โดยทีมวิจัยชุมชนเป็นผู้ศึกษา หรือดำเนินการหลัก และมีนักวิจัยภายนอก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) เป็นผู้หนุนเสริมนั้น ทำให้เกิดผลจากปฏิบัติการกระบวนการวิจัยสามารถแบ่งเนื้อหาได้เป็น 2 ส่วนมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ข้อมูลศักยภาพของชุมชน

4.1.1 บริบทชุมชน

4.1.1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐาน

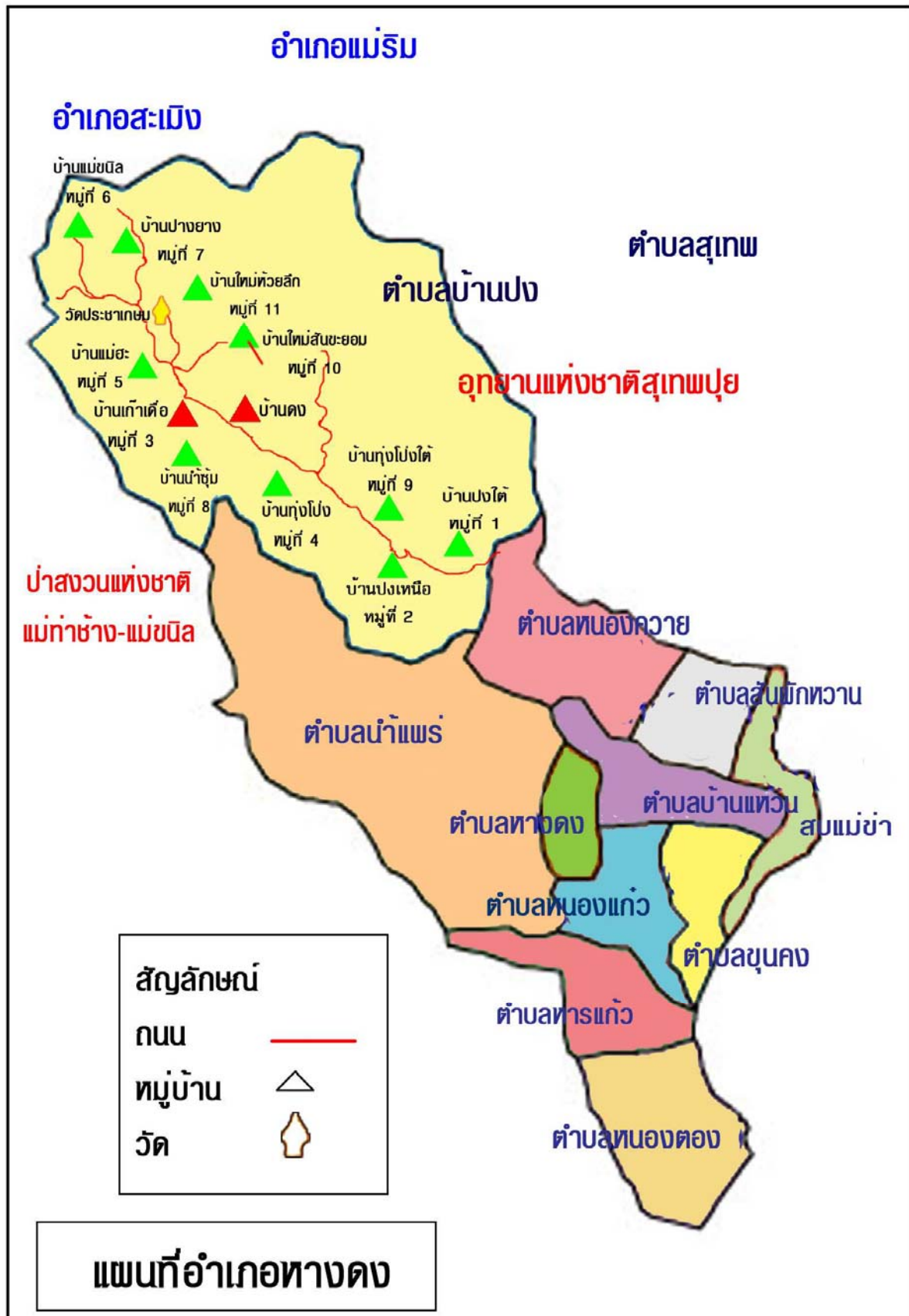
ชุมชนบ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 520-600 เมตร อุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ 22 องศาเซลเซียส ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำแม่ตาช้างตอนกลาง อยู่ระหว่างหุบเขาสองด้าน คือด้านตะวันออกเทือกเขาอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย และด้านตะวันตกเทือกเขาอุทยานแห่งชาติออบขาน มีสายน้ำแม่ตาช้างไหลผ่านหมู่บ้านทำให้แบ่งหมู่บ้านออกเป็นสองฝั่งน้ำหรือสองฝั่งถนนสายหางดง-สะเมิง ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบหุบเขา และที่ลาดภูเขาสูงต่ำสลับซับซ้อนกันไป บ้านเรือนตั้งอยู่ที่ราบหุบเขา ที่ลาดภูเขา และบนภูเขา อยู่ระหว่างสองฝั่งของถนนสายหางดง-สะเมิง หรือสองฝั่งน้ำแม่ตาช้าง บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นรูปแบบใหม่ที่ได้รับวัฒนธรรมจากชาวตะวันตกเป็นบ้านชั้นเดียว ก่อสร้างด้วยปูนฉาบหลังคาด้วยกระเบื้องลอน บ้านเรือนทรงไทยล้านนาโบราณมีส่วนน้อยมากหาได้ยากนอกจากเป็นบ้านเรือนเก่า ชุมชนบ้านแก้าเดื่อตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้นานมากกว่า 250 ปี

4.1.1.2 ที่ตั้ง-อาณาเขต

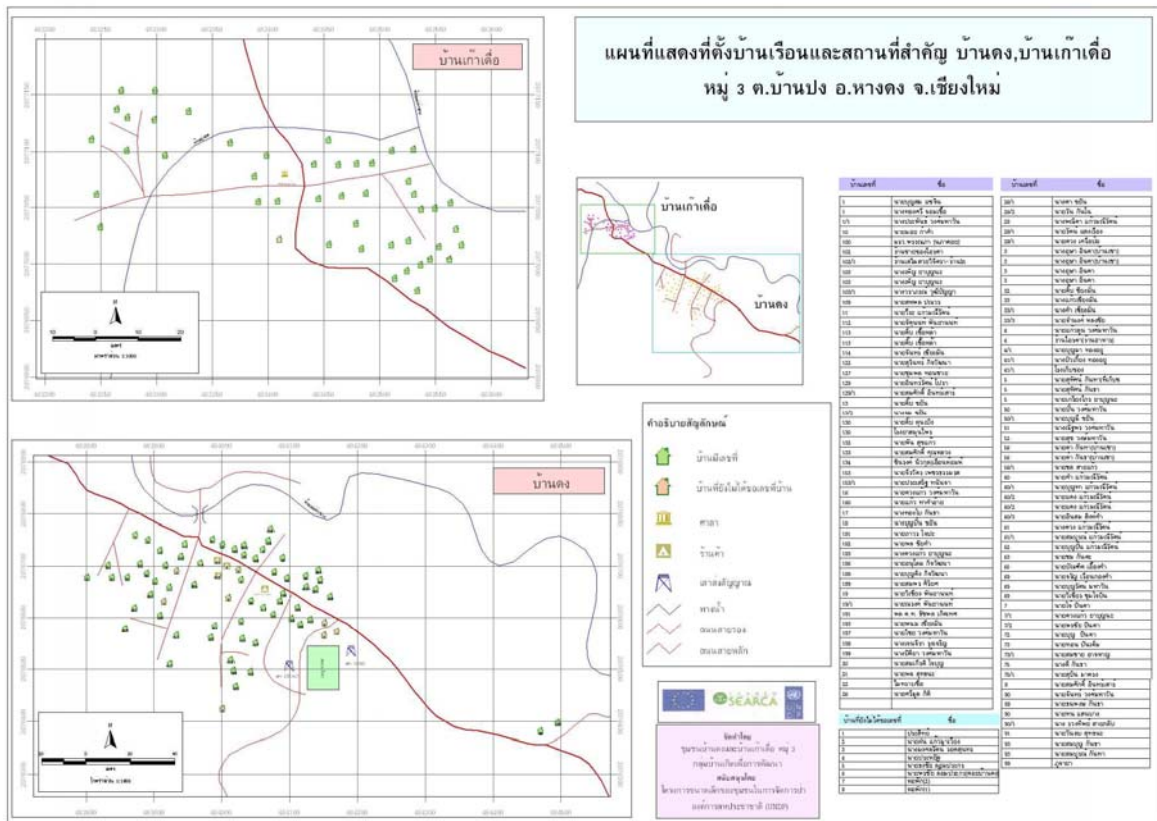
บ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจาก อำเภอหางดง ประมาณ 11 กิโลเมตร และห่างจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ประมาณ 26 กิโลเมตร มีถนนเชื่อมต่อกัน 3 เส้นทางที่สามารถเดินทางมาที่บ้านแก้าเดื่อ คือ ถนนสายเชียงใหม่-ฮอด (ทางหลวงหมายเลข 108) แยกเข้าถนนหางดง-สะเมิง (ทางหลวงหมายเลข 1269) และถนนเลียบคันคลองจากกาดพะยอม แยกขวามือบริเวณสี่แยกข้าวดำ บ้านสันทราย หมู่ที่ 9 ตำบลหนองควาย เข้าถนนหางดง-สะเมิง

ทิศเหนือ	จดเขตบ้านแม่ฮะ หมู่ที่ 5 และ บ้านใหม่สันชะยอม หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านโป่ง
ทิศตะวันออก	จดเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ตำบลบ้านโป่ง
ทิศตะวันตก	จดเขตบ้านน้ำซุ้ม หมู่ที่ 8 และเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ท่าช้าง-แม่ขนิล ในเขตอุทยานแห่งชาติออบขาน
ทิศใต้	จดเขตบ้านทุ่งโป่ง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านโป่ง

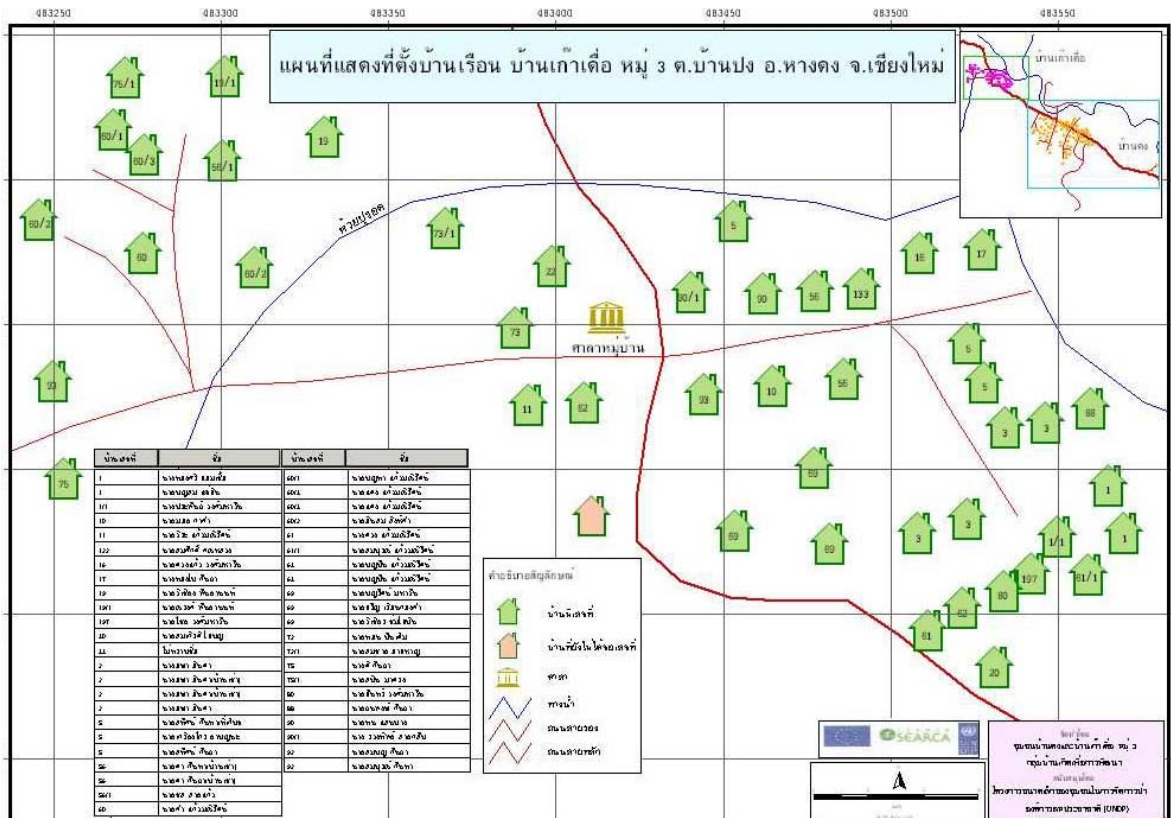
แผนภาพที่ 4.1 แผนที่อำเภอหางดง

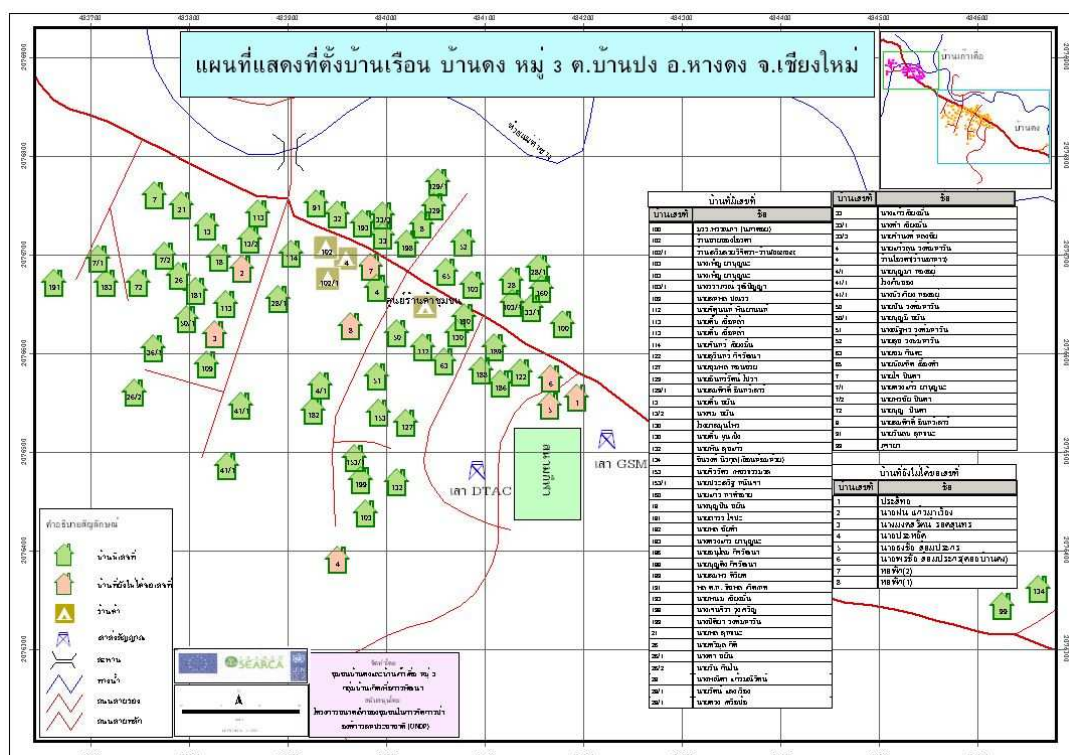
แผนภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนบ้านเก่าเตื่อ

แผนภาพที่ 4.3 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนเฉพาะบ้านเก่าเตื่อ

แผนภาพที่ 4.4 แผนที่แสดงการตั้งบ้านเรือนเฉพาะบ้านดง

4.1.1.3 เศรษฐกิจและสภาพทางสังคม

บ้านเก่าเดี๋ยมีประชากรรวม 297 คน 83 ครัวเรือน (ข้อมูลสำรวจล่าสุด ปี 2551) โดยแยกตามอายุ และเพศดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรเพศชายและเพศหญิงและอายุ บ้านเก่าเดื่อ หมู่ที่ 3

ช่วงอายุประชากร	จำนวนเพศชาย (คน)	จำนวนเพศหญิง (คน)	จำนวนรวม (คน)
น้อยกว่า 1 ปีเต็ม	2	1	3
1 ปีเต็ม – 2 ปี	1	3	4
3 ปีเต็ม – 5 ปี	3	3	6
6 ปีเต็ม – 11 ปี	11	7	18
12 ปีเต็ม – 14 ปี	9	8	17
15 ปีเต็ม – 17 ปี	8	8	16
18 ปีเต็ม – 49 ปี	91	81	172
50 ปีเต็ม – 60 ปีเต็ม	17	18	35
มากกว่า 60 ปี เต็มขึ้นไป	17	9	26
รวมทั้งหมด	159	138	297

หมายเหตุ : ข้อมูลจากฝ่ายแผนงานพัฒนาชุมชน (จปฐ.2) ปี2551 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโป่ง

ลักษณะของการประกอบอาชีพ

บ้านแก้งเตื่อ มีความหลากหลายของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ทั้งที่เป็นคนพื้นเมืองเดิม ชนเผ่า และคนภายนอก การประกอบอาชีพจึงมีความหลากหลายไปด้วย สามารถแบ่งการประกอบอาชีพได้ 2 ลักษณะดังนี้

ภาคการเกษตร

บ้านแก้งเตื่อมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างเป็นอาชีพหลักควบคู่กันไป ด้วยการทำสวนไม้ผล สวนผัก และทำไร่ โดยใช้พื้นที่ปลูกตามลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ คือทำเกษตรในราบหุบเขาที่ลาดเชิงเขา ที่ลาดชันภูเขา คือ ปลูกลิ้นจี่ ลำไย กัลยน้ำว่า ปลูกชาโยเต้ ปลูกข้าวไร่ (ข้าวดอย) และทำนาดำ

อาชีพรับจ้างทั่วไปและอาชีพบริการ

การประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และอาชีพบริการ เนื่องจากบ้านแก้งเตื่อเป็นพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตเศรษฐกิจ คืออยู่บนเส้นทางธุรกิจรีสอร์ท และอยู่ใกล้เมือง ทำให้ชุมชนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน อาชีพภายในชุมชน คือ รับจ้างในรีสอร์ททุกสาขา (แม่บ้าน แม่ครัว ทำความสะอาด ยามรักษาความปลอดภัย พนักงานต้อนรับ พนักงานเสิร์ฟ จัดสวนหย่อม ช่างไฟฟ้า ช่างประปา ช่างก่อสร้างต่อเติม) อาชีพรับเหมาก่อสร้างบ้าน ก่อสร้างอาคาร ก่อสร้างถนน รับจ้างทั่วไปทุกประเภท อาชีพบริการ เช่น ร้านเสริมสวย ร้านคาราโอเกะ นวดแผนโบราณ ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ และอาชีพอิสระ เช่น ไร่พลตองตริง หาดของป่าตามฤดูกาล เช่น หาเห็ดหน่อไม้ รถด่วน ผึ้ง ต่อ มดส้ม เป็นต้น และค้าขายเล็กน้อยในหมู่บ้าน

4.1.1.4 ลักษณะการถือครองที่ดิน

บ้านแก้งเตื่อมีพื้นที่รวมทั้งหมด 1,900 ไร่ คราวเรือนมีที่ดินทำกินของตนเองและไม่ต้องเช่า 35 ครัวเรือน เอกสารสิทธิ์ส่วนมากเป็นโฉนด การใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 7 ส่วน รายละเอียดในตารางดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ที่	การใช้ประโยชน์พื้นที่	รายละเอียด	จำนวน (ไร่)	จำนวน ครัวเรือน
1	ทำนา	ปลูกข้าว	30	9
2	ทำไร่อายุสั้น	ปลูกถั่วเหลือง, ถั่วกาแฟ, ถั่วดำกาแฟ	30	10
3	ทำสวนไม้ผล	ปลูกลิ้นจี่ ลำไย กัลยน้ำว่า	222	40
4	ป่าชุมชน	ป่าผสม	99	-
5	ป่ารักษน้ำ	ป่าผสม	20	-
6	สถานประกอบการ	โรงเรียนนานาชาติ, สวนบัวรีสอร์ท, นาคดอย, ภูจัญญา บ้านสวนฮ่อมห้วย ม่อนเอื้องดอย บ้านกลางดอย	85	-
7	พื้นที่บ้านพักอาศัย	บ้านพักอาศัยและที่สาธารณะ	1,414	-
		รวมพื้นที่ทั้งสิ้น	1,900	-

4.1.1.5 กลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน

- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่ม อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน)
- กลุ่มเกษตรกร
- กลุ่มออมทรัพย์
- กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน
- กลุ่มสงเคราะห์ฌาปนกิจ
- กลุ่มเยาวชน
- กลุ่ม อปพร.
- กลุ่ม อสทป.

4.1.2 ประวัติบ้านเก่าเตื่อ

“บ้านเก่าเตื่อ” อ้ายดำ และแม่ออร์ กันธา เล่าว่า มีที่มาจาก “ต้นมะเดื่อหลวง” ที่มีขนาดลำต้นสูงใหญ่ตั้งตระหง่านอยู่ในทุ่งนาของอ้ายมอย ผู้คนเดินทางผ่านไปมาพบเห็นต้นมะเดื่อหลวงเด่นชัดกว่าสิ่งอื่นใดในบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงพากันเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเก่าเตื่อ” เดิม “บ้านเก่าเตื่อ” เป็นส่วนหนึ่งของบ้านแม่สะ ซึ่งขณะนั้นประมาณปี พ.ศ.2300 - พ.ศ.2486 บ้านแม่สะหมู่ที่ 1 มี 7 ปีกบ้าน คือ บ้านวัด บ้านห้วยลึก บ้านเก่าเตื่อ บ้านโง้งป่าหมาก บ้านเด่นกระต่าย บ้านสันชะยอม และบ้านปางยาง ขึ้นกับ ตำบลแม่สะ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีท้าวมหาวันเป็นกำนันคนแรก ต่อมา เมื่อท้าวมหาวันหมดวาระ พญาเดช ขึ้นเป็นกำนันต่อจากท้าวมหาวัน ได้ย้าย บ้านแม่สะหมู่ที่ 1 ไปขึ้นกับ ตำบลกองสะ อำเภอสะเมิง ต่อมาเมื่อหมดวาระของพญาเดช ได้ย้าย บ้านแม่สะหมู่ที่ 1 ไปขึ้นกับ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม สันนิษฐานว่าบรรพบุรุษของบ้านเก่าเตื่อเป็นชนเผ่า “ลัวะ” ซึ่งเป็นประชาชนพื้นเมืองดั้งเดิมส่วนใหญ่ของเชียงใหม่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2300-2486 ส่งผลก่อให้เกิด ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ดังนี้

ปี พ.ศ. 2300 วัดประชาเกษม (ชื่อเดิม คือวัดแม่สะ) ถูกก่อสร้างขึ้น

ปี พ.ศ. 2477 สร้างโรงเรียนบ้านแม่สะ (ใช้ศาลาวัดบ้านแม่สะเป็นที่เรียนหนังสือเปิดสอนในชั้นประถมปีที่ 1 มีนักเรียน 47 คน (รุ่นแรก) มีนายสิงห์ไชย ไชยรังษี เป็นครูใหญ่คนแรก ขึ้นกับ ตำบลกองสะ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

ปี พ.ศ. 2480 ชนเผ่าขมุ มีอาชีพเลี้ยงช้างเพื่อรับจ้างลากซุง (บริษัทสัมปทานไม้ของอังกฤษและฝรั่งเศส) ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ท่าช้าง-แม่ขนิล และอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ซึ่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของบ้านแม่สะหมู่ที่ 1 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม และได้มีครอบครัวอยู่ที่บ้านแม่สะหมู่ที่ 1 ชนเผ่า “ขมุ” จึงนับเป็นบรรพบุรุษของบ้านเก่าเตื่ออีกกลุ่มหนึ่ง

ปี พ.ศ. 2486 บ้านเก่าเตื่อ แยกออกจากบ้านแม่สะ รวม 4 ปีกบ้าน คือ บ้านเก่าเตื่อ มี 8 หลังคาเรือน บ้านโง้งป่าหมาก มี 10 หลังคาเรือน บ้านเด่นกระต่าย มี 10 หลังคาเรือน และบ้านสันชะยอมมี 3 หลังคาเรือน รวมเป็น 31 หลังคาเรือน

ปี พ.ศ.2492 บ้านเก่าเตื่อ จัดตั้งอย่างเป็นทางการ (เมื่อก่อน หมู่ที่ 3 คือบ้านดงตีนผาบริเวณ

อุทยานล้านนาปัจจุบัน ยุบรวมเข้ากับ บ้านทุ่งโป่ง หมู่ที่ 4) เป็นบ้านเก่าเตื่อหมู่ที่ 3 ขึ้นกับตำบลบ้านโป่ง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ มีผู้ใหญ่บ้านคนแรก พ่อหนานมา กันธา

ปี พ.ศ.2495 โรงบ่มใบยาสูบเข้ามาตั้งที่บ้านห้วยลึก ทำให้ชาวบ้านพากันปลูกยาสูบเพื่อส่งขาย ให้โรงบ่มเหตุการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงวิถีการปลูกพืชไว้กินในครัวเรือนและแบ่งปัน เพื่อนบ้านเป็นการปลูกพืชเพื่อการค้า

ปี พ.ศ.2502 บ้านเก่าเตื่อขยายหมู่บ้านไปที่บ้านดงมี 3 ครอบคลุมที่ขยายออกมาประกอบด้วย บ้านอู๋ปันและแม่ใจ, บ้านพ่อสุขและแม่เอือน, บ้านพ่อดำและแม่ออน บริเวณบ้านดง สมัยก่อนเป็นป่า ดงรกทึบ มีลำห้วยที่เป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคของชุมชนมีชื่อว่า “ห้วยดง” ควบคู่กับชื่อ “บ้านดง” กลายเป็นป๊อกบ้านดง เป็นส่วนหนึ่งของบ้านเก่าเตื่อ และต่อมามีการขยายครัวเรือนมาเรื่อยๆ ถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2513 - พ.ศ.2515 ป่าไม้อำเภอดง (สายหางดง-สะเมิง) จาก อำเภอดง ขึ้นมาที่บ้านแม่สะแล้วทิ้งไว้ หลังจากนั้น ร.พ.ช. (เร่งรัดพัฒนาชนบท) เข้ามาพัฒนาสภาพถนนเพิ่มขึ้นเป็นถนน ดินลูกรัง

ปี พ.ศ.2517 ลินจีเริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน บ้านแรกที่นำลินจีมาปลูก คือ บ้านอู๋ปัน เชียง สมนราช แล้วขยายต่อยังบ้านอื่นๆ ในตำบลบ้านโป่ง ทำให้การทำสวนลินจีในบ้านเก่าเตื่อเป็น อาชีพหลักของชุมชน

ปี พ.ศ.2518 ชนเผ่าม้งอพยพมาจากดอยปุย อาศัยอยู่ที่บ้านห้วยปันหมอง และบ้านน้ำซุ่ม ขึ้น ตรงกับบ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง

ปี พ.ศ. 2524 อุทยานแห่งชาติประกาศเขตทับที่ทำกินของหมู่บ้านและที่อยู่อาศัย

ปี พ.ศ.2524-2525 กรมทางหลวงชนบท เข้ามาพัฒนาถนนสายหางดง-สะเมิงเพิ่มเติม จากที่ ร.พ.ช. ได้ทำไว้ เป็นถนนทางหลวงหมายเลข 1269

ปี พ.ศ. 2527-2535 ยุคเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตชาวบ้าน จาก คนฐานะยากจนเป็นผู้มีอันจะกินมีฐานะ ที่ดินที่เป็นที่นาและที่สวนของชาวบ้านถูกนำไปขายให้นายทุน เป็นจำนวนมาก อาชีพตัดไม้ทำลายป่ารุ่งเรือง เนื่องจากนายทุนซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างรีสอร์ท

ปี พ.ศ.2528 ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนมีแสงสว่างจากไฟฟ้าใช้ในครัวเรือน และมีวัสดุ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าตามมา เช่น ตู้เย็น พัดลม เครื่องเสียง เป็นต้น

ปี พ.ศ.2540 วันที่ 3 พฤศจิกายน จัดตั้ง 3 ป๊อกบ้านคือ บ้านน้ำซุ่ม บ้านห้วยกว้าง บ้านห้วยปัน หมอง เป็น บ้านน้ำซุ่ม หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านโป่ง แยกออกจาก บ้านเก่าเตื่อหมู่ที่ 3

ปี พ.ศ.2545 เดือนพฤษภาคม ป๊อกบ้านโฮ้งป่าหมาก ป๊อกบ้านเด่นกระต่าย และป๊อกบ้านสันชะ ยอม แยกออกจาก บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่าบ้านใหม่สันชะยอม หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านโป่ง

ปี พ.ศ. 2548 นายอินตา ชัยยา ผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่สะ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านโป่ง นำพันธุ์ฝักชาโยเต้ หรือมะเขือเครือจากอำเภอสะเมิง มาทดลองปลูกเป็นคนแรก และขยายมายังบ้านเก่าเตื่อถึงปัจจุบัน ชา โยเต้จึงเป็นฝักเศรษฐกิจของบ้านเก่าเตื่อควบคู่กับลินจี ลำไย และกล้วยน้ำว้า

บ้านเก่าเตื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในพื้นที่อยู่ตลอดเวลาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่งผลให้บ้านเก่าเตื่อตั้งอยู่บน ถนนสายธุรกิจที่ประกอบด้วยรีสอร์ทมากมายหลายแห่ง เช่น บ้านกลางดอยรีสอร์ท สวนบัวรีสอร์ทแอนด์

สปา เป็นต้น เรียงสลับกับป่าไม้และบ้านพักอาศัยของชุมชนตามถนนทางดง-สะเมิง นำผู้คนที่
เป็นนักท่องเที่ยว และนักเดินทาง เข้ามาสู่พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวและพักผ่อน ที่ชุมชนมีได้เป็นเจ้าของธุรกิจ
หรือเป็นผู้จัดการด้านท่องเที่ยวธรรมชาติ แต่มีนายทุนภายนอกเป็นผู้จัดการผลประโยชน์และใช้
ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของบ้านแก้วแต่เพียงผู้เดียว

แผนภาพที่ 4.5 ภาพแสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนตามลักษณะภูมิประเทศ

แผนภาพที่ 4.6 ภาพแสดงการตั้งรีสอร์ทตามลักษณะภูมิประเทศ

4.1.3 ประเพณีวัฒนธรรม

บ้านเก่าเตื่อ ถึงแม้ว่าจะแวดล้อมไปด้วยสถานประกอบการและมีพื้นที่ใกล้เมือง แต่ชุมชนก็ยังสามารถรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันมีประเพณีที่สำคัญๆ ในรอบ 12 เดือน มีรายละเอียดดังนี้

4.1.3.1 ประเพณีตานหลวงผิงไฟพระเจ้า และ ประเพณีตานข้าวใหม่ สี่เป็ง (วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ ประมาณเดือนมกราคม) คือการทานหลวงผิงไฟพระเจ้าหรือการถวายพื้นเพื่อจุดไฟผิงแก่พระพุทธเจ้าจะจัดในช่วงฤดูหนาวชาวบ้านจะช่วยกันขนฟืนไม้จี้ มากองรวมกันเพื่อจุดไฟให้พระเจ้าได้ผิงไฟ จัดพร้อมกับประเพณีตานข้าวใหม่ หลังจากชาวนาเสร็จภาระกิจทางไร่นาได้ข้าวขึ้นยุ้งเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำพิธีตานข้าวใหม่เพื่อให้พระสงฆ์ได้ฉันภัตตาหารที่ประกอบจากข้าวใหม่ที่เพิ่งได้มาจากทุ่งนา ชาวบ้านตักบาตรข้าวสารและข้าวเปลือก และถือโอกาสถวายสังฆทานโดยจัดสิ่งของใส่ชะลอม เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปหาญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

4.1.3.2 ประเพณีปี๋ใหม่เมือง (วันที่ 13-17 เมษายน) มีจัดงานติดต่อกัน 5 วัน เทศกาลนี้จะประกอบด้วยวันสำคัญต่างๆ พร้อมด้วยพิธีกรรมและการละเล่นหลายอย่างที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

วันสงกรานต์ล่อง หรือวันสังขารล่อง ตรงกับวันที่ 13 เมษายน คือ วันมหาสงกรานต์ เป็นวันสังขารอายุสิ้นไป หหมดไป จะเริ่มต้นตั้งแต่เช้าตรู่ของวันนี้มีการยิงปืน จุดประทัด บัดกวาดบ้านเรือนและบริเวณบ้านเรือนสะอาด ชักเสื้อผ้า เก็บกวาดและเผาขยะมูลฝอยให้เรียบร้อย แล้วอาบน้ำ สระผม ขัดเหงื่อโคล ขำระให้หมดจดเป็นสิริมงคลตัว นุ่งห่มเสื้อผ้าใหม่ ถือว่าเสนียดจัญไรไหลล่องไปตามสังขารจะมีน้ำสัปปายะมาลงไฟให้หอมแล้วโรยลงไปในน้ำซึ่งมีภาชนะรองรับ เช่น หม้อน้ำ สลุงเงิน สลุงทอง (ทอง) ใช้น้ำสัปปายะลูบหัวและใช้ผลสัปปายะเช็ดเสนียดจัญไร กาลกนิบโนวียะร่างกายขว้างทิ้งไป

วันเนา หรือวันเนา ตรงกับวันที่ 14 เมษายน วันนี้ เป็นวันเนาวันใหม่ของประเพณีสงกรานต์ ห้ามการกระทำการที่ไม่เป็นมงคล หรือสิ่งที่ไม่ดี โดยเฉพาะห้ามการด่าทอทะเลาะวิวาทกัน กล่าวกันว่าผู้ใดที่ด่าทอผู้อื่นในวันนี้แล้วปากของผู้นั้นจะเน่า และหากวิวาทกันในวันนี้บุคคลผู้นั้นจะอับมงคลไปตลอดปี วันเนาว์นี้จะเป็นวันเตรียมงาน (วันแต่งดาครว) ชาวบ้านจะพากันไปซื้อของเพื่อกินและใช้ในวันพญาวัน เมื่อถึงตอนบ่ายจะมีการช่วยกันขนทรายเข้าวัดกองรวมกัน การขนทรายเข้าวัดนี้ถือว่าเป็นการนำทรายมาทดแทนส่วนที่ติดเท้าของตนออกจากวัดซึ่งเสมอกับได้ลักของจากวัด

วันพญาวัน (รดน้ำดำหัวคนเฒ่า) ตรงกับวันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญที่วัดตั้งแต่เช้าตรู่ชาวบ้านจะนำเอาสารอาหารหวานคาวต่างๆ ไปทำบุญถวายพระสงฆ์ ตานขันข้าว เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อทำบุญเสร็จจากวัดแล้ว ตอนบ่ายจะนำน้ำขมิ้น-สมป่อยไปดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่บิดามารดา ญาติพี่น้องผู้อาวุโส หรือผู้มีบุญคุณหรือผู้ที่เคารพนับถือในหมู่บ้าน เพื่อเป็นการขอขมาและผู้ใหญ่ก็จะให้พร ตอนเย็นก็จะมีขบวนแห่ไม้ก่า ลักษณะและขนาดของไม้ก่าที่ใช้แห่ไม่เหมือนในสมัยก่อนที่ใช้ไม้ขนาดเล็กไปค้ำดันโพธิ์ในวัดเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการช่วยกันค้ำจุนพระศาสนาให้ยืนยาวต่อไป แต่ ปัจจุบันใช้ไม้ขนาดใหญ่ใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเพราะใช้ทำศาลา กุฏิวัด

วันปากปี ตรงกับวันที่ 16 เมษายน ตอนเช้าวันนี้ถือว่าเป็นวันทำบุญบ้าน จะกำหนดเอาใจกลางของหมู่บ้านหรือสี่แยก ศูนย์กลางของหมู่บ้าน ศรัทธาที่ไม่ไปวัด จะไปเตรียมสถานที่ เพื่อทำบุญปูจาบ้าน

ส่งผีที่เข้ามาในหมู่บ้านออกไปนอกเขต ให้หมดเคราะห์ ให้คนในหมู่บ้านมีแต่ความสงบสุข

วันปากเดือน ตรงกับวันที่ 17 เมษายน ซึ่งถือเป็นวันเริ่มต้นของเดือนใหม่ ไม่นิยมออกนอกบ้าน หรือไปไหน ยังไม่ไปไหนอยู่กรรม ปีใหม่ก็ให้อยู่บ้าน ถ้าไปทำงานก็จะเป็นคนไม่ดี ต้องไม่ไปไหนเลย เพราะจะเกิดความแตกแยกทางสังคม แตกแยกทางความคิด แตกแยกทางศาสนา

แผนภาพที่ 4.7 ทีมวิจัยกำลังดำหัวพ่อหลวงอินสม สิงห์คำ บ้านเก่าเตื่อ

4.1.3.3 ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าบ้าน เดือน 9 เหนือออก (ปลายเดือนพฤษภาคม-เดือนมิถุนายน) จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นผู้ดูฤกษ์ยามดี ในวันข้างขึ้นแล้วจัดพิธี จะมีเครื่องเซ่นไหว้ที่ประกอบไปด้วยอาหารคาวหวานที่ชาวบ้านนำมารวมกัน พร้อมทั้งไก่ต้ม ข้าวตอก ดอกไม้ รูป เทียน การเลี้ยงผีเจ้าบ้าน ชาวบ้านเพื่อเชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ไม่ให้เกิดความเจ็บป่วย หรือมีเรื่องร้ายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ให้ผีบ้านช่วยปกป้องรักษาให้คนในชุมชนอยู่กันอย่างมีความสุขปราศจากเรื่องเลวร้าย

4.1.3.4 ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ เดือน 9 เหนือออก (ปลายเดือนพฤษภาคม-เดือนมิถุนายน) เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนเหนือเชื่อว่า ภูเขาแต่ละลูกและสันดอยแต่ละสัน ป่าแต่ละผืนมีผีคอยดูแล คนพื้นเมืองจะทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำทุกปีจนเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา ด้วยความสำนึกต่อบุญคุณของคุณเจ้าป่า เจ้าเขา ผีน้ำ ที่ได้ปกป้องรักษาคนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี พิธีพรวนอาหารอุดมสมบูรณ์ และขอขมาที่ได้มีการล่วงเกิน การทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำจะทำบริเวณต้นน้ำที่เป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ จะมีเครื่องเซ่นไหว้ที่ประกอบไปด้วย หัวหมูหรือไก่ต้ม รูป เทียน เมี่ยง หมาก พลุ บุหรี่ ชันตั้ง ข้าวตอก ดอกไม้ เหล้าขาว เหล้าแดง น้ำหวาน

แผนภาพที่ 4.8 ผู้อาวุโสกำลังเตรียมทำพิธีเซ่นไหว้ผีขุนน้ำ

4.1.3.5 ประเพณีเข้าพรรษา เดือน 10 เหนือ แรม 1 ค่ำ (เดือนกรกฎาคม) เป็นประเพณีเข้ากรรม 3 เดือน เป็นประเพณีที่ชาวบ้านถือปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการถวายเทียนพรรษา ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้าตรู่เตรียมอาหารคาวหวานถวายพระสงฆ์เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว และตั้งจิตอธิฐานปฏิบัติในสิ่งที่ดีที่ตนเองคิดว่าจะสามารถปฏิบัติได้ เช่น ลดการดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ ลดการเที่ยวเตร่นอกบ้าน ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดี หากปฏิบัติได้ก็จะเกิดผลดีกับตนเองและครอบครัว

แผนภาพที่ 4.9 ชาวบ้านทำบุญเข้าพรรษา

แผนภาพที่ 4.10 แสดงการห่อขนมเพื่อใช้ทำบุญเข้าพรรษา

4.1.3.6 ประเพณีทำบุญสลากภัต หรือ “กินก๋วยสลาก” เป็นประเพณีที่ชาวเหนือปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานแล้วรุ่นสู่รุ่น การทานก๋วยสลากจะเริ่มในราววันเพ็ญเดือนสิบสองเหนือ ก่อนวันพิธี “กินก๋วยสลาก” หนึ่งถึงสองวันถือเป็นวันดาวันแตงดากี่เรียกหรือวันห้างคร้ว ทุกครอบครัวที่ร่วมทำบุญ จัดเตรียมสถานที่วัดและแต่ละครอบครัวจัดทำต้นสลาก ทำต้นคร้วทาน สานก๋วย ชนิดต่างๆ ด้วยดอกไม้ ฝ้ายมี “ก๋วยขี้ปุม” “ก๋วยหัวจุก” หรือ “ก๋วยสามตา” 3 ชื่อนี้ คือ “ก๋วย” อันเดียวกัน บางครอบครัวจะทำหลายสิบลูกแล้วแต่ศรัทธาและกำลังทรัพย์จะอำนวยให้ จัดเตรียมข้าวสาร พริก หอม กระเทียม กะปิ ปลา ร้า ขนมข้าวต้ม และอาหาร ผลไม้ต่างๆ เครื่องใช้สอยต่างๆ ตามศรัทธาและฐานะ สิ่งของต่างๆ เหล่านี้จะบรรจุลงในก๋วยซึ่งรองด้วยใบตองหรือกระดาษสีต่างๆ แล้วจะนำ “ยอด” คือ สดางค์หรือ ธนบัตรผูกติดไม้เรียวเสียบไว้ เมื่อเตรียมสิ่งของต่างๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว เช้าวันรุ่งขึ้นในวันทานสลาก เอาก๋วยสลากไปวางเรียงไว้เป็นแถวๆ ที่บนศาลาวัด ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่จะจัดเตรียมขัน(พาน) เข้าดอก ดอกไม้ รูป เทียน ถ้วยขัน(พาน) ไปวัดกันเป็นครอบครัว เพราะถือว่าการทานสลากภัตนี้มีอานิสงส์มาก และจะได้ช่วยกันเอา “ก๋วยสลาก” ไปถวายพระ มีการเรียก “เส้นสลาก” คือกระดาษที่ตัดเป็นแผ่น ยาวๆ จารึกชื่อเจ้าของก๋วยสลากไว้ และบอกด้วยว่าอุทิศส่วนกุศลนั้นให้ใครบ้าง และให้ตนเอง เมื่อ ล่วงลับไปแล้วจะได้รับเอาของไทยทานนั้นในปรโลก ซึ่งเป็นความเชื่อของพุทธศาสนิกชนทั่วไปว่าเมื่อ ทำบุญถวายทานไว้ในพระศาสนาแล้วเมื่อล่วงลับดับขันธืไปก็จะได้ไปเสวยอานิสงส์ผลบุญนั้นในโลกหน้า

แผนภาพที่ 4.11 ภาพชาวบ้านกำลังถวาย “กัวยสลาก”

4.1.3.7 ประเพณียี่เป็ง หรือลอยกระทง จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนพฤศจิกายน ของทุกปี ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้าหุงหาจัดเตรียมอาหารคาวหวาน เพื่อไปทำบุญตักบาตรที่วัดตอนเช้า เพราะตรงกับวันศีลใหญ่ของทางล้านนา ตอนบ่ายพึ่งเทศน์ฟังธรรม ตอนค่ำจะจุดประทีปประดับไว้ตามวัดวาอาราม และบ้านเรือน และจุดพุดอกไม้ไฟ นิยมจุดตอนหัวค่ำ และปล่อยโคม การปล่อยโคมมี 2 แบบ คือ ตอนเช้า ประมาณ 10 โมงเช้า จุดโคมคว้นหรือว่าวลมหรือว่าวคว้น ที่เป็นกระดาษ ใช้ควันดำจากไฟที่สูมไว้ให้มีไฟใช้น้ำมันโซล่าให้ควันมากๆ จุดใส่พิน ใส่กระบอกส่งควันเข้า ถ้าควันออกเต็มก็ปล่อยออกไป ตอนกลางคืนประมาณ 3 ห่มปล่อยโคมลอย เป็นการส่งบุญที่ทำในตอนเช้าให้วิญญาณคนตายแล้วมารับบุญไป และเป็นการปล่อยเคราะห์ ตอนกลางคืน ชาวบ้านจะลอยกระทงในน้ำแม่ตาช้าง กระทงทำเองทำด้วยใบตองจากต้นกล้วยประดับด้วยดอกไม้ ลอยกระทงปล่อยเคราะห์ลงแม่น้ำ

แผนภาพที่ 4.12 ภาพชาวบ้านกำลังช่วยกันตกแต่งหน้าวัดเพื่อจัดประเพณีลอยกระทง

แผนภาพที่ 4.13 ภาพเด็กและเยาวชน และผู้ใหญ่ร่วมประเพณีลอยกระทง

4.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านแก้งเดื่อ ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อมที่ยังคงมีความสมบูรณ์อยู่มากในระดับหนึ่งถึงแม้ว่าจะถูกบุกรุกทำลายเป็นจำนวนมากก็ตาม อุตุนิยมวิทยา และอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดภาพ เล่าว่า ในอดีตก่อนปีพ.ศ.2500 ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์มากป่าเขียวทึบหนาแน่นเต็มไปด้วยพรรณไม้หลากหลายชนิด เช่น ไม้เต็ง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ยาง ไม้ก่อ ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้กฤษณา ไม้มะเดื่อ โดยเฉพาะไม้สักมีเป็นจำนวนมาก เป็นต้น และยังมี พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน ดอกไม้ป่า และดอกไม้ธูปเทียนมากมายหลายชนิด เช่น ผักกูด ผักหนาม ผักหวานป่า ขิงแมงดา ข่าป่า ดอกลิ้นจี่ เถื่อนหมายนา กำลังไก่แจ้ กระชายดำ ยาแก้ฮากขม เป็นต้น และสัตว์น้อยใหญ่ในป่า เช่น เสือ หมี ลิง กวาง เก้ง ช้าง หมูป่า กระรอก กระแต ไก่ป่า รวมถึงกิ้งก่า หอย ปู ปลา ที่อยู่ในลำห้วยมีเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านหาอยู่หากินกับป่ามีความสุขดี จนกระทั่งปี พ.ศ.2524-2525 กรมทางหลวงเข้ามาปรับปรุงพัฒนาถนนเพิ่มเติมเป็นทางหลวงหมายเลข 1269 ถนนหางดง-สะเมิง เป็นจุดเปลี่ยนของการใช้ประโยชน์ที่ดินและวิถีชุมชนเริ่มมีการเข้ามาทำสวนผลไม้ที่ดินจากนายทุนเพื่อทำรีสอร์ท และเก็งกำไร ถึงแม้ว่าในปี พ.ศ.2524 จะมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติที่ทำการของชุมชนก็ตาม ที่ดินที่เป็นที่นาและที่สวนของชาวบ้านที่อยู่ติดชิดป่าเป็นที่ต้องการของนายทุนเป็นอย่างมากเพราะลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศเหมาะแก่การสร้างรีสอร์ทเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวประกอบกับป่าไม่มีความสมบูรณ์เขียวขจี มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นน้ำตกหลายแห่ง ชาวบ้านคิดไม่ทันนายทุนจึงพากันขายที่ดินที่เป็นที่ทำกินของตนเองให้นายทุนเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดชนชั้นกลางที่มีฐานะ มีอันจะกิน มีรถยนต์ขับ แต่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ในที่สุดชาวบ้านบางส่วนต้องไปเป็นลูกจ้างในรีสอร์ทที่เกิดขึ้นในที่ดินของตนเองที่ขายให้นายทุน

สถานการณ์ปัจจุบันของป่าไม้ในตำบลบ้านโป่งและการจัดการ

พื้นที่ป่า บ้านแก้งเดื่อหมู่ที่ 3 บ้านทุ่งโป่งหมู่ที่ 4 บ้านแม่ฮะ หมู่ที่ 5 และบ้านใหม่สันชะยอมหมู่ที่ 10 พบว่ายังมีการบุกรุกขยายพื้นที่ในเขตป่า และพบการลักลอบตัดไม้ขายให้นายทุนอยู่เนือง ๆ

ประกอบกับการเกิดไฟป่าเป็นระยะในช่วงฤดูร้อน ชุมชนร่วมกันทำแนวกันไฟป้องกันการเกิดไฟป่าตามบริเวณจุดเสี่ยงที่จะเกิดไฟป่า แต่ไฟป่าก็ยังเกิดและรุกรามไหม้ป่าไม้ บางโอกาสชุมชนก็สามารถดับได้ทัน บางโอกาสก็ไม่สามารถดับได้ทัน เพราะการเกิดไฟป่ามักจะเกิดตอนกลางคืนหรือกลางดึกที่เป็นเวลาหลับนอนพักผ่อนของชุมชน ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจจะสรุปได้ว่า 1.คนในชุมชนส่วนหนึ่งหรือส่วนน้อยยังยึดอาชีพรับจ้างตัดไม้ขายให้นายทุน 2.ความต้องการไม้จากภายนอกยังมีอยู่ ทำให้เกิดการตัดไม้ในเขตป่าอยู่เนืองๆ ไม่ยุติ 3.ผู้นำชุมชน หรือชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ไม่สามารถควบคุมกระบวนการตัดไม้ทำลายป่าได้ ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะช่วยกันสอดส่องดูแลอย่างไรแต่ก็ไม่สามารถจัดการกับคนตัดไม้ได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าใครคือคนตัดไม้ 4.ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้และท้องถิ่นมิได้ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนที่รับผิดชอบปล่อยปละเลยให้มีการตัดไม้ มีการบุกรุกขยายพื้นที่ป่า การกระทำดังกล่าวกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของคนกลุ่มหนึ่ง โดยไม่มีความผิด การกระทำของคนส่วนน้อยของชุมชนที่ขาดสำนึกต่อบ้านเกิดที่มีฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสมบัติของชุมชนและเป็นของดีที่มีคุณค่าของท้องถิ่น นำไปสู่การเกิดปัญหาป่าเสื่อมโทรมและปัญหาสภาพแวดล้อมตามมาไม่สิ้นสุด หรือในส่วนของ การประสานงาน กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง ชุมชนประสานงานติดต่อเป็นระยะในช่วงที่เกิดปัญหาดังกล่าว แต่บางโอกาสเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่สามารถมาตามคำร้องขอของชุมชนได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการดูแลจัดการป่าไม้ได้ทั้งหมด ทำให้ชุมชนเกิดอคติต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐในระยะแรก แต่ต่อมาเมื่อมีการจัดกิจกรรมเดินป่าตรวจสอบการบุกรุกขยายพื้นที่ของ “กลุ่มรักบ้านเกิดเพื่อการพัฒนา” ร่วมกับอำเภอหางดง(นายสุพล สัตยารักษ์) ชุมชนในตำบลบ้านโป่ง และป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้อคติของชุมชนที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเนื่องจากมีการพบปะพูดคุยกันทำให้เกิดความเข้าใจกระบวนการทำงานทั้งของชุมชนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ในระดับที่น่าพอใจ

แหล่งน้ำธรรมชาติ

บ้านแก่อ้อมมีลำห้วยหลายสายที่เป็นแหล่งต้นน้ำ คือ ห้วยบันหมอง ห้วยงู ห้วยดอยยาว ห้วยยาง ห้วยลึก ห้วยขุมคำ ห้วยดง ห้วยปรอด ต้นกำเนิดอยู่ที่ป่าต้นน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุยและป่าสงวนแห่งชาติแม่ท่าช้าง-แม่ขนิล ภายในหมู่บ้านใช้ระบบประปาภูเขา จากแหล่งน้ำ 4 แห่ง คือ ห้วยขุมคำ ห้วยดง ห้วยปรอด และห้วยแม่ตาช้าง ใช้ในด้านอุปโภคในครัวเรือน และการเกษตร

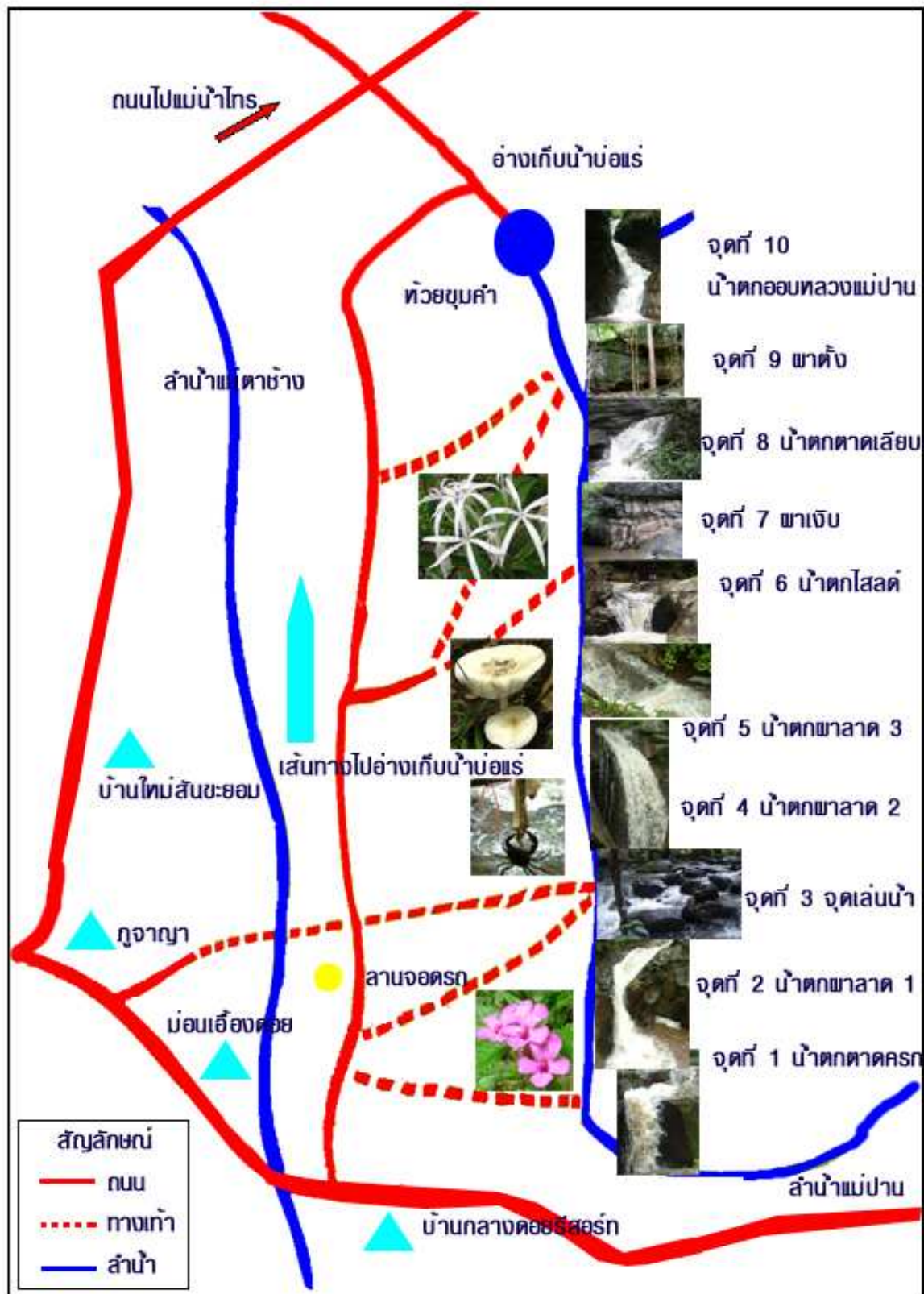
4.1.4.1 น้ำตกตาดครก

น้ำตกตาดครกเป็นกลุ่มน้ำตกที่เกิดขึ้นในลำน้ำแม่ป่านอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุยป่าบริเวณนี้มีลักษณะเป็นป่าเต็งรังและป่าผสมผลัดใบ น้ำตกตาดครกประกอบด้วยน้ำตกขนาดเล็กหลายชั้นขึ้นตามลำน้ำแม่ป่านมีโขดหินน้อยใหญ่เรียงสลับชั้นกลางลำน้ำ และมีเส้นทางเดินป่าไปยังน้ำตก 2 เส้นทาง คือ 1.เส้นทางเดินเลียบลำธารไปพบน้ำตกแต่ละชั้น เดินสลับข้ามลำธารไปมาเพราะริมลำธารบางที่เดินทะลุไปไม่ได้เป็นหน้าผาและป่าทึบ ต้องเดินข้ามมาอีกฝั่ง (เป็นการเผชิญภัย) 2.เส้นทางเดินบนดอยข้ามดอยลงสู่น้ำตกแต่ละแห่งแต่เส้นทางค่อนข้างยากลำบากต้องมีการพัฒนาต่อไป

ระยะทางที่จะไปเดินเที่ยวน้ำตกตาดครกห่างจากบ้านเก่าเดื่อประมาณ 2 กิโลเมตร แยกจากถนนทางตง-สะเมิงบริเวณม่อนเอื้องดอยรีสอร์ท เข้าสู่ลานจอดรถระยะทางประมาณ 430 เมตร เดินลงน้ำตกตาดครก ระยะทางประมาณ 100 เมตร ระหว่างทางเดินจะพบ ไม้ยืนต้น พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน ดอกเอื้องและเฟิร์นหลายชนิด เช่น ไม้ยาง ไม้ติ่ม ไม้เตื่อ ไม้แงะ ไม้แสลงใจ ไม้ก่อ ไม้มะกั้งแดง ผักพ้อคำดีเมีย บอนเบี้ย เห็ดแดง หน่อไม้ โตไม่รู้ล้ม พลับพลึงขาว ดอกเอื้องดิน เอื้องผึ้ง เอื้องแซะ เป็นต้น รวมถึงปูทองถิ่น เรียกว่า “ปูจว่า” น้ำตกตาดครกมี 6 ชั้น ดังนี้

- จุดที่ 1 เดินลงจากลานจอดรถลงมาถึงน้ำตกตาดครกระยะทางประมาณ 100 เมตร น้ำตกตาดครก มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 4 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 3 เมตร กว้าง 10 เมตร
- จุดที่ 2 น้ำตกผาลาด 1 (ตาดเลียบ) ห่างจากน้ำตกตาดครกประมาณ 290 เมตร มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 8 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 4 เมตร กว้าง 10 เมตร
- จุดที่ 3 เป็นจุดที่สามารถเล่นน้ำได้สบายๆ ห่างจากน้ำตกผาลาดที่ 1 ประมาณ 100 เมตร มีโขดหินก้อนเล็กใหญ่เรียงสลับขวางลำธาร กว้าง 10 เมตร มีความยาว 60 เมตร
- จุดที่ 4 น้ำตกผาลาด (2) ห่างจากจุดเล่นน้ำประมาณ 140 เมตร มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 8 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 3 เมตร กว้าง 10 เมตร
- จุดที่ 5 น้ำตกผาลาด (3) ห่างจากน้ำตกผาลาด 2 ประมาณ 100 เมตร มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 3 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 2 เมตร กว้าง 15 เมตร
- จุดที่ 6 น้ำตกตาดไสลด (เอื้องผา) ห่างจากน้ำตกผาลาด 3 ประมาณ 300 เมตร มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 2 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 2 เมตร กว้าง 12 เมตร
- จุดที่ 7 ผาเงิบ ห่างจากน้ำตกตาดไสลด ประมาณ 25 เมตร สูง 6 เมตร กว้าง 8 เมตร
- จุดที่ 8 น้ำตกตาดเลียบ ห่างจากผาเงิบประมาณ 25 เมตร มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 2 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 2 เมตร กว้าง 10 เมตร
- จุดที่ 9 ผาตั้ง ห่างจากน้ำตกตาดเลียบประมาณ 80 เมตร สูง 7 เมตร ยาว 80 เมตร
- จุดที่ 10 น้ำตกอบหลวงแม่ปาน ห่างจากผาตั้งประมาณ 600 เมตร มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 20 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 3 เมตร กว้าง 10 เมตร

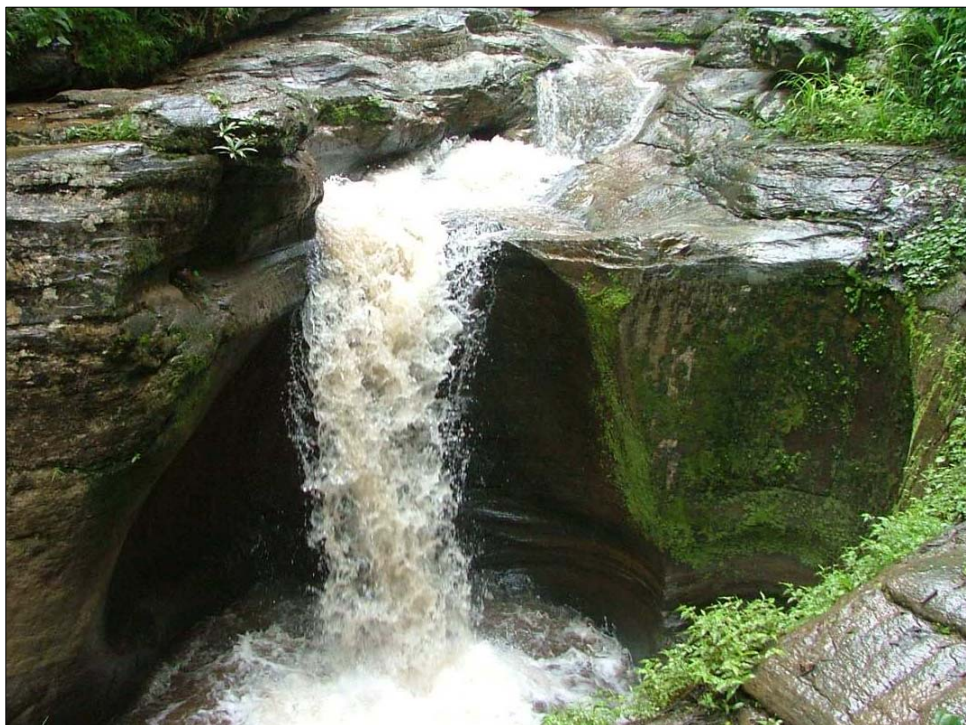
แผนภาพที่ 4.14 แผนที่เส้นทางไปน้ำตกตาตดครก

แผนภาพที่ 4.15 ภาพ “ปูจ๋า” ที่ตกด้วยหมูสามชั้น

แผนภาพที่ 4.16 ภาพน้ำตกตาดครก

4.1.4.2 น้ำตกศรีสังวาลย์

น้ำตกศรีสังวาลย์เป็นน้ำตกที่มีความสวยงามมากโดยเฉพาะชั้นที่ 3 น้ำตกจะมีความสูงมากและน้ำที่ไหลลงมาจะกระจายออกเป็นฝอย กลุ่มน้ำตกศรีสังวาลย์เกิดขึ้นในลำน้ำแม่ปานแบ่งตามลักษณะของน้ำตกออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นน้ำตกมี 3 ชั้น ไหลระดับจากด้านบนลงด้านล่าง ส่วนที่สองเป็นกลุ่มน้ำตกขนาดเล็กมีความสูงไม่มากนักอยู่ระหว่างลำน้ำแม่ปานก่อนถึงกลุ่มน้ำตกศรีสังวาลย์ส่วนที่หนึ่ง อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ลักษณะของป่าเป็นป่าเบญจพรรณที่มีความอุดมสมบูรณ์มากของระบบนิเวศป่าเส้นทางเดินไปน้ำตกศรีสังวาลย์เรียกว่า “เส้นทางแม่เนาไพร” เพราะมีลำน้ำแม่เนาไพรไหลผ่านทางเดิน ระหว่างทางเดินป่าผ่านจุดสำคัญที่มีตำนานเรื่องเล่าเรียกว่า “ห้วยปางควาย” มีตำนานดังนี้

ห้วยปางควาย นายบุญสม แซ่จิ้น เล่าว่า เป็นลำห้วยที่มีแหล่งกำเนิดจากดอยรอบป่าหกด่านทิศเหนือในป่าต้นน้ำเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ลำห้วยปางควายไหลลงสู่ลำน้ำแม่เนาไพรบริเวณท่าข้ามแม่เนาไพร และน้ำแม่ปานที่สบแม่ปาน ชื่อ “ห้วยปางควาย” มีที่มาจากในสมัยก่อนชาวบ้านทำไร่ทำนาโดยใช้ควายไถนาพอถึงหน้านาต้องปลูกข้าว ชาวบ้านจะไถนาเพื่อปรับพื้นที่ปลูกข้าวควายจึงไม่มีหญ้ากินเพราะที่นาถูกไถกลบเพื่อเตรียมพื้นที่ปลูกข้าว ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันนำควายไปทำที่พักรวมที่บริเวณลำห้วยในป่าและทำที่พักรวมควาย จัดเวรยามสับเปลี่ยนกันดูแลควายที่ปล่อยให้กินหญ้าในป่ามาเมื่อถึงเวลาค่ำก็ต้อนควายมาผูกไว้ที่พักรวมในปางควาย ตอนกลางคืนนอนสับเปลี่ยนเวรยามระหว่างเจ้าของควายที่นำควายไปพักรวมในป่า ลำห้วยนี้จึงถูกเรียกว่า “ห้วยปางควาย” ชาวบ้านปฏิบัติวิถีชีวิตแบบนี้เรื่อยมาจนถึงประมาณปี พ.ศ.2520 ชาวบ้านเลิกใช้ควายไถนาหันมาใช้รถไถแทนควายๆ จึงไม่มีประโยชน์ในด้านการไถนาอีกต่อไปควายจึงถูกขายไปในที่สุด “ห้วยปางควาย” จึงกลายเป็นตำนานเรื่องเล่ามาถึงปัจจุบันนี้

แผนภาพที่ 4.17 ลำห้วยปางควาย

น้ำตกศรีสังวาลย์อยู่ห่างจากบ้านแก้งเดื่อประมาณ 15 กิโลเมตร สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ **เส้นทางที่ 1** จากถนนหางดง-สะเมิง แยกเข้าบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ที่ 2 (น้ำตกศรีสังวาลย์) บ้านทุ่งโป่งหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านโป่ง ไปตามถนนลูกรังสีแดงที่ขรุขระลาดชันมากผู้ที่ไม่ชำนาญทางไม่สามารถขับรถไปได้โดยเฉพาะหน้าฝนไม่สามารถขึ้นไปได้ อยู่ห่างจากหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ที่ 2 ประมาณ 10 กิโลเมตร **เส้นทางที่ 2** จากถนนหางดง-สะเมิงแยกเข้าถนนบริเวณบ้านใหม่สันชะยอมหมู่ที่ 10 ผ่านไปยังอ่างเก็บน้ำบ่อแร่ จอดรถไว้บริเวณนี้ และเดินเข้าป่า ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร เส้นทางเดินป่าจะมีลักษณะลาดชันขึ้นๆ ลงๆ ตามลักษณะภูมิประเทศ ระหว่างเส้นทางจะแวดล้อมไปด้วยป่าไม้ที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน เรียงสลับผสมผสานกันไปพร้อมกับลำห้วยปางควายไหลลดเลี้ยวเคี้ยวคดไปตามลักษณะของป่าไหลลงลำน้ำแม่นาไทรที่เป็นลำน้ำสาขาของน้ำแม่ตาช้างมีต้นกำเนิดตอยผากล่องตำบลโป่งแยง

ป่าแถบนี้ค่อนข้างสมบูรณ์ต้นไม้มีขนาดใหญ่เช่น ไม้ยาง ไม้จันทน์ ไม้มะเดะ ไม้ตะเคียน เป็นต้น และบางต้นจะมีตะไคร่น้ำสีเขียวพร้อมต้นเฟิร์นและกล้วยไม้ป่าเกาะอยู่ตามลำต้น และเกาะบนซากลำต้นของต้นไม้ที่ตายแล้วเป็นเหมือนสิ่งมหัศจรรย์แปลกตาสวยงามมากธรรมชาติเป็นผู้เสกสรรค์ขึ้นมา

น้ำตกศรีสังวาลย์น้อยที่ 1 มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 6 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 3 เมตร กว้าง 10 เมตร

น้ำตกศรีสังวาลย์น้อย ที่ 2 มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 2 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 2 เมตร กว้าง 20 เมตร

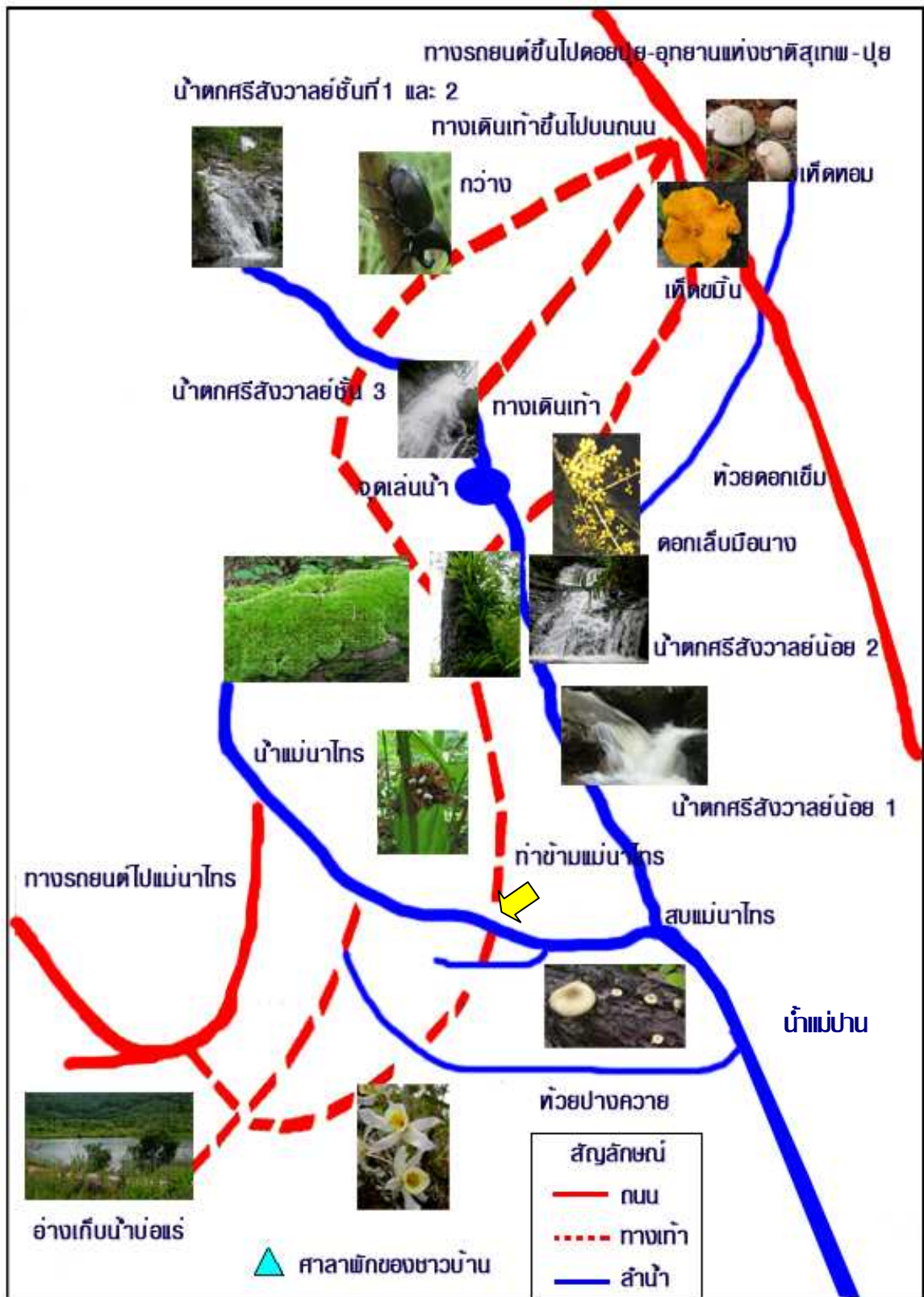
จุดเล่นน้ำห้วยดอกเข็ม จะเป็นลำห้วยเล็กๆ ไหลลงมาพบกับลำน้ำแม่ปาน

น้ำตกศรีสังวาลย์ชั้นล่างชั้นที่ 3 มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 40 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 3 เมตร กว้าง 2 เมตร สูงจากระดับน้ำทะเล 594 เมตร

น้ำตกศรีสังวาลย์ชั้นที่ 2 ทางเดินขึ้นไปต้องปีนป่ายหน้าผาขึ้นไปสูงมากมีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 20 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 4 เมตร กว้าง 8 เมตร สูงจากระดับน้ำทะเล 659 เมตร

ศรีสังวาลย์ชั้น 1 มีความสูงจากพื้นดินถึงผิวน้ำ 5 เมตร มีความลึกจากผิวน้ำลงสู่ด้านล่างสุดของน้ำตก 80 เมตร กว้าง 5 เมตร สูงจากระดับน้ำทะเล 677 เมตร

แผนภาพที่ 4.18 แผนที่แสดงเส้นทางไปน้ำตกศรีสังวาลย์

แผนภาพที่ 4.19 ภาพตะไคร่น้ำเกาะอยู่ตามซอกลำต้นไม้

แผนภาพที่ 4.20 ภาพน้ำตกศรีสังวาลย์ชั้นที่ 3

แผนภาพที่ 4.21 ภาพน้ำตกศรีสังวาลย์ชั้นที่ 1 และ 2

แผนภาพที่ 4.22 ภาพน้ำตกศรีสังวาลย์น้อย 1

4.1.4.3 จุดชมวิวดอยเลี่ยม

ดอยเลี่ยมเป็นจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของตำบลบ้านปางด้านฝั่งตะวันออกคือด้านอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย (มองเห็น 180 องศาเซลเซียส)มองเห็นบ้านพักอาศัยที่และทำกินบ้านเก่าเดื่อ บ้านทุ่งโป่ง บ้านแม่ฮะ บ้านใหม่สันชะยอม บ้านใหม่ห้วยลึก บ้านปางยาง สถานประกอบการ และตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์บนดอยสุเทพ การเดินทางขึ้นไปบนจุดชมวิวดอยเลี่ยมไปได้ 2 ลักษณะ คือ **ลักษณะที่ 1** ขับรถยนต์โฟวิลแยกจากถนนทางดง-สะเมิง บ้านเก่าเดื่อ ขึ้นไปถึงยอดดอยจุดชมวิว ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร แต่จะไม่ได้บรรยากาศ **ลักษณะที่ 2** ขับรถยนต์แยกจากถนนทางดง-สะเมิง บ้านเก่าเดื่อ ขึ้นไปถึงสามแยกประมาณ 1 กิโลเมตร จอดรถยนต์ไว้แล้วเดินขึ้นไปบนยอดดอยจะได้บรรยากาศทางเดินขึ้นจุดชมวิวจะเป็นถนนดินลูกรังลาดชันระหว่างทางด้านซ้ายจะเป็นหินผาประกอบด้วยไม้ยืนต้นและพืชล้มลุก เช่น ไม้สัก ไม้มะกอก ไม้ประดู่ ไม้จี่ ไม้เหินหนวย ไม้ซาง ไม้บง ข่า ป่า เฟิร์น เอื้องหมายนา หญ้าเมืองวาย เป็นต้น ด้านขวามือจะเป็นหมู่บ้านเก่าเดื่อและสวนลื่นจี

จุดชมวิวจะมีสองระดับก่อนถึงบนยอดจุดชมวิวดอยเลี่ยมประมาณ 200 เมตร จะมีจุดทางด้านขวามือที่สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของบ้านเก่าเดื่อหมู่ที่ 3 ขึ้นไปบ้านปางยางหมู่ที่ 7 ตำบลบ้านปาง

บนจุดชมวิวดอยเลี่ยมมีศาลานั่งพัก สภาพอากาศมีลดพัดเย็นสบายขึ้นใจเหมาะแก่การพักผ่อน ในฤดูหนาวด้วยการตั้งแคมป์กลางเต็นท์นอนดูดาว มีไม้ยืนต้น เช่น ไม้สัก ไม้ชิงชัน ไม้จี่ว ไม้มะแฟน ไม้บง มองลงไปด้านล่างเห็นวิวทิวทัศน์บ้านพักอาศัย รีสอร์ทแทรกกระหว่างป่าไม่มีสีสนประหลาดดี

แผนที่ 4.23 ภาพวิวมองจากจุดชมวิวดอยเลี่ยม

แผนภาพที่ 4.24 แผนที่แสดงเส้นทางไปจุดชมวิวดอยเลี่ยม

4.1.4.4 ห้วยน้ำนก

ห้วยน้ำนกเป็นตาน้ำซึมน้ำซับที่ผุดออกจากใต้ดินเป็นแหล่งน้ำอุปโภคของ บ้านใหม่สันชะยอมที่ 10 และบ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ลักษณะของป่าเป็นป่าดิบเขาที่มีความชุ่มชื้นมากมีระบบนิเวศน์ป่าที่สมบูรณ์ การเดินทางไปห้วยน้ำนก ใช้รถยนต์ออกจากถนนทางดง-สะเมิงเข้าแยกถนนทางเข้าบ้านใหม่สันชะยอม หมู่ที่ 10 และผ่านหมู่ที่ 10 ผ่านอ่างเก็บน้ำบ่อแร่ (ห้วยขุมคำ) ซึ่งเป็นน้ำอุปโภคของบ้านเก่าเตื่อ และ บ้านใหม่สันชะยอม เข้าถนนเส้นแม่นาไทรสภาพถนนค่อนข้างขรุขระ ผ่านสวนลั่นจี ทุ่งนา สวนชาโยเต้ ของชาวบ้านระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร จอดรถไว้ในสวนลั่นจี เดินเท้าเข้าป่าเขตอุทยานสุเทพ-ปุย ระหว่างทางเดินผ่านทุ่งสมุนไพรหญ้าถอดปล้อง ผ่านสวนชาโยเต้ สวนลั่นจี ปากกล้วยป่า ข้ามลำน้ำแม่นาไทร มีพรรณไม้ใหญ่หลายชนิด เช่น ไม้หัตถดง ไม้มะตะ ไม้จุ่น ไม้ไผ่เอี้ย ดอกต้างป่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพืชสมุนไพร เช่น ต้นมะโหโกโดน ต้นเหนียมฤๅษี ต้นหอมไก่ เป็นต้น

เส้นทางเดินป่าไปห้วยน้ำนกกระหว่างสองข้างทางมีสภาพแวดล้อมของป่าที่สมบูรณ์ชุ่มชื้นเหมาะแก่การเดินป่าศึกษาธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้เป็นอย่างมาก และมีไม้ไผ่เอี้ยที่เกิดในป่าลำต้นตรงมีขนาดใหญ่ผิวเรียบสีเขียว เป็นกอไผ่ที่เกิดบริเวณนี้เท่านั้นในพื้นที่อื่นๆ ไม่มี บริเวณนี้มีลำห้วยเรียกว่า “ห้วยเอี้ย” ต้นกำเนิดของน้ำเกิดจากดอยผาประตู่ เดินผ่านห้วยเอี้ยะ ผ่านกอไผ่เอี้ยไปที่ ห้วยไม้หัตถดง เป็นจุดที่มีน้ำซึมน้ำซับหรือตาน้ำออกมา เดินกลับลงมาที่ ห้วยน้ำนก บริเวณนี้จะมี ความชุ่มชื้นมากมีตาน้ำผุดขึ้นมาจากใต้ดิน

แผนภาพที่ 4.25 ภาพบริเวณตาน้ำห้วยน้ำนก (ลูกศรชี้)

แผนภาพที่ 4.27 ภาพ กอไผ่เฮี้ยะ

แผนภาพที่ 4.28 ภาพ ทุ่งสมุนไพรหญ้าถอดปล้อง

ตารางที่ 4.3 แสดงชนิดของสัตว์ปีกและสัตว์น้ำที่อยู่ในป่า

สัตว์ปีก	สัตว์น้ำ	สัตว์บก
-นกเป็ดน้ำ, นกโพระดก,นกกวัก - นกกระทาทู้ง,นกปรอด -เหยี่ยวผึ้ง,นกกระปูดตาแดง -นกกาฝาก, นกปลีกกล้วย -นกแอ่นทราย, นกเค้าแมว -นกนางแอ่นบ้าน,น กบั้งรอก -นกยางควาย, นกกระเต็น -นกกระทา,หัวขวานเล็กนก -นกกวัก (หัวแดงและหัวเขียว)	-ปูจ๋า -เขียดนุ -ปลาปรุ -ปลามูต -ปลากั้ง -ปลาบู -กิ้งตัวเล็ก -อีปุม	-กระรอก -กระแต -กระต่าย -ไก่ป่า

4.1.4.5 นก

นกในผืนป่าตำบลบ้านโป่ง มีหลากหลายชนิดหลายสีส่น พวกมันส่งเสียงร้องเจื้อยแจ้วเกาะอยู่บนกิ่งไม้และยอดไม้ หากินผลไม้สุกโดยเฉพาะที่ต้นไม้ไผ่ ต้นเดื่อ ต้นหว้า และตัวหนอน แมลงต่างๆ ในป่า นกที่มักพบเห็นในป่ามีทั้งหมด 35 ชนิด มีรายละเอียด ดังนี้

ตาราง 4.4 แสดงชนิด ลักษณะเด่นและพฤติกรรมของนก

ชื่อนก	ลักษณะเด่น	พฤติกรรม
1.นกเป็ดน้ำคอสีม่วง	หัวมีสีเทา คอและอกช่วงบนมีสีม่วงอมชมพู ลำตัวสีเขียวปีกสีเหลืองอมเขียว หางสีเทา ปากสีเทา ขาสีแดง	ออกหากินในเวลาเช้าและบ่าย เสียงร้องของมัน คือ “อู-อู-อู-อู-อู-อู” พบนกชนิดนี้มากที่สุดในช่วงหน้าหนาวอยู่เป็นฝูงตามต้นไม้ที่มีผลสุกชอบเกาะอยู่บนยอดไม้
2.นกโพระดกธรรมดา	ปากสีชมพูอมเหลือง รอบตาสีเหลืองแก้มและคอสีขาว คอและอกสีขาว และสีคล้ำเป็นขีดขนาดใหญ่กระจายทางสีเขียว ขาสีเหลือง	ออกหากินในเวลาเช้าและบ่าย เสียงร้องของมันคือ โฮก-ปัก-โฮก-ปัก พบนกชนิดนี้มากที่สุดช่วงผลไม้สุก จะเกาะอยู่บนยอดไม้และส่งเสียงร้องเป็นเวลานาน
3.นกโพระดกเคราเหลือง	มีลำตัวขนาดใหญ่ ปากสีดำ แก้มสีเหลืองเด่น หน้าผากสีแดง กระหม่อมช่วงหน้ามีสีเทา	พบนกชนิดนี้มากที่สุดช่วงผลไม้สุกชอบเที่ยวกระโดดหากินตามต้นไม้ที่มีผลไม้สุกปะปนกับนกโพระดกที่มีขนาดเล็ก เสียงร้องของมันคือ “อูตก-อูตก-อูตก ได้ยินไปไกล
4.นกกระทาทู้ง	หน้ามีสีจางลำตัวด้านบนสีน้ำตาลอมเทา ลำตัวด้านล่างเป็นลายแถบ ขาสีส้มกันสีแดงเรื่อๆ เปลือกสีน้ำตาล	ออกหากินในเวลาเช้าและบ่าย เสียงร้องของมันคือ วิ-ทา-ทัก-ทา-ทัก พบมากที่สุดบริเวณทุ่งหญ้าและป่าโปร่ง หากินบนพื้นดิน

ชื่อนก	ลักษณะเด่น	พฤติกรรม
5.นกกรั๊ก	ปากแหลมอมเขียวโคนปากสีแดง หน้าผากหน้าและลำตัวด้านล่างสีขาว ลำตัวและปีกสีดำตาสีเหลือง ขาสี เขียวอมเหลือง	ออกหากินตอนกลางวัน จะส่งเสียงร้องช่วง ผสมพันธุ์ เสียงร้องของมันคือ กรั๊ก-กรั๊ก พบ มากที่สุดตามหนอง คลอง บึง
6.นกปรอดท้องสีน้ำตาล	นกขนาดใหญ่มีหงอนยาวและขนฟู ปูยบริเวณคอ ปากแหลมสีดำหน้าสี เทาลำตัวบนสีน้ำตาลทางด้านล่างสี เนื้อจาง	ออกหากินตอนกลางวัน เสียงร้องของมันคือ ซิค-ซิค-ซิค ร้องเสียงดังทำให้คนที่คอยพบ พบ มากที่สุดตามต้นไม้และพุ่มไม้รกๆ บางครั้งลง มาจิกแมลงบนดิน
7.นกเหยี่ยวผึ้ง	หัวเล็กคอยาวมีหงอนสั้น คอสีขาว หน้าสีเทาลำตัวสีน้ำตาลเข้ม หน้าอก มีลายสีน้ำตาลลายขีดหางมีแถบสีดำ สองแถบ	ออกหากินตอนกลางวัน เสียงร้องของมัน คล้ายเสียงคนผิวปาก และบินอยู่ในระดับสูง พบมากตอนบินอยู่บนฟ้าและปลายไม้
8.นกกระปูดตาแดง	ลำตัวสีน้ำตาล ปีกสีน้ำตาลแดง ตาสีแดง หางยาวสีดำ	ออกหากินตอนกลางวัน ส่งเสียงร้องเวลาออก หากิน เสียงของมันคือ ปุด-ปุด-ปุด ชอบหากินตามพื้นดินและพุ่มไม้เตี้ยๆ กิน แมลงและสัตว์เล็กๆ ทำรังด้วยหญ้าสานเป็น โพรงกลมๆ มีทางเข้าออกด้านข้างพบมาก ที่สุดตามทุ่งหญ้า ข้างถนน ปลายไม้ และป่า โปร่ง
9.กาฝาก	ลำตัวสีน้ำตาลอมเขียวด้านล่างสีเนื้อมี เส้นลายสีดำลากมาต่อถึงท้อง ข้าง หัวและอกสีดำ	ออกหากินตอนกลางวัน ส่งเสียงร้องเวลาออก หากิน ร้องเสียงดัง ดิก ๆ พบมากที่สุดตาม ต้นไม้ที่มีกาฝาก และมีดอกไม้ ไม่ค่อยอยู่หนึ่ง
10.นกปลีกล้วยท้องเทา	ลำตัวสีโพลสดด้านล่างอมเทา คอ และอกมีลายขีดสีคล้ายกระจายปากสี ดำขาสีชมพูอมส้ม	ออกหากินตอนกลางวัน ส่งเสียงร้องเวลาออก หากิน ร้องเสียงดัง ซิก-ซิท-ซิท ร้องติดต่อกัน พบมากที่สุดตามพุ่มไม้ต่ำๆ ตามต้นกล้วยที่มี ปลีกล้วยเพื่อคูดน้ำหวาน
11.นกแอ่นทราย	ด้านบนสีน้ำตาลเข้ม ลำตัวด้านล่างสี เขียวและมีแถบสีน้ำตาลเข้มคาดเด่น ที่อกปลายหางเป็นแถบเว้าลึก	ออกหากินตอนกลางวัน บินจับแมลงบน ท้องฟ้า พบมากที่สุดช่วงออกหากินบินเป็นฝูง และเกาะตามสายไฟ และต้นไม้
12.นกเค้าแมว	มีสีน้ำตาลมีลายปะสีน้ำตาลเข้มและสี นวลทั่วตัว คิ้วขาวไม่มีขนตั้งคล้ายหู บนหัว ขามีคนปกคลุม	ออกหากินในเวลาพลบค่ำและใกล้รุ่ง ตามที่ โล่งและป่าโปร่ง ลำหนุและสัตว์อื่นๆ กิน ส่งเสียงร้องร่ำยาวในเวลาพลบค่ำและใกล้รุ่ง
13.นกยางเขนบ้าน	หัว อก และตัวด้านบนสีดำ ท้องขาว มีแถบขาวคาดยาวที่ปีกและหาง	ออกหากินในตอนเช้าๆ ชอบกระดกและแพน หางขณะเดินคุ้ยเขี่ยหากินแมลงตามพื้นดิน ชอบหากินตามดงไม้และฝั่งน้ำ ชอบเกาะบนยอดไม้ ส่งเสียงใส่ไพเราะเพื่อ

ชื่อนก	ลักษณะเด่น	พฤติกรรม
		ประกาศอาณาเขต
14.นกยางควาย	รูปร่างคล้ายนกยางเป็ย แต่คออวบใหญ่กว่า ปากสีเหลือง ขาและตีนดำ ช่วงผสมพันธุ์ขนบริเวณหัว คอและหลังเปลี่ยนเป็นสีส้ม บางครั้งขาเปลี่ยนเป็นสีแดง	ออกหากินในตอนกลางวันพร้อมกับฝูงควาย ชอบกินแมลงตามดินที่ควายย่ำพลิกขึ้นมา และสัตว์น้ำต่างๆ เป็นอาหาร
15.กระเต็นน้อยธรรมดา	ตัวอ้วนป้อมสีน้ำเงินอมเขียว หลังสีฟ้าสด ท้องสีส้ม คอขาว ขาแดง ปากใหญ่แหลมยาวสีดำ	มักมีที่เกาะประจำตามริมน้ำเพื่อมองหาปลาได้ถนัด เมื่อเห็นปลาจะพุ่งหลาวลงไปจับ ขึ้นมากินอย่างแม่นยำ ทำรังริมตลิ่งดินหรือทรายที่ไม่มีหินมากนัก โดยขุดโพรงเป็นรูลึกประมาณ 60-90 ซม. จึงอยู่ไม่ได้ตามฝั่งน้ำ ฉาบคอนกริต กินปลาเป็นอาหารหลัก แต่ก็กินสัตว์น้ำตัวเล็กๆ อื่นๆ ด้วย
16.นกกระเต็นน้อยหลังสีน้ำเงิน	กระหม่อม หลัง ปีก และตะโพกสีน้ำเงินเข้ม รวมทั้งขนคลุมหู ข้างหัวมีแถบสีขาว คอสีขาว ปากสีดำ	ส่งเสียงร้องดัง “ซี ซี ซี” เสียงสูงรัวต่อกัน ชอบเกาะนิ่งอยู่ตามกิ่งไม้ริมน้ำ คอยมองจ้องเหยื่อ
17.นกบั้งรอกปากสีแดง	ปากสีแดงหนังตาสีฟ้าหรือเทาเข้ม ลำตัวด้านบนสีเทาปีกและหางสีเขียว คอและอกช่วงบนสีน้ำตาลแดง อกช่วงล่างสีเทาอ่อน ท้องและโคนหางด้านล่างสีน้ำตาลแดงเข้ม ปลายหางแต่ละเส้นมีแถบสีขาวเรียงเป็นบั้ง	ส่งเสียงร้องดัง อึก-อึก สั้นๆ เบาๆ ชอบอยู่ตามลำพังหรือเป็นคู่ บินปลายไม้ที่ทึบเขียว กระโดดหากินตามกิ่งไม้อย่างคล่องแคล่วอาศัยอยู่ตามป่าดงและป่าโปร่ง จากที่ราบไปจนถึงที่สูง
18.นกหัวขวานด่างลายจุด	หน้าและคอสีขาว มีเส้นสีดำลากจากโคนปากผ่านข้างแก้ม ท้ายทอยสีดำ ลำตัวด้านบนสีดำและลายบั้งสีขาว หางสีดำปาก ขาสีเทา ตัวผู้ กระหม่อมสีแดง ตัวเมีย กระหม่อมสีดำ	ส่งเสียงร้องดัง “ซิค-ซิค-ซิค” ติดต่อกัน อยู่ตามลำพังหรือเป็นคู่ เทียวไต่หากินวนตามลำต้นหรือกิ่งไม้ใหญ่ๆ บินยอດสูง
19.นกหัวขวานปีกแดง	มีปีกสีแดงสด ข้างหัวและลำตัวสีเขียวไพล กระหม่อมสีแดงต่อด้วยหงอนสีเหลือง และวงรอบตาสีเขียวอมเทา ตัวผู้มีแถบข้างแก้มสีแดง ตัวเมีย ไม่มีแถบข้างแก้ม	ส่งเสียงร้องดัง “พีบี-พีบี-พีบี” ชอบออกหากินเป็นคู่ไต่หากินจากโคนต้นไม้ถึงระดับกลางต้น
20.นกหัวขวานคอลาย	คล้ายนกหัวขวานปีกแดง แต่กระหม่อมสีเขียวไพล ข้างคอและอกช่วงบนสีน้ำตาลแดงยาวต่อกันเป็นแถบขนาดใหญ่ ตัวผู้ แถบข้างแก้มมี	ส่งเสียงร้องดัง “คี-ยี้ คี-ยี้ คี-ยี้” มีพฤติกรรมคล้ายนกหัวขวานสีแดง

ชื่อนก	ลักษณะเด่น	พฤติกรรม
	ลายสีน้ำตาลแดงและดำ ตัวเมีย แถบข้างแก้มสีน้ำตาลแดง	
21.นกหัวขวานเขียวตะโพกแดง	นกสีเขียวที่มีหัวและท้ายทอยสีดำ ตะโพกสีแดงสดเห็นได้ชัดขณะบิน ตาสีเหลือง ปากสีดำ คอและอกช่วงบนสีเหลือง หางสีดำ ตัวผู้ กลางกระหม่อมมีแถบสีแดง ตัวเมีย กระหม่อมสีดำ	ส่งเสียงร้องดัง “ซ่า-ซ่า-ซ่า-ซ่า” ดังห้าวรัวต่อกัน ชอบไต่หากินตามโคนต้นไม้ใหญ่ บางครั้งลงมากินตามพื้นดิน
22.นกหัวขวานแดงหลังลาย	ลำตัวด้านบนสีน้ำตาลแดงคล้ำ หัวสีจางกว่าและมีลายขีดเล็กๆ สีคล้ำ หลังและปีกมีลายบั้งสีดำต่อกันเป็นแถบยาว ตัวผู้ ข้างคอสีแดงเข้ม ตัวเมีย ข้างคอไม่มีสีแดงเข้ม	ส่งเสียงร้องดัง “เคี้ยก เคี้ยก เคี้ยก” ไต่หากินอยู่ตามลำต้นของไม้ใหญ่
23.นกหัวขวานหลังสีส้ม	ลำตัวด้านบนและปีกสีน้ำตาลดำคล้ำ หลังคอสีขาวชนปลายปีกมีแถบใหญ่ สีน้ำตาลแดงเรียงอยู่ ตัวผู้ หลังและตะโพกสีเหลืองอมส้ม ตัวเมีย หลังและตะโพกสีขาว	ส่งเสียงร้องดัง “คิต คิต คิต คิต อิต” ชอบหากินเป็นคู่ ไต่ตามกลางลำต้นของไม้ใหญ่
24.นกเงือกปากย่น	มีโหนกสีแดงสดตั้งเป็นสันติดกับปาก สีเหลืองเป็นจุดเด่น โคนปากมีสีแดง	ส่งเสียงร้องดัง “ค้ำก -ค้ำก -ค้ำก” ดังลั่นป่า ชอบอยู่ตามยอดไม้เป็นคู่หรือฝูงเล็กๆ เทียวบินหากินเป็นระยะทางไกลตามต้นไม้ที่มีผลสุก
25.นกจาบคาเล็ก	หางสีดำสลับขาวมีลำตัวขนาดเล็ก กระหม่อมและท้ายทอยสีเหลืองทอง ลำตัวสีเขียวแกมและคางสีฟ้า และขาสีเทา	ส่งเสียงร้องดัง “ทรี-ทรี-ทรี- ทรี” ชอบอยู่รวมกันเป็นฝูง เกาะเด่นตามสายไฟหรือตามกิ่งไม้โล่งๆ ริมทางต้นไม้ที่มีผลสุก
26.นกเค้าแมว	หัวกลม ไม่มีขนหูยื่นออกไป ปากสีเทา ตาสีเหลือง ขาสีเทาเข้ม	ส่งเสียงร้อง “ฮูบ ฮูบ ฮูบ” ออกหากินในเวลากลางวัน ชอบเกาะตามกิ่งไม้โล่งๆ เพื่อรอสัตว์เล็กๆ ผ่านตามพื้นดิน
27.นกตบยุงภูเขา	มีสีเทาเข้ม แก้มมีแถบยาวสีเนื้อ คอมีแถบสีขาว	ส่งเสียงร้องดัง “ไซ้ก ชัก ไซ้ก ไซ้ก” ดังเร็วๆ ตอนกลางวันจะนอนพักตามพื้น ช่วงเช้าตรู่และใกล้ค่ำจะออกหากิน
28.นกเขาพม่า	หัว คอ อก หลัง และท้องมีสีน้ำตาลอมชมพูจางๆ กระหม่อมสีเทาอมฟ้า หางสีเทาคล้ำ ขาสีแดงลำตัวด้านบนสีน้ำตาลแดงอมม่วง ข้างและหลังคอสีเขียวเหลืองแซมตะโพกและ	ส่งเสียงร้องดัง “ครู-ครู-ครู-ครู” เดินเที่ยวจิกกินเมล็ดพืชบนดินหรือตามทางเดินชอบอยู่เป็นคู่หรือเป็นกลุ่มเล็กๆ ไต่หากินตามต้นไม้ แต่มักพบบรรยากาศผสมพันธุ์มักพบรวมกันเป็นฝูงใหญ่

ชื่อนก	ลักษณะเด่น	พฤติกรรม
29.นกชุมพุดแดง	ลำตัวด้านบนสีน้ำตาลแดงอมม่วง ข้างและหลังคอมีสีเขียวเหลืองแซม ตะโพกและโคนหางด้านบนสีเทาคล้ำ โคนหางด้านล่างสีเทา หางสีดำ ตัวผู้ กระหม่อมสีขาว ตัวเมีย กระหม่อมสีเทาเข้ม	ชอบอยู่เป็นคู่หรือกลุ่มเล็กๆ ไล่หากินตามต้นไม้ แต่หากินผสมพันธุ์มักรวมกันเป็นฝูงใหญ่
30.นกกาฝากอกเพลิง	ตัวผู้ ลำตัวด้านบนสีน้ำเงินอมเขียว เหลือง ลำตัวด้านล่างสีเนื้อ อกสีดำ ตัวเมีย ลำตัวด้านบนสีน้ำตาลอมเขียวคล้ำ ลำตัวด้านล่างสีเนื้ออมส้ม เรือๆ สีข้างมีสีเขียวโพล้แซม	ส่งเสียงร้องดัง “ตึก ตึก ตึก” ออกหากินตามลำพังหรือเป็นคู่ เพียวกระโดดหากินตามต้นไม้อยู่ตลอดเวลา ไม่ค่อยอยู่นิ่งๆ
31.นกปรอทโองท้องสีน้ำตาล (นกกวัก)	มีลำตัวขนาดใหญ่มีหางยาวและขนฟูเป็นปุยบริเวณคอ ปากแหลมสีดำ หน้าสีเทา ลำตัวด้านบนสีน้ำตาลทึบๆ โคนหางด้านล่างสีเนื้อจางๆ	ส่งเสียงร้องดัง “ซิค-ซิค-ซิค-ซิค” ชอบหากินตามโคนต้นไม้และพุ่มไม้รกๆ บางครั้งลงมาจิกแมลงบนพื้นดิน ชอบส่งเสียงร้องดังและทำขนที่คอปุยฟูออกมา
32.นกจาบดินหัวดำ	หน้าผาก กระหม่อม ท้ายทอยสีดำ เป็นจุดเด่น ตัดกับแก้มสีเทา คิ้วยาว สีเทาอ่อน และแถบข้างแก้มสีดำ	ส่งเสียงร้องดัง “พัว-อู” เสียงแหลมใส เพียวกระโดดหรือเดินกินแมลงตามพื้นดิน รกๆ
33.นกกระจับคอดำ	ปากล่างสีชมพูอ่อน ขาสีน้ำตาลอ่อน คอและข้างอกมีรอยขีดสีเทา โคนหางด้านล่างและโคนขาสีเหลือง ท้องสีขาว	ส่งเสียงร้องดัง “ครี-ครี-ครี” เสียงแหลมยาว กระโดดหากินตามพุ่มไม้ และต้นไม้ที่มีใบแน่นทึบ ไม่ค่อยอยู่นิ่ง และส่งเสียงร้องดังถี่พร้อมกับกระดกหางอยู่เสมอ
34.นกแว่นตาขาวข้างแดง	มีวงรอบตาสีขาวเด่น และสีข้างมีแถบสีน้ำตาลแดง โคนหางด้านบนสีเหลืองสด ปากสีดำๆ ขาสีเทา	ชอบบินหากินเป็นฝูงไปตามต้นไม้ มักพบตามต้นไม้ที่มีดอกบานหรือมีผลสุก
35.นกกระจอยคอขาว	กระหม่อมและข้างหัวสีเทา คิ้วยาวสีขาวเด่น และมีแถบคาดตาสีดำ ปากสีดำ ขาสีชมพู	ส่งเสียงร้องดัง “ซริท-ซริท-ซริท” ชอบหากินรวมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพียวกระโดดและบินจิกกินแมลงตามกิ่งไม้ ใบไม้ และกอไผ่ ไม่ค่อยอยู่นิ่ง

(ผู้ให้ข้อมูล นายพล ไซคำ)

จากการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว 4 เส้นทางทำให้พบว่าแต่ละเส้นทางมีความโดดเด่นน่าสนใจแตกต่างกันไปตามลักษณะทางกายภาพพื้นที่และความหลากหลายของป่ามีทั้งป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าผสมผลัดใบ ที่ประกอบไปด้วยพรรณไม้ยืนต้นนานาชนิด พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้านที่หลากหลาย สัตว์ป่า สัตว์น้ำ และเป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชนในตำบลบ้านปงและของอำเภอหางดง ที่มียุทธศาสตร์และพื้นที่เลี้ยงที่มียุทธศาสตร์ได้สรุปวิเคราะห์แนวทางการจัดทำแผนงานโครงการระยะที่ 2 ในด้านการ

ปรับปรุงพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การเป็นสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติของบ้านเก่าถือว่าควรเลือกเส้นทางที่น่าสนใจและเหมาะสมนำร่องก่อน 2 เส้นทาง เพื่อทดลองความเป็นไปได้ หลังจากนั้นหากเกิดผลเป็นที่น่าพอใจค่อยขยายพัฒนาเพิ่มอีก 2 เส้นทาง และเป็นการลดภาระของทิมวิจัยชุมชนไปด้วย ทิมวิจัยชุมชนจึงมีความเห็นตรงกันว่าควรเลือกพัฒนา 2 เส้นทางที่มีความเหมาะสมในด้านการท่องเที่ยวธรรมชาติ คือ เส้นทางตกตาดครก และเส้นทางตกศรีสังวาลย์ เพราะมีความหลากหลายทางชีวภาพของป่า มีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่า และมีน้ำตกหลายชั้นเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในอนาคต

4.1.5 วิถีชีวิตและภูมิปัญญา

บ้านเก่าเตื่อ ถึงแม้ว่าจะแวดล้อมไปด้วยธุรกิจสถานประกอบการและมีพื้นที่อยู่ใกล้เมืองแต่การดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนหนึ่งยังมีวิถีชีวิตแบบเดิมในด้านเกษตรกรรม และการหาของป่าโดยพึ่งพาธรรมชาติที่ต้องอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตสะสมมาจนเกิดภูมิปัญญาที่สามารถนำความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในป่าบางส่วนมาเป็นอาหาร และยารักษาโรคได้ที่เป็นองค์ความรู้ที่มีได้เรียนในห้องเรียนแต่เป็นประสบการณ์จากการดำเนินชีวิต มีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

4.1.5.1 การทำสวนลิ้นจี่

ลิ้นจี่ เป็นไม้ผลยืนต้นสูงประมาณ 5 เมตร ทรงพุ่มกิ่งก้านแผ่ออกกว้างประมาณ 20 เมตร (ความกว้างของทรงพุ่มแล้วแต่เจ้าของตบแต่งกิ่ง) สภาพแวดล้อมของการปลูกลิ้นจี่ ลักษณะอากาศต้องเย็น และลักษณะดินที่ปลูก คือดินดำ และดินดำปนทราย เกษตรกรนิยมปลูกพันธุ์ฮวงฮวยในพื้นที่นี้เพราะมีการเจริญเติบโตได้ดี และให้ผลผลิตดี

วิธีการดูแล

ต้องใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมี รดน้ำให้ชุ่มชื้นสม่ำเสมอการปลูกลิ้นจี่ระยะห่างระหว่างต้นประมาณ 10 เมตร เป็นอย่างน้อย ลิ้นจี่ใช้เวลาดูแลประมาณ 4-5 ปี จะติดผล จะออกดอกประมาณปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ และออกลูกประมาณต้นมีนาคม ถึงมิถุนายน

วิธีการเก็บ

กรณีต้นสูงใช้บันไดพาดที่ลำต้นแล้วเก็บใส่ตระกร้า กรณีต้นไม่สูงมาก เดินเก็บ เก็บเป็นกิ่งจะได้ ลิ้นจี่เป็นพวงสวยงาม เวลาที่เก็บคือ 6 โมงเช้าถึง 3 โมงเย็น แล้วคัดผลผลิตใส่ตะกร้าพลาสติกสำหรับใส่ผลไม้ตะกร้าละ 20 กิโลกรัม ลิ้นจี่เมื่อเก็บแล้วอยู่ได้ประมาณ 1-2 วัน ถ้าต้องการเก็บไว้นานต้องแช่ห้องเย็น

การขายลิ้นจี่

การขายๆ ปลีกและส่ง กิโลกรัมละ 10 บาท-50 บาท แล้วแต่นขนาดของลูก ขายในหมู่บ้าน ตลาดในเมืองและส่งต่างจังหวัด บางสวนเจ้าของเก็บขายเอง บางสวนพ่อค้าจากในเมืองมาซื้อเหมาสวน แต่การขายเหมาสวนจะได้ราคาต่ำกว่าเก็บขายเอง เพราะเจ้าของสวนจะถูกพ่อค้าเอาเปรียบ

การดูแลหลังเก็บผลผลิต

เมื่อเก็บผลผลิตเรียบร้อยแล้ว เกษตรกรเริ่มตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง ให้ง่ายแก่การเก็บผล และไม่ให้ลำต้นสูงเกินไป พร้อมกับใส่ปุ๋ยบำรุงดิน

ประโยชน์ของไม้ลั่นจี่

ไม้ลั่นจี่เมื่อแก่แล้ว นำไปใช้เป็นฟืนได้ดีกว่าไม้อื่นๆ เพราะติดไฟง่าย และนำไปเผาถ่านก็ดีมาก เพราะถ่านไฟจะแรงและไม่เป็นขี้เถ้า

การขยายพันธุ์

ที่ดีที่สุดคือการตอนกิ่ง มักนิยมตอนช่วงเดือนเมษายน ใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือน ให้รากงอกแข็งแรง แล้วนำไปปลูก หรือนำไปชำใส่ถุงดำไว้เป็นกล้าต่อไป

ข้อเสนอแนะในการดูแลลั่นจี่

การดูแลลั่นจี่นั้นเกษตรกรต้องมีความรู้ในการดูแลรักษาผลผลิต ต้องรู้สูตรปุ๋ยให้เหมาะกับฤดูกาล เช่น ช่วงออกดอกต้องพ่นยาฆ่าแมลง ใส่ปุ๋ยทางใบไฮโมน ปุ๋ยสูตร 15-15-15 พอถึงเวลาใกล้เก็บผล 20-30 วัน ต้องใส่ปุ๋ย สูตร 8-24-24 พ่นยาฆ่าแมลงปุ๋ยเกล็ดสูตร 10-20-30

แผนภาพที่ 4.29 ผลลั่นจี่

แผนภาพที่ 4.30 ชาวสวนกำลังคัดแยกผลลิ้นจี่เพื่อส่งขาย

(ผู้ให้ข้อมูล นายอินสม สิงห์คำ)

4.1.5.2 การทำสวนชาโยเต้ หรือมะเขือเครือ

“ชาโยเต้” หรือ “มะเขือเครือ” เป็นไม้ประเภท พันธุ์ไม้เลื้อย

การขยายพันธุ์ ใช้เมล็ดปลูกอย่างเดียว (ผลแก่ๆ) สภาพแวดล้อมของการปลูก ชาโยเต้ ลักษณะดินที่ใช้ปลูก ดินดำหรือดินผสมลูกรัง ไม่ชอบดินทรายและที่น้ำขัง

ขั้นตอนการปลูก

- 1.เตรียมแปลง
- 2.นำลูกชาโยเต้ที่เพาะแตกงอกแล้วลงปลูก ในแปลงที่เตรียมไว้ กลบดินเบาๆ แล้วนำฟางแห้งหรือหญ้าคลุม
- 3.จากข้อ 2 รดน้ำวันเว้นวัน
- 4.ทำร้านไว้รอ โดยให้มีความสูงไม่เกิน 80 ซม. (หากสูงเกินไปจะเก็บยอดยาก) ให้ชาโยเต้เลื้อยขึ้นไปแตกยอดด้านบน

วิธีการดูแล

- 1.หมั่นให้น้ำ 3 วันต่อหนึ่งครั้ง ให้น้ำจนเปียกและชุ่ม ส่วนมากจะใช้ระบบ สปริงเกอร์ หมั่นเอาหญ้าออก หรือตัดหญ้าในแปลงใส่ปุ๋ยเดือนละสองครั้ง ระยะเวลาที่สามารถเก็บยอดได้ประมาณ 45 วัน

วิธีการเก็บยอด

- 1.ต้องดูที่ความยาวของยอดยาวประมาณ 45 ซม. หรือสองท่อนของยอด
- 2.ตัดที่บนตาหรือหน่ออย่าตัดใต้ตาเพราะจะทำให้ไม่มียอดใหม่ ระยะการเก็บ 3 วันต่อ 1 ครั้ง
- 3.การตัดยอดแต่ละครั้งตัดได้ประมาณ 15-200 กิโลกรัมต่อ 1 สวน

การขายยอดชาโยเต้ ทำได้ 2 ทางเลือก

- 1.ขายตลาดทั่วไปนำยอดชาโยเต้มากองรวมกันคัดยอดแล้วมัดเป็นกำส่งตลาด
- 2.ส่งโครงการหลวง ต้องนำมาเรียงพันด้วยกระสอบฟางเพื่อให้ยอดตรงตัดให้เสมอกัน แล้วแพ็คตะกร้าหรือแพ็คถุงพลาสติกส่ง

วิธีการขาย

- 1.ส่วนมากชาวสวนจะขายส่ง การขายปลีกมีน้อยมาก ขายกิโลกรัมละ 19-30 บาท
- 2.การขายส่งจะมีสถานที่ที่เป็นจุดรับส่งผักในชุมชน อยู่ที่บ้านแม่ฮะ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านโป่ง ผักจะถูกนำส่งไปกรุงเทพฯ หรือตลาดไทย
- 3.ผักส่งที่โครงการหลวงมีสถานที่รับผัก 1 ที่ โดยชาวสวนนำมาส่งเอง

ประโยชน์ของยอดชาโยเต้

สามารถนำไปประกอบอาหารได้หลายประเภท เช่น ผัดน้ำมันหอย ลวกจิ้ม น้ำพริก ส่วนประกอบในยำต่างๆ แกงเผ็ด เป็นต้น

การเก็บลูกชาโยเต้เก็บเมื่ออายุได้ 3 เดือน

- 1.ผลอ่อนนำไปขายส่งกิโลกรัมละ 6-20 บาท โดย นำผลอ่อนไปประกอบอาหาร เช่น ผักต้มจิ้ม น้ำพริก หรือกินสด แกงจืด ผัดก็ได้
- 2.ผลแก่เก็บไว้ขายพันธุ์เอง หรือขายให้ผู้อื่นนำไปเพาะพันธุ์เพื่อปลูกต่อไป (ต้องเป็นผลแก่จัดๆ เท่านั้น หากผลแก่ธรรมดา จะไม่มีคนซื้อ หากตัดก็ต้องทิ้งไปเลย

ข้อเสนอแนะ

การปลูกชาโยเต้ เหมือนการดูแลเด็ก ต้องเอาใจใส่ ให้น้ำให้ปุ๋ยอย่าให้ขาด แปลงต้องหมั่นพรวนดิน ตัดหญ้า และอย่าปลูกในที่ที่ไม่มีทางระบายน้ำ ควรปลูกในที่ราบสูงระบายน้ำได้ง่าย เป็นผักที่ชอบน้ำ แต่หากน้ำท่วมต้นก็ตาย

แผนภาพที่ 4.31 ภาพชาวสวนกำลังตัดยอดชาโยเต้

